

NC-8.6.3. : p. 201 tot p. 297 (96 p.)

Steekproef 45.-- Verhaalkunde (de logische feitenvolgorde). (201/206).

Logica staat of valt met een structuur, nl. “indien, dan”: Of: vooropstelling (voorzin)/ gevolgtrekking (nazin). Feiten - verzonnen of verifieerbare - dekken een logica, versta: een toegepaste logica. Wij staan daarbij stil.

Praxeologie.-- De ‘handeling’ (gebeuren) staat centraal. ‘Praxis’, in het Antieke Grieks, is ‘handeling’, Praxeologie (soms: praxiologie) is theorie omtrent de handeling. Meteen is de praxeologie verhaalttheorie, natuurlijk.-- Welnu, object van praxeologie is de handeling met haar fasen en haar omstandigheden.

Model.-- Bibl. st. L.Rademaker/H. Bergman, *Sociologische stromingen*, Spectrum/ Intermediair, 1977, 148v..

1. De socioloog gaat na: de situatie, d.i. het geheel der omstandigheden, waarin de betrokkenen, het eerste object van sociologie als menswetenschap, zich bevinden; het handelen dezer betrokkenen met de gedragsalternatieven. Ziedaar de materialen (‘opsis’ en ‘historia’ van Herodotos (E.R. 07;192), nl. vinding) van de socioloog na zijn onderzoek.

2. Eens dat die materialen er zijn schikt en stileert hij ze: een ‘account’ (verslag) plaatst ze in het gepaste kader (‘logos’ van Herodotos). - Zegt Rademaker/Bergman: “Wie zei daar weer iets? Tegen wie? Waar/wanneer?”. Dat verraadt de gemeenplaatsen, natuurlijk.

Het geordend verhaal.-- C. Ansotte, *Traité* pr., 49 : “Het verhaal is de uiteenzetting van een werkelijk of verzonnen feit,-- met alle belangwekkende omstandigheden die ermee samengaan,-- vanaf de oorsprong tot de afloop”.

1. Opm.-- “Belangwekkende omstandigheden” behelst dat men selectief te werk gaat en zich niet in betekenisloze, niet-significante, niet-relevante, niet-terzake doende elementen verliest.-- Dit behelst een logische structuur.

Een eerste eis van logische aard is de algoritmische structuur (E. RH. 148): de handeling met haar voortekens - en - vervolgen omvat deelhandelingen die samenhangen in een totaalhandeling.

Waarop U. Eco, *Naschrift bij De naam van de roos*, Amsterdam, 1984, 41: volgens de klassieke eisen moet de handeling eenheid vertonen (E.R. 164), d.i. samenhang, en liefst ook eenheid van tijd (diachronie) en plaats (synchronie).

Een tweede eis is de logische structuur.-- Nemen wij Herodotos: losse materialen - de pragmata (Aristoteles) -, dankzij opsis (directe kennis) en historia (indirecte kennis, onderzoek) verworven, worden in een logisch geordend verhaal gegoten. Want, 'logos' betekent zowel geordend, 'ordentelijk', als begrijpelijk makend ('verklarend') te werk gaan.

Welnu, om al vertellend - en Herodotos kan vertellen - iets begrijpelijk te maken, moeten in het verhaal zelf "de noodzakelijke en/of voldoende redenen" (in Platonische taal: 'hypothesen', vooropstellingen) verwerkt worden.

Verhaalkundiger gezegd: in de vorm van begrijpelijk makende (verklarende) voortekens moeten de voldoende redenen van de vervolgen verteld worden.-- Herodotos doet dit op zijn manier: hij schakelt b.v. "to ison", de wetmatigheid waardoor al wat 'hubris', grensoverschrijding, pleegt - b.v. vorsten die uit 'landhonger' (= imperialisme) veroveringen bewerkstelligen die grensoverschrijdend zijn in de ogen van "to theion" (al wat godheid is) - vroeg of laat een of ander noodlot (atè) ondergaat, in. De grensoverschrijdingen worden verwoord in de gepaste voortekens die ... de eruit voortvloeiende vervolgen "begrijpelijk maken". -- Zoiets als: "Het was te verwachten dat".

Model van Thoekudides.

Thoekudides van Athene (Lat.: Thucydides; -465/-401; de grote geschiedschrijver) - volgens Meyerson, *Le temps, la mémoire, l'histoire*, in: *Journal de psychologie* 1956, 340 - past die logische structuur streng toe.

Voor hem b.v. komt het vertellen van een veldslag neer op

1. een 'thesis' (stelling, oordeel) omtrent die veldslag formuleren, die
2. geverifieerd wordt in de loop van het verhaal zelf. De voortekens zijn a.h.w. de axiomata (vooropstellingen).

De vervolgen "geven de voortekens, logischerwijze, gelijk". Anders gezegd: de tijd, - versta: het verloop der 'handeling' (het gebeuren), is niet enkel chronologisch, maar ook logisch.

Opm.-- Een streng logicus zou b.v. de zinnen die ter zake zijn, in "indien, dan" zinnen kunnen omvormen, 'herschrijven'. Het logische, 'zinnige', verhaal kan dan als volgt verwoord: "indien al de voortekens (waaronder de noodzakelijke en/of voldoende redenen), dan de vervolgen (het noodzakelijk en/of mogelijk verloop der feiten)".

In gemeenverstandelijke taal "Gezien al wat wij ervan weten, moest of kon het ervan komen". -- Let op de ontologische modaliteiten "noodzakelijk/ mogelijk".

Historische dialectiek.

‘Dialectiek’ staat voor ‘redeneerkunst’, ‘denkwijze’, ‘Historisch’ betekent “wat met feiten, in de loop van een geschiedenis, rekening houdt”. “Historische dialectiek” is dan die logische methode die behalve abstract-algemene vooropstellingen ook toevallig-feitelijke vooropstellingen inschakelt.

Appl. Model: Platon geeft volgend voorval. Iemand vraagt aan een medemens bij volle verstand een wapen te leen. Nu is het zo dat, achteraf, die medemens tekens van waanzinnig vertoont. Is het in geweten geoorloofd dat wapen terug te geven, wanneer de waanzinnige dit vraagt?

Platon insinueert zo duidelijk dat:

a. het algemeen-abstracte principe, nl. wat ontleend is, moet terugbezorgd worden,
b. in dit singulier-concrete geval opgeschort wordt door een omstandigheid die relevant is nl. het feit dat een ontoerekeningsvatbare een wapen terugkrijgt.

De Platonische dialectiek houdt rekening met het concrete geschieden: zij wordt daardoor “historische dialectiek”.

Appl. model.-- De Hegeliaanse deductie.

Bij Hegel (1770/1831), de Duitse Idealist, heeft ‘deductie’ een historische betekenis. Velen menen dat hij ‘deduceren’ verstaat als “uit louter algemeen-abstracte vooropstellingen iets afleiden”. Verkeerd! Behalve abstracte en algemene vooropstellingen kent Hegel, die voldoende door de historische zin van de (Duitse) Romantiek beïnvloed was, ook louter feitelijke vooropstellingen die hij in zijn “dialectische deductie” verwerkt.

Een voorbeeldje.

De Franse Revolutie is een historisch feit. Voor Hegel is zij een “vernünftiges Faktum” (een door de ‘rede’ - de historische rede dan - begrijpelijk te maken feit). Het verval dat het Ancien Regime vertoont is een feit. Welnu, dat feit dient als vooropstelling waaruit Hegel ‘deduceert’ dat de Franse Revolutie een voor de (historische) rede ‘begrijpelijk’ (verklaarbaar) feit was.

Verhaalkundig: de voortekens onder het Ancien Regime zijn de (logische) vooropstelling van het vervolg, nl. de Franse revolutie.

Besluit -- Verhaal en redenering lopen, bij Hegel, ineen: het algoritme der deelfeiten die, gezamenlijk, een totaalfeit uitmaken, bevat in zijn voortekens de noodzakelijke (gebeurlijk voldoende) vooropstellingen om de vervolgen logisch te begrijpen. “Was vernünftig ist, das ist wirklich (aan de vooropstellingen in de feiten beantwoordend)”.

Een feitenvolgorde.

R. Barthes, *L'aventure sémiologique*, 152s., zegt dat t.t.v. de Vroegscholastiek (Karolingische Renaissance) een tijd genoot van Alcuinus (730/804) de feitenvolgorde tweeledig zag:

- a. "ordo naturalis", d.i. men verhaalt de handelingsonderdelen, het verhaal algoritme, in de volgorde van de feiten zelf (van eerste voorteken tot laatste vervolg);
- b. "ordo artificialis", d.i. men wijzigt de natuurgetrouwe volgorde.

Opm. -- Het bizarre verhaal.

Cfr E.R. 174.-- 'Bizar' is het verhaal wanneer het grillig-fantastische feitenvolgorde geeft (al of niet met een bevreemdende indruk).

Een voorbeeld.-

"Het personage was plotseling uit de roman verdwenen. Het verhaal ook, trouwens. In de jaren 1960/1970 scheen zich een nieuw soort 'roman' aan te kondigen. In 1963 schreef Robbe-Grillet (opm.: topfiguur van le Nouveau Roman): "Le roman de personnages appartient bel et bien au passé; il caractérise une époque: celle qui marque l' apogée de l'individu".

Maar nu mag het weer: het verhaal is terug, het personage is springlevend. En vaak, heel vaak, heet het gewoon 'ik'.

En, zelfs al wordt het, een 'hij' met een naam, dan nog schemeren de contouren van de verteller door het personage heen. De schrijver vertelt over zichzelf. Hij is het hoofdpersonage; zijn levensverhaal is de 'plot' (opm.: knoop, verwikkeling). Het autobiografisch karakter van dit soort schrijven wordt niet langer weggemoffeld. Fiction wordt faction". (Greta Colaert, *Het bestaan tot verhaal gedwongen (Over het werk van A.F.Th. Van der Heyden)*, in: *Streven* 1992: jan., 310).

Opm.-- Een gezonde intelligentsiakritiek (E.R. 189;-- 152) leert ons dat de intellectuele en artistieke voorhoede vaak aan modes onderhevig is.

Overigens luister: "Het is geen geheim dat deze 'nieuwe roman' vandaag de dag in Frankrijk als voorbijgestreefd beschouwd wordt. Auteurs die zich in het verleden met de "nouveau roman" hebben geassocieerd, grijpen nu terug naar meer traditionele vormen.

De meest opvallende ommezwaai is dit verband is die van Alain Robbe-Grillet, zowat de paus van de 'nieuwe' romanciers. Robbe-Grillet, een 'modern' auteur, zolang hij als chef de file van de nouveau roman werd aangezien, schijnt met *Le miroir qui revient*, een autobiografische tekst uit 1984, de weg op te gaan van het postmodernisme (F. Schuerwegen, *Cl. Simon*, in: *Streven* 1988: aug.-sept., 1008).

Toelichting.-- De Bijbel, vertaald in 1978 talen, heeft een basisverhaal a. schepping, b. zondeval, c. herstel (waarin men een cybernetische structuur herkent: a. doelrichting, b. afwijking, c. herstel).

Nu kan men dat wel nuanceren, zoals b.v. N. Frye, *De Grote Code (De Bijbel in de literatuur)*, Nijmegen, SUN, 1986, ii, dat doet, nl. schepping/ exodus (uittocht der Israëlieten)/ wetgeving/ wijsheid/ profetie/ evangelie/ apocalyps. Maar dat verandert niets aan de grondstructuur van de Bijbel als boodschap (= informatie): de gewijde of heilige geschiedenis is een reeks voortekens/ vervolgen, van het oerbegin (schepping) tot de apocalyps (het Rijk Gods). Een Fr. Lyotard heet dat “het grote verhaal” van de Bijbel.

Opm.-- Terloops: op die wijze ordent op logische wijze de Bijbel de bizarre wanorde der niet-Bijbels religies.

Nu is het zo dat, vanaf 1450 vooral (de ineenstorting van de Laat Scholastiek (1300/1450), “het grote verhaal” van de Schrift op de achtergrond gedrongen is door de opkomende intelligentsia, die daarvoor een nieuw “groot verhaal” invoerde, dat van de wetenschappelijk gevestigde vooruitgang. Het ‘Progressisme’ is daarvan één van de laatste uitlopers (E.R. 150; 188).

Opm.-- Claire Jaquier, *Deux visions du Moyen Age*, in: Journal de Genève 11.07. 1987, analyseert twee werken.

1. R. Dragonetti, *Le mirage des sources (L’art du faux dans le roman médiéval)*, Paris, 1987;

2. P. Zumthor, *La lettre et la voix (De la littérature médiévale)*, Paris, 1987.

Daaruit blijkt dat de Middeleeuwse schrijver de naamloosheid verkoos, in de meeste gevallen. Niet enkel wilde hij niet als steller gekend zijn: hij deed van alles om te maken dat men er nooit achter kwam wie het stuk geschreven had.

Zelfs de klerken die de teksten overschreven, sprongen met auteurschap zeer vrij om: zij vonden desnoods de tekst die te ‘kopiëren’ was, uit! Letterdieverij (plagiat, d.i. de tekst van een andere voor de eigene doen doorgaan), gaf er - in de Arabische term voor ‘poëzie’ - aanleiding toe om ‘plagiat’ te denken: “poëzie is letterdieverij”! Maar: “Niets was toentertijd zo creatief als het afschrijven” (Cl. Jaquier).

De Moderne tijd, vanaf de Renaissance, voert het moderne subject in, dat autonoom, te midden van een bizarre, chaotische wereld, orde invoert dankzij het activeren van de ‘rede’ (= Modern Verlicht Rationalisme).

De crisis van het grote verhaal (Postmodernisme).

De Bijbelgelovige ziet alle deelfasen van de totale gewijde geschiedenis als voortekens/ vervolgen binnen het omvattende verhaal. De Moderne mens, met het sterke, eigenmachtige 'ik', ziet alle deelfasen van de totale vooruitgangsgeschiedenis als voortekens/ vervolgen binnen het omvattende verhaal. De Postmoderne mens heeft een ander levens- en wereldgevoel.

Hoofdindruk.-- De doolhof (labyrinth).

Alles lijkt ondoorzichtig: het eigen ik, met zijn uiteenlopende kentrekken; de omgeving met haar multiculturele diversiteit (het grote verhaal van de Atheïst, heden, verschilt van dat van de Kristenen of de Islamieten).

Zinnebeeldig is de tv. Het dagelijkse scherm biedt Brigitte Bardot (XX-ste e.), onmiddellijk daarop het nieuws, onmiddellijk daarop kleurige publiciteitsbeelden allerhande, daarop zonder onderbreking een misdaadfilm. Enz.! De 'Alltagsgeschiede', d.i. het gebeuren van alle dagen, is verward, chaotisch,-- bizar.

De Nouveau Roman lijkt daarvan een afbeelding. Vanaf 1950 - in Frankrijk, Duitsland, Nederland, Vlaanderen en elders - is er geen 'draad' meer in de romangeschiedenis.

Alain Robbe-Grillet, Michel Butor, Nathalie Sarraute, Claude Simon e.a. verwoorden het actuele levens- en heelalgevoel dat 'bizar' overkomt.

In de traditiegetrouwe roman - al of niet autobiografisch - vertoonde zich de 'draad', d.i. een in tijd en plaats gesitueerd handelingsalgoritme, dat beantwoordde aan een ordentelijk-doorzichtige volgorde van voortekens en vervolgen. Juist dat komt nu, bij meer dan één tijdgenoot, als 'achterhaald' over. Want hij beschikt niet meer over de draad van een of ander groot verhaal dat alle gebeurtenissen in een zinnig kader plaatsen kan. Dat is Postmodern, ja, Postbijbels.

De crisis van het autonome, rationele subject.

Het bizarre verhaal verraadt nog een ander aspect.-- M. Foucault (1926/1984; (Post)- Structuralist) zei ooit "Het Moderne subject of ik is slechts schuim in de stromingen van de structuren".

Derek Parfit, *Reasons and Person*, Oxford, 1986, beweert dat het ordenende ik, in de Moderne zin, dat beweert meester te zijn over de handelingen van het leven, in de grond ofwel niet bestaat ofwel zeer ondergeschikt is aan (natuurkundige, psychologische, culturele) structuren.-- Waarop P. Ricoeur, *L'identité narrative*, in: *Esprit* 1988; 7/8 (juill. / août), 295/314, reageert.

Steekproef 46 -- Verhaalkunde (procesdenken).

Alfred North Whitehead (1861/1947) - met B. Russell schrijver van *Principia mathematica* (1910/1913), een der basiswerken inzake geformaliseerde wiskunde (en logica) - staat bekend om zijn procesdenken.--

Hoofdgedachte: het heelal dat hij als een ‘organisme’ duidt, bestaat uit ‘gebeurtenissen’ (‘events’). Niet uit (onbeweeglijke) ‘dingen’ (de in zijn taalgebruik geen gebeuren aanduiden).-- ‘Proces’ betekent bij hem: verloop, d.i. een reeks deelgebeurtenissen die gezamenlijk een gehele ‘event’, gebeuren, uitmaken.

Opm. -- Let erop dat hiermee het begrip ‘handeling’, centraal in het verhalen, verbreed wordt tot niet-menselijke gebeurtenissen. Dat juist interesseert ons nu. Want dat verbrede begrip ‘handeling’ komt b.v. ook voor in de speltheorieën. Cfr. Ph. Orsini e.a., *Les jeux de réflexion*, in: *Science et Vie* 124 (waarin o.c., 10/17 (Praxeologie)).

Model. De uitbarstende vuurberg.-- De vulkanoloog of kijk(st)er zal, uitdrukkelijk geordend of verward, de volgende verhaalstructuur - een processtructuur - prijsgeven.

a. voorknoop.-- Waar/wanneer, welke vuurbergen worden normaal aangegeven. In een wetenschappelijk protocolverhaal of in een dramatiserend toeschouw(st)ers - of journalistenverhaal.

b. knoop.-- Op zeker ogenblik zet de reeds sedert enige tijd al of niet verwachte uitbarsting in.

c. peripetieën.-- Nu eens schitterend vuurwerk met wolken hoog de lucht in, dan weer het stille uitvloeien van het aardmagma.

d. ontknoping.-- Op zeker ogenblik valt de uitbarsting stil.

Opm.-- Vergelijk met de dramaturgische, allereerst op menselijke handelingen toepasselijke structuur (E.R. 197), De loutere structuur “voortekens/ vervolgen” in een fasenindeling, is identisch. De analogie is volledig.

De loutere ‘kinetiek’ of veranderingsleer fundeert én menselijke én buitenmenselijke gebeurtenissen of ‘processen’ - events.

Opm. -- De handelingsleer of praxeologie wordt behandeld in b.v. H. Lenk, Hrsg., *Handlungstheorien interdisziplinär, I (Handlungslogik, formale und sprachwissenschaftliche Handlungstheorien* (1980)), II (*Handlungsverklärungen und philosophische Handlungsinterpretation* (1979)), III (*Verhaltenswissenschaftliche und psychologische Handlungsth.* (1981/84), IV (*Sozialwissenschaftliche Handlungsth.* (1977), München, Fink.

Steekproef 47.-- Verhaalkunde (een bizar verhaaltje) (208/209).

Staan wij nu stil bij een inderdaad - althans voor de traditionele Kerkelijke mens en nog meer voor de traditionele Verlicht-Rationalist - bizar, d.i. ondoorzichtig - grillig, verhaaltje.

De bron: R. Ambelain, *Le vampirisme (De la légende au réel)*, Paris, 1977, 205.

1. Verleden eeuw leefde een vrouw - tussen de vijfendertig en de veertig jaar, Eugenie X., te Giney bij Bordeaux. Haar faam was die van een 'zienster' (de Antieke Grieken zeiden 'mantis', helderziende). Bovendien was zij, occult of, als men wil, paranormaal gesproken, sterk begaafd. Zij kon b.v. "naar willekeur" (opm.: althans die indruk gaf zij) onzichtbare wezens vanuit de andere wereld "doen verschijnen" (wat de Antieken, met een Antiek-Griekse term, 'theourgia', theurgie (omgaan met hogere onzichtbare wezens allerhande), heetten). Wat wij nu met de naam 'spiritisme' (soms ook 'spiritualisme' aanduiden).

Haar uitzicht was 'bizar': haar buik zwol regelmatig op; zij had benen die aan die van een waterzuchtige doen denken.-- Men vertelt ook dat zij twaalf jaren lang van louter water leefde.

Met dit al was zij op zeker ogenblik zelfs in het Verlicht-Rationalistische Frankrijk her en der bekend. Vele groten der aarde - o.m. A. Thiers (1797/1877; historicus en staatsman), uiteraard vele artsen (onder wie een Dr. Fortin die Ambelain tot bron dient) kwamen haar 'bezichtigen'.

2.a. Heel wat mensen zagen die 'gaven' ("ses dons") en duiden ze - naïef - als tekens van "godgegeven heiligheid". Gevolg: uit heel het departement bracht men kinderen tot haar "om ze te zegenen".

2.b. De gebeurtenissen.

a. Een feit. - Zij trad dus als genezeres op maar op een zeer opvallende wijze die tot achterdocht stemde: zij viel letterlijk op de kinderen, greep ze vast, kuste ze hartstochtelijk ("avec fureur") op de lippen, de keel, het kopje.

b. Duiding.-- Sommige toeschouwers - onvermijdelijk - zegden: "Het lijkt erop dat zij, gelijk de vampire (opm.: bloedzuigster), zich aan kinderbloed verzadigt".

3. Toetsingen.

i.a. In de winterperiode - de wegen van verleden eeuw waren dan moeilijk - kreeg Eugenie weinig kinderen over de drempel. Merkwaardigerwijze: gelijktijdig met die afwezigheid van kinderen (voorteken) werd "de heilige" ziek (vervolg).

i.b. Voorteken: in de zomer kwamen moeders met kinderen weer volop opdagen;

Vervolg: gelijktijdig met de aanwezigheid van kinderen “kwam de genezeres duidelijk weer tot leven” (aldus letterlijk Ambelain).

ii. de proefondervindelijke (experimentele methode.

De schrandere Dr. Fortin kwam op de gedachte de genezeres te ‘magnetiserend’ (opm.: via handen of zo ‘levenskracht’ (in het Antieke Grieks ‘dunamis’) toedienen). maar zonder ze te verwittigen (opm.: om de grote invloed van haar denkbeelden uit te schakelen). Fortin magnetiseert ze heimelijk (door in haar nabijheid met de geest op haar in te werken, klaarblijkelijk) (voorteken).

Resultaat: tot grote verbazing van de omgeving volgde hierop een baarmoederbloeding (vervolg).-- Later, na heel wat emoties stond Eugenie op, kreeg honger gelijk iedereen en ... genas zelfs op korte tijd (= verder vervolg).

Wetenschap en verhaal.

De tekst hiervoren geeft ons, in notendop, de empirische en experimentele methode. Zij is gesteund op de volgorde “voorteken/ vervolg” (hier zelfs in de vorm van “oorzaak /gevolg”).

Het is dus niet enkel de Bijbel, met zijn kleine verhalen en zijn één groot (= omvattend) verhaal; het is dus ook niet de romancier, met zijn kleine verhalen en zijn een groot verhaal. Ook wetenschap, zodra zij de reductieve methode toepast is verhaalkundig gestructureerd.

Terloops: de reductieve methode komt neer op: “Indien A, dan B; welnu, B; dus A” Waarbij ‘A’ de hypothese (ter verklaring) uitmaakt.

Het streng wetenschappelijk verhaal bestaat uit ‘protocoluitspraken’ (d.i. oordelen die gecontroleerde of althans controleerbare feiten weergeven, -- ‘beschrijven’),-- al of niet vermengd met hypothetische (‘theoretische,’) uitspraken (die niet tot de vastgestelde feiten behoren).

Opm.-- Men zou hier kunnen stilstaan bij een diepgaander verklaring van de feiten met Eugénie.-- Dit althans.-- Volgens de mythische mensheid bestaat - wat men heet - ‘ziel’ (versta: zielestof, fluïdum),-- beter: ‘bloedziel’ (de ziel of liever zielestof voor zover zij in het bloed aanwezig is). Wat men, in mythische taal, heet ‘weerwolf’ (vampier), is een wezen - op aarde of in de onzichtbare wereld - die het op het bloed (versta: de bloedziel) gemunt heeft.

Opm. Herlees E. RH. 200: mooie kinderen; 174: kinderen en vrouwen: men ziet dat juist dezelfde honger naar zielestof aan het werk is!

Steekproef 48.-- Verhaalkunde (het gerechtverhaal). (210)

Verhalen is een aangelegenheid die op het gerecht schering en inslag is.

Bibl. st.: W.A. Wagenaar, *Waar logica faalt en verhalen overtuigen*: een beschouwing over het strafrechterlijk bewijs, in: *Onze Alma Mater* 45 (1991): 3 (aug.), 256/278.-- Niet dat wij op genoemd artikel ingaan! Wel op een aspect uit de titel: de bewijskracht van verhalen.

Appl. model.-- Cfr a.c., 258vv.-- Wij werken het model wat bij.-- Mejuffrouw A. leeft, sedert haar eenentwintigste jaar, samen met een ‘vriend’ (in de nieuwe betekenis).

Op zeker ogenblik bekent zij dat zij, zes jaar geleden, “door haar eigen vader is aangerand”. Waarop de vriend haar ertoe overhaalt aangifte te doen.

Ziedaar een exemplaar typisch voor “History from Below” (Histoire anecdotique, Alltagsgeschichte, alledagsgeschiedenis).

Twee types van bewijzen.

a. Het streng logische bewijs.-- Uit de voorzinnen (premissen) volgen noodzakelijk de nazinnen (conclusies). Zo in een goed gestructureerd wiskundig bewijs.

b. Het waarschijnlijk bewijs.-- Hier geven de voorzinnen uit op mogelijk weinig of zeer waarschijnlijke nazinnen.

Bewijs op het gerecht.-- De rechters, geconfronteerd met Jw. A., zitten met een bewijsvraagstuk: a. de vader ontkent, natuurlijk; b. er is uiteraard slechts één getuige, Jw. A. zelf (misschien ook bevooroordeeld).

Opm.-- Wagenaar situeert het geval in Nederland. Gaan wij na.

a. Eén van de weinige gerechtelijke bewijsregels, in Holland, is dat “de verklaring (versta: het verhaal) van juist één getuige geen voldoende bewijs is.

b. Wel voegt de Nederlandse rechtsspraak daaraan “additionele bewijzen” toe.

b.1. De verklaring (het verhaal) van de aangestelde arts die, na medisch onderzoek, vaststelt dat Jw. A. geen maagd meer is.

Opm.-- “Niet zo verwonderlijk aangezien zij met haar vriend samenwoont, maar het gegeven is in overeenstemming met de gedachte dat zij door haar vader aangerand is” (a.c., 259).

b.2. De verklaring (het verhaal van de vader: hij is, weliswaar ooit met het vijftienjarig meisje alleen in huis geweest, maar hij heeft ze enkel een flinke rammeling toegediend.

Opm.-- “Niet zo fraai, maar een rammeling is nog geen verkrachting” (a.c., 259).

Besluit.-- Drie verhalen! Met welke graad van bewijskracht?

Steekproef 49.-- Verhaalkunde (de oorsprong van een boek).(211/214)

De Structuralisten, alsook enkele Nietzsche-aanbidders houden zich aan de loutere tekst van Nietzsche's *Also sprach Zarathustra* en willen van geen 'historisch-narratieve' benadering weten,-- de enen uit beoefening van de syncretische tekststudie, de anderen om het denkbeeld van een geniaal boek gaaf te houden.

Toch is en blijft het verhaal omtrent het ontstaan één der machtigste middelen om een tekst juist te duiden. Wat wij trachten waar te maken aan de hand van een voorbeeld.

In 1883 verschijnt *Also sprach Zarathustra*. Welke waren de levensomstandigheden van de schrijver ervan in de tijd onmiddellijk daarvoor? Ziedaar de kern van de zaak.

Aanleiding tot dit onderzoek: *Lou Andréas Salome ou l' intelligence au féminin*, in: Pénéla (Paris) 1968: 16 (sept.), 39/49.

Het gegeven.-- "Is het niet verkieslijker in de handen van een moordenaar te vallen dan in de dromen van een loops wijfje terecht te komen? ... De vrouw is heden nog niet tot vriendschap in staat. Vrouwen zijn nog steeds katten of vogels of - om het juist te zeggen - koeien".

Zo spreekt Fr. Nietzsche (1844/1900; E.R. 169) door de mond van 'Zarathustra' (opm.: de ingebeelde woordvoerder in zijn boek), wanneer hij in zijn *Also sprach Zarathustra*, in 1883, ertoe besloot de 'Uebermensch' (opm.: de hoger geëvolueerde en dus tot beheersen geroepen toekomstige mens) te verheerlijken, om meteen over te gaan tot een reusachtige afrekening met de gehele mensheid. Tot daar Pénéla, inleiding.

Wat verder zegt Pénéla: "Een kleine man, door zijn maatschappelijke omgeving miskend, door zijn vrienden in de steek gelaten, door ziekte ondermijnd, maar gedreven door de wil om als profeet (opm.: vandaar wellicht het pseudoniem 'Zarathustra', de grote profeet van het Zoroastrisme of Mazdeïsme) op te treden, tracht aan zichzelf te ontsnappen. Als zwakkeling droomt hij van grootheid, als (door vrienden) verraden lastert hij al wat vriendschap is, als door een vrouw afgewezen brandmerkt hij al wat vrouw is (...)". Ziedaar de hypothese van het vrouwenblad Pénéla.

Het gevraagde. --- Welke bewijskracht gaat uit van het ontstaansverhaal dat in de stelling van Pénéla schuilgaat? Wat gaat schuil achter Nietzsche's meesterwerk? (Pénéla geeft toe dat het boek dat is).

Pénéla begint met nauwkeuriger de stelling te verwoorden: “Aan tekstverklaring van dit meesterwerk van Nietzsche moet niet meer dringend gedaan worden. Daarentegen is de ontstaansgeschiedenis van Also sprach Zarathustra heel wat minder gekend. Met name: welk drama - intiem doorleefd en daarop veralgemeend - stortte Nietzsche hals over kop in zijn ondraaglijke eenzaamheid die enkele jaren later zou uitlopen op de leegte van zijn waanzin? Waar juist moet men de oorsprong van deze grandioze toekomstvisie (...) zoeken?”. Aldus Pénéla steeds.

Opn.-- Nietzsche bedreef, m.a.w., een inductie: uit zijn teleurstelling met Lou von Salomé - juist één geval - leidde hij af dat alle vrouwen ergens teleurstellend zijn. Wat dan de ‘logische’ fout is die hij beging.

N.a.v. die frustratie ontstond in hem een ‘ressentiment’ (wrok, uitgestelde wraak) dat de bakermat van een geniale veralgemenende stelling omtrent vrouw en cultuur wordt (een model van “frustratie/ agressie” -- dat zelf een koppel is dat “voorteken/ vervolg” - structuur vertoont, vatbaar niet enkel voor Structurale systeemanalyse (synchronisch) maar ook ja vooral voor narratieve “voorteken/ vervolg” - analyse”).

M.a.w.: het systeem van de tekst-op-zich is maar een subsysteem van het totale systeem van Nietzsche’s leven. In die zin overtreft, systeemleerstellig, het verhaal de Structurale aanpak.

Lou von Salomé (S.-Petersburg 1861/ Göttingen 1937).-- De achtergrond - tegelijk voorteken - vormt ... een vrouw.-- Zij geniet, zelfs in Frankrijk, de laatste jaren van een groeiende belangstelling.

Bibl. st.: zie E.R. 101;-- E. Pfeiffer, Hrsg., *Lou Andreas-Salomé, Lebensrückblick*, Frankf.a.M., 1951-1 (Frans: *Ma vie (Esquisse de quelques souvenirs)*, Paris, 1978-3); R. Binion, *Frau Lou (Nietzsche’s Wayward Disciple)* Princeton, N.J., 1968; E. Pfeiffer, Hrsg., *Lou Andreas-Salomé, Eintragungen (Letzte Jahre)*, Fr.a.M., 1982 (Frans: *Carnets intimes des dernières années*, Paris, 1983).

In mei 1988 weidde Jean d’ Ormesson voor de tv-camera’s uitvoerig uit over “la vie agitée” van Lou.

Zij was de dochter van een Russisch generaal. Haar naam ontleent zij aan haar huwelijk met Carl Andreas (Jakarta (Indonesië) 1846/ Göttingen 1930), die, ofschoon van Hollandse afkomst, volslagen Duitser werd. Hij was een oriëntalist.

Lou von Salomé, een 'figuur' (E.R. 187).

Haar 'ontmoetingen' bewijzen het (E.R. 195: ontmoeting).-- Behalve haar ontmoeting met Nietzsche, waarover verder meer, had zij een jarenlange verhouding met Rainer Maria Rilke (1875/1926; lyrisch dichter), die Lou leerde kennen in München, in 1897(cfr. haar Rainer Maria Rilke (1926)).

Ook Sigmund Freud (1856/1939; stichter der Psychoanalyse) maakte met Lou kennis: zij werd én zijn (zeer goede) leerlinge én zijn vriendin (cfr. haar *In der Schule bei Freud*, München, 1965 (posthuum),-- haar Open brief aan Freud, dat in 1983 in het Frans verscheen).

Portret (E.R. 186).-- Lou was groot van gestalte en daarbij doortastend van aard en onverbiddeijk. "Als men wil: een vrouwelijk exemplaar van Nietzsche's Uebermensch".

Lou ging recht op het gestelde doel af, koel wetend wat zij wou, zonder woorden te verspillen. Zij kende geen andere 'wet' dan "de eigen wet".

In haar dagboek, kort na haar ontmoeting met Nietzsche, in 1882, noteert zij: "In alle eeuwigheid ben ik trouw aan 'herinneringen'. Maar aan mannen zal ik nooit trouw zijn"; 1861/1882 : Lou is 21! Voor een Jong meisje, een eeuw geleden!

Het onbetwifelbaar cynisme - schaamtevrjheid - in dat zinnetje verraadt een merkwaardig inzicht in eigen wezensaard. Trouw: dat zou Lou, inderdaad, nooit zijn. Of liever trouw kende zij niet! Tenzij wanneer het over haar kinderjaren ging, die zij, volgens kenners, overigens sterk idealiseerde. Met name: doorheen alle fasen van haar leven met zijn gemoedswisselingen trachtte zij telkens weer de sfeer van haar prille jeugd te doen herleven. Aldus steeds Pénéla.

Opm. -- Twee kentrekken, moeilijk te verzoenen op het eerste gezicht: cynische vrouwelijkheid en idealisering van de prille jeugd.

Opm.-- Wat betreft de ongebondenheid, zie E.R. 151 ("geen diepgaande bindingen"); 144 (Nietzsche / Hitler inzake huwelijk).

Ontmoeting met Malvida von Meysenburg, de Feministe.

Lou was een echte 'intellectuele'. -- 1880: haar moeder stuurt ze naar Zürich (CH). Zij volgt er cursussen theologie, godsdienstwetenschap,-- filosofie - kunstgeschiedenis.

Dermate zelfs dat zij, overspannen, naar Rome moet gaan: daar komt zij terecht bij Malvida, in wier salon de Europese intelligentsia van die tijd bijeenkwam. Zo b.v. waren daar Friedrich W. Fröbel (1782/1852; hervormer inzake opvoeding),

Giuseppe Garibaldi (1807/1882; politicus), Alexander Herzen (1812/1870; Russisch revolutionair); Richard Wagner (1814/1883; componist).

Daar ontmoet Lou Paul Rée die net zoals zij in filosofie geïnteresseerd was. Ree werd onmiddellijk op Lou verliefd.

Een voorspellende droom.

In de loop van een nacht droomde Lou dat zij in een groot appartement - met een bibliotheekkamer en drie afgezonderde kamers - samen met twee mannen tegelijk een intiem leven deelde. Waarop Rée Onthutst was. Maar hij stemde ergens in.

Hij ontbiedt een vriend van hem, een zekere Friedrich Nietzsche. Deze eerder armoedig levende, zieke man - hij was bijna blind, leed aan verschrikkelijke schele hoofdpijn, had maagkrampen en was chronisch slapeloos - ging onmiddellijk en uiterst geestdriftig in op Rée' s verzoek.

De droom werd bewaarheid: Nietzsche wou Lou tot vrouw (zij betekende erotisch zeer veel voor hem). Maar Lou wou hem enkel voor zover zij met Rée bevriend was. Rée en Nietzsche waren enkel goed voor 'vriendschap' en intellectuele gesprekken. Dit drama met drie personages stortte Nietzsche in een toestand van wanhoop.

De genesis van een boek.

1. Nietzsche, een mensenkenner, schat Lou in: zij is tegelijk zeer kinderlijk gebleven en toch ook zeer zelfzeker: zij weet verdomd goed wat zij wil, -- zonder aan de omgeving een toelating te vragen of zich om het oordeel ervan te bekommeren (zo schrijft Nietzsche aan zijn vrienden). Kinderlijk, maar zonder enig menselijk opzicht.

Dat legt uit het scheldproza, E.R. 211. "Vrouwen zijn nog steeds katten of vogels of, om het juist te zeggen: koeien". Men voelt het ressentiment, de wrok,-- 'gerationaliseerd' (d.i. omgeduid in "rationele termen" die zijn frustratie verbergen).

2. Maar er is meer, veel meer: met Lou lopen er gesprekken over een gemeenschappelijke bezorgdheid: de leegte van een wereld waarin God dood is.

Men kent de fameuze slagzin: "Gott ist tot. Wir haben ihn getötet"(God is dood. Wij hebben hem gedood), nl. door het hele verloop van onze Westerse cultuur. Een hoofdthema van Also sprach Zarathustra.

In februari 1883 kent Nietzsche een ingevingstoestand: in enkele dagen tijd schrijft hij wild-geestdriftig het boek.

Steekproef 50.-- Verhaalkunde (boeien). (215/216)

J.P. Goldenstein, *Pour lire le roman*, Bruxelles/Paris - Gembloux, 1985, 40/41 (Rhétorique de l'écriture, rhétorique de la lecture).

Steller onderzoekt wat een roman is. O.m. de verhaaltechnieken - zo b.v. de perspectief waarin de gebeurtenissen gebracht worden (zo benadrukt door New Criticism en de Angelsaksische literatologie (1920+)) - worden besproken.

Besluit: de lezer/ lezeres overstijgt de technieken! "L'essentiel (est) d'intéresser le lecteur" (Waar het op aan komt, is de lezer te boeien). M.a.w.: het onthaal is hoofdzaak (E.R. 34).

Aangezien de roman iets is dat enorm gelezen wordt, staan wij even stil bij een paar steekproeven.

M. Leblanc/J. Schwarz, *L'aiguille creuse / L'enigme policière*, Paris, 1982, 128.

Stellers vatten de structuur van de politieroman (E.R. 102: polar) samen, structuur die natuurlijk ook terug te vinden is in de politiefilms. Zij is tweeledig.

a.-- Alle verwickelingen in een politieroman zijn - mits invoering van varianten - herleidbaar tot twee types.

b.1.-- Ontraadseling.-- Een misdrijf wordt ontdekt. Het is mysterieus. Het onderzoek zet zich vast op de ontraadseling. Gevolg: men gaat uit van hypothesen (vooral: "Wie had belang bij het misdrijf?"). Toetsingen der hypothesen.

Besluit: ofwel ontdekking en bestraffing van de misdadige ofwel aporetiek (men ontdekt niets).--

b.2.-- Astraffingsactie.-- Een misdrijf wordt ontdekt. Men weet wie de misdadige of de misdadigen (bende) zijn.

Gevolg: men gaat uit van hypothesen om de daders te 'vinden'. Vaak bloedige strijd tussen afrekenende politie en diegenen die opgespoord worden (vlucht, schermutselingen, allerlei pogingen).

Besluit: afstraffing (aanhouding, dood) of ook men vindt de daders niet (ongestraft misdrijf).

Opm.-- Stellers beweren dat de oudste ontraadselingsgeschiedenis dateert van Oidipoes koning (Sofokles van Kolonos (-496/-406; tragicus): Laios, vorst van de streek, wordt op mysterieuze wijze vermoord. Kreon draagt Oidipous op de moordenaar(s) op te sporen. Enz..

Patricia Highsmith.-- P. Highsmith (1921/1995), beroemd om haar met zwarte humor doorspekte politieromans - zij heet "de vorstin van de misdaad" - schetst, in haar *De kunst van de suspense* (Fr. vert.1987), de psychologie die zij toepast. Vanaf de eerste intuïties tot aan de eindtekst is haar hoofdbekommernis:

“Hoe, vanaf het eerste zinnetje, de lezer(es) boeien?”

Opm.-- 1.-- Protagoras van Abdera (-480/-410; hoofdfiguur van de Protosofistiek), sprekend over de ‘eu.boulia’ de doelmatige (‘efficiënte’) raadgeving, zegt: a. de aandacht wekken; b. de belangstelling prikkelen, c. de begeerte aanwakkeren, d. de instemming uitlokken. Cfr. L. Bellenger, *La persuasion*, Paris, 1985, 36/40 (Marketing et sophistique).

Opm.-- Patricia Highsmith is bekend om haar typisch Amerikaanse flair voor het kassucces “een goed boek heeft vele lezers” zegt zij. M.a.w.: goed schrijven is goed verkopen.

2.-- Het boeien behelst een element dat wij naar voren schuiven: de ‘époque’, Lat.: suspensio, de aandacht gaande houden, door de aanhoudende spanning te scheppen. M.a.w.: intrigeren. De lezende doen mede nagaan hoe de knoop op zijn ontknoping zal uitlopen. Cfr. E.R. 197 (dramaturgische structuur).

J. Broeckaert, *Le guide du jeune littérateur, I (Eléments généraux et compositions secondaires)*, Bruxelles, 1872, 100, legt uit: is ‘suspensio’, opschorting van de ontknoping, de aandacht gespannen houden - suspense, in het Angelsaksisch - het feit dat de lezer(es) in het onzekere gehouden wordt omtrent de vervolgens die reeds ergens in de voortekens te raden liggen.

Intrigeren.-- T.A. van Dijk, *Tekstwetenschap*, 150/155 (*Narratieve structuren*), zegt dat slechts de niet-redundante (versta: niet-overtollige) omstandigheden “niet vervelend inwerken”. Economie (spaarzaamheid) inzake uitleg d.m.v. omstandigheden bevordert het intrigeren.

Met U. Eco (1932/2016), de semiotiker, bekend om zijn roman *De naam van de roos*) kunnen wij daaraan toevoegen: het verloop zo verwoorden dat men hoogstens uit “vage tekens en verwarrende sporen” - in de voortekens - iets kan opmaken inzake de vervolgen. ‘Tekens’ en ‘sporen’ zijn het semiotische middel om te intrigeren.

M.a.w.: inductiegenot! De lezer(es) krijgt toespelende steekproeven inzake wat komen gaat. Hij/zij doet mee aan de ontcijfering van het mysterie.-

Model. -- De dodenakker van Sant-Andrea, Z. Italië, bestaat twintig jaar (1972+). Er ligt nog geen enkele mens begraven. Alle doden worden in Atella, acht kilometer verder ter aarde besteld.

Intrigerend, nietwaar? - Volgens een onderzoek blijkt dat de mensen geloven dat de eerste die begraven wordt, zich dermate verveelt dat hij, bij voorkeur uit zijn naastbestaanden, zo snel mogelijk anderen komt halen. Waarvoor niemand kandidaat wil zijn!

Steekproef 51.-- Verhaalkunde (het historische verhaal). (217/219)

Bibl. st.: Félix Le Dantec (1869/1917; *Le déterminisme biologique*, 1897 zijn hoofdwerk, getuigt van Materialisme), *Les influences ancestrales*, Paris, 1919, 1/19 (Introduction: la narration historique);

J. de Romilly, *La construction de la vérité chez Thucydide*, Paris, Julliard;

J. M. Chladenius (1710/1759), *Allgemeine Geschichtswissenschaft* (1752), Wien/Köln / Graz, 1985 (Chladenius heeft het als eerste over geschiedschrijving als “een eigen vorm van kennen”);

M.J. Zemlin *Geschichte zwischen Theorie and Theoria* (Untersuchungen zur Geschichtsphilosophie Rankes), Würzburg, 1988 (Leopold von Ranke (1795/1886) is een Duits historicus, voor wie ‘Theoria’ is “zeigen wie es gewesen ist” (tonen zoals het geweest is));

R. Bauer, *Geschiedenis tussen structuur en werkelijkheid (Gesprek met Emmanuel Le Roy Ladurie)*, in: De Uil van Minerva vol. 1, n. 3 (1985: lente), 135/149 (Le Roy Ladurie vertelt meesterlijk maar heeft het gemunt op de maatschappelijke structuren aan het werk in de feiten; cfr. zijn Montaignou, *village occitan de 1294 à 1324* (1975).

M. Vovelle, *Mentaliteitsgeschiedenis (Essays over leef- en beeldwereld)*, Sun, Nijmegen, 1985 (andere naam: “histoire nouvelle”: Ariès, Madrou, Duby, Vovelle viseren vooral de denkbeelden, ‘mentaliteit’ geheten);

R. Bauer, *In het teken van de verzoening (Brief van Petrus Venerabilis, abt van Cluny, een tijdgenoot uit de twaalfde eeuw)*, Tielt, Lannoo, 1991 (Bauer doet aan ‘geschiedenisuitbeelding van het personage dat de Middeleeuwer is: hij laat Petrus een brief schrijven aan de komende geslachten (wat niet belet dat het werk volkomen historisch is).

Tot daar enkele werken uit een enorme massa. Bedoeling: uit de titels of uit de toelichting ervan doen uitkomen hoe verscheiden men aan geschiedschrijving kan doen.

Het lege kerkhof.-- Hernemen wij E.R. 216.-- Journal de Genève/Gazette de Lausanne 11.02.1992, vermeldt dit stukje Alltagsgeschichte (alledags-geschiedenis, “histoire anecdotique; history from below).

Het vervolg? De burgemeester van Atella (in Basilicate, Z. It., nabij Potenza) stelt vast dat zijn dodenakker boordevol wordt. Maar hij heeft een model van oplossing: in een ander dorp werd hetzelfde probleem opgelost door het feit dat een oud dorpspastoor zonder naastbestaanden aanvaardde om begraven te worden - als eerste - op een dodenakker die eveneens jarenlang leeg bleef. Wachten dus!

Opm.-- Dit verhaal is niet verzonnen (E.R. 177vv.: fictie), maar ‘historisch’, d.i. werkelijkheidsgetrouw.

Het ‘historische’ verhaal.

De definitie is ontologisch: een verhaal is historisch, d.i. toetsbaar aan bevindbare gegevens, in de mate dat het een getrouwe weergave is van werkelijk gebeurde feiten, van welke aard die feiten ook mogen zijn. Zo b.v. mag men, in geweten, geen onverklaarbare gegevens a-priori (d.i. bij louter vooropstelling) als ‘onwerkelijk’ en dus niet voor geschiedkundige wetenschap vatbaar uitsluiten. Het is het feit als feit, d.i. werkelijk gebeurd, en niet het feit als begrijpelijk, ‘verklaarbaar’ feit dat object van geschiedenis-kennis is.

Toepassing: sommige Verlicht-Rationalisten sluiten a-priori paranormale fenomenen uit; of, meer nog, de mirakels der religies. Dit is, louter historisch bekeken, louter ‘vooroordeel’ (iets waartegen de gekende Rationalisten zo te keer zijn gegaan, begaan zij in dat geval zelf).

Besluit.-- De toetsbaarheid is doorslaggevend, niet de duidbaarheid. Cfr. E.R. 208 : ook het bizarre kan een feit zijn.

De enorme omvang van het verhaal.

Herlees nu even E.R.H.. 207 (de uitbarstende vuurberg).

F. Le Dantec, *Les influences ancestrales*, 1/19 (*Introduction: la narration historique*), onderstreept het: “Nos explications ne seront jamais que des narrations” (Onze verklaringen zullen nooit iets anders zijn dan verhalen). Zijn boek heeft het over de gesteenten,-- planten, dieren, mensen. Zijn besluit: “al wat wij aantreffen - vooral zodra het levende wezens geldt - is nooit een fenomeen dat begint, maar een fenomeen dat voortekens voortzet. Zo zet ieder levend wezen - plant, dier, mens - zijn voorouders voort.

De hele stamboom met al de toevallige factoren laat zijn sporen - getuigeresten - na in wat nu aan leven aantrefbaar is.

Besluit.-- Le Dantec onderstreept het: “het historische verhaal” is een integrerend onderdeel van wetenschappen (en zelfs van haar verklaringen). Vooral van biologische wetenschappen’ Cfr. E.R. 209 (Wetenschap en verhaal).

Ofschoon ‘geconstrueerd’, toch geen ‘leugen’. Herodotos, de Milezisch denkende land- en volkenkundige (W. Jaeger), wist al: er is eerst de ‘opsis’ (directe kennis o.g.v. ooggetuigeschap) en ‘historia’ (indirecte kennis o.g.v. onderzoek en doorgronding); pas dan kan, o.g.v. de informatie die zo gewonnen werd, de tekst tot stand komen (de ‘logos’)

Cfr. E.R. 09: driedelige textuologie: het aangetroffene (heuristiek) schikken (harmologie) en vorm geven (stilistiek).

Zijn Sofistisch gerichte opvolger, Thoeukidides van Athene, bekend om zijn historische akribeia, nauwgezette feitenzin, zet die tweeledigheid - feiten (waarheid)/ constructie (schikking/ vormgeving) - verde : J. de Romilly, in *haar La construction de la vérité chez Thucydide*, verdedigt de thesis dat ‘constructie’ en ‘waarheid’ - verre van tegenstrijdig te zijn - uitgerekend door haar samengaan het werk van Thoeukidides bewerkstelligen. “Le récit historique construit mais ne ment pas” (Het historische verhaal construeert maar liegt niet).

Opm.-- Over de streng logische wijze waarop Thoeukidides dat doet, zie E.R. 202 (maar daar gaat het over de begrijpelijkheid der feiten, niet over hun toetsbaarheid).

Chladenius.-- Wij zijn met Chladenius in 1752.-- B. Verschaffel, in Tijdschr. v. Fil. 50 (1988): 1 (maart), 152v., sprekend over Chladenius zegt wat volgt.

De Allgemeine Geschichtswissenschaft is, ofschoon het geen aanwijsbare invloed heeft uitgeoefend, een zeer belangrijk boek. Historisch verhalen is niet langer hetzelfde als “de meest elementaire ervaringskennis” (die aan de verklaring voorafgaat, doordat zij feiten registreert - denk aan een kroniekschrijver - zonder op de verklaring (de begrijpelijkheid) in te gaan).

M.a.w.: er steekt in “geschiedschrijving ten volle” én wetenschappelijke verklaring én zelfs filosofische bezinning.

Chladenius plaatst de geschiedenis dan ook niet langer in de lange traditie van “ars historica”, de vaardigheid om het type tekst dat “historische tekst” heet, toe te passen, slaafs, maar in de epistemologie (de wetenschapsleer). Historisch verhaal is meer dan een louter ‘retorische’ (in de enge zin van Aristoteles) bezigheid; zijn draagwijdte is waarheidskennis ‘cognitief’, zoals sommigen nu zo graag zeggen.

Opm. Verschaffel miskent hiermee een feit: de traditionele geschiedenisweergaven gehoorzamen inderdaad aan traditiegebonden, ‘retorische’ stelregels, maar dit sluit niet uit dat het, voor de traditionele beoefenaar, ook over objectief toetsbare kennis ging.

Steekproef 52.-- Verhaalkunde (het gemengde verhaal). (220/224)

In de overgeleverde handboeken van retoriek heeft men het ook over het “gemengde verhaal”.

Definitie: het is ‘gemengd’ doordat het deels historisch deels verzonnen is. Anders uitgedrukt een kern van objectieve waarheid wordt verwerkt in een verzonnen verhaal.

Types.-- Zij variëren van sterk verzonnen naar sterk historisch. Staan wij stil bij voorbeelden.

Het Geschenk van de zwarte magiër.

De BRTN, zondag 16.07.1984, laat een Russische jeugdfilm zien, om 17.10 h.. Het scenario (verhaal).

a. Matriona is kinderloos. Om de nodige levenskracht (en meteen kinderweelde) te bezitten roept zij Moeder Aarde aan: haar wordt een Vassilissa geboren. Het meisje groeit op, -- als een mooie bloem bloeit zij open.

b. De zwart-magiër, erop uit om de levenskracht van het meisje te roven, verschalkt ze. Om ze voor zich te hebben:

(a). hij schenkt haar op de vooravond van haar huwelijk een jurk, waarbij hij zegt : “Indien gij hem aantrekt, volstaat een handbeweging om een uitgesproken wens vervuld te zien. Maar dit geluk kan slechts één keer”.

(b). Zij trekt de jurk aan. Zij kijkt - toevallig (schijnbaar) - door het raam en ziet haar geliefde met een ander meisje praten. Vol afgunst roept zij uit: “Dat uw ogen nooit meer zien”. Haar Ivan wordt blind.

Opm. Wat is daar nu voor ‘werkelijks’ aan? In een mythisch-magische cultuur worden kinderen opgevoed tegen de gewetenloze magie door middel van ‘spreekjes’: wantrouw geschenken en toverformules van zwart-magische medemensen (wat men de ‘zedenes’ heet). Zo worden de kinderen van iedere naïefheid verlost.

Drie eremijten.-- Een ‘eremiet’ is een alleen levend kloosterling.- Ziehier het pittige verhaal.-- Drie erenieten leefden samen in een grot. Uit geest van stilzwijgendheid zegden zij zo goed als nooit een woord, -- Op zekere dag geraakt een paard in de nabijheid. Een jaar later zegt één der eremijten: “Het was toch schoon,-- dat roodbruin paard: Een vol jaar gaat voorbij. De tweede eremiet verbetert : “Het was niet roodbruin maar wit’: Twee jaar later komt de derde tussenbeide: “Als gij niet met dat twisten ophoudt, trek ik hier weg. -- De waarheidskern: het oertrage levensritme van wereldvreemden.

De werkelijkheidskern in, de roman.

Een roman (en alle aanverwante teksten) is een verzonnen verhaal. “Geen enkel romanschrijver stelt het niets voorop: er is altijd een voorval, een toevalligheid, een iemand die men op straat ontmoet, een voetstap, een gestalte om als aanleiding een rol te spelen. Daaruit ontstaan dan de “helden/ heldinnen” als zgn. “zelfstandige scheppingen”, -- als verzonnen wezens”. (G.Anex, *Chronique du roman*, in: Journal de Genève 27.07.1991).

Opm.-- Dit is a fortiori, des te sterker, het geval in de “historische roman” natuurlijk. Denken wij aan een Irving Stone (1903/1989), bekend om zijn “biografische romans”, zoals *Lust for Life* (over Vincent Van Gogh), *The Passions of the Mind* (over Sigmund Freud). *Lust for Life*, zijn eerste roman, kende een oplage van meer dan dertig miljoen exemplaren en werd in meer dan vijftig talen vertaald. De aanleiding: een tentoonstelling van Van Gogh’s werken in Parijs, in de jaren ‘20.

“Littérature engagée”. Cfr. E.R. 189.-- L. Verbeeck, *Werkelijkheid en woord in Duitse literatuur 60/70*, in: *Streven* 1982: jan., 358/365.

De term “betrokken letteren” slaat op de verhouding “verzonnen/ werkelijk”. Of liever “verzonnen/ toetsbaar”. Hij werd ooit gelanceerd door J.P. Sartre. Hij genoot een grote weerklank, ook in Duitse middens.

De ‘betrokken’ schrijver, resp. lezer(es) wil niets weten van fictionele werken. Peter Handke, in zijn *Ich bin ein Bewohner des Elfenbeinturms*, Frankf., 1972, zei wat volgt:

“Iedere (verzonnen) geschiedenis wendt mij van mijn werkelijke geschiedenis af. Zij doet mij juist d.m.v. de fictie mijzelf vergeten. Zij doet mij mijn situatie vergeten. Zij maakt van mij iemand die de wereld vergeet”.

Nu is het zo dat b.v. de werken van Kafka, Mann, Musil een gemengde vorm van verhalen zijn. Waarheid en fictie lopen erin ineen.

“De jaren zestig breken definitief met dit evenwicht: zij willen onvermengde waarheid, zonder fictie”. (Verbeeck, a.c., 360). De beruchte ‘happening’ (een uiterste type van betrokken te werk gaan) is daarvan een toepassing.

“Vandaag is de happening getemd: hij is een onderdeel geworden van het straatbeeld op vrije zaterdagen. Maar twaalf jaar geleden (1982-12) was hij dat niet”. (Ibid., 361).

Het “documentaire toneel”, het ‘Readymade’, het ‘Instant-Book’, de ‘romancollege’ (uit straat- en cafégedrukte gemaakt) gaan in dezelfde richting.-- Als het maar toetsbaar is!

Fictieonalisering.-- M. Eliade, sprekend over de Ballade van Brailiou, toont aan hoe een toetsbare dorpsgeschiedenis na jaren voortverteld wordt met al de kentrekken van een mythe.

Doch nemen wij een model dat dichter bij ons, West-Europeanen, staat.

Bibl. st.: Léon de Kerval, *L'évolution et le développement du merveilleux dans les légendes de Saint-Antoine de Padoue*, Paris, Fischbacher, 1906.

De H. Antonius van Padua (Lissabon 1195/ Padua 1231) was een historische figuur die als Franciscaan leefde. Cfr. E.RH.. 187, 213.

“Le merveilleux” kan vertaald worden door “het wonderbare”. De structuur van de Kerval’ s werk is de volgende.

1. -- De eerste levensbeschrijvingen.

Zij zijn strikt biografisch, zeer laconisch (kort) en verhalen weinig mirakels. Zo b.v. een overwinning op demonen (een demon grijpt hem bij de keel tijdens een nachtmerrie, echter zo dat Antonius, het ononderbroken bidden tot God gewend, hem al biddend overwint) of een voorspelling (op zijn sterfbed zegt hij dat Padua een beroemde stad zal worden; cfr. E.R. 214 (men moet blijkbaar geen ‘heilige’ zijn om voorspellingen aan te kunnen)).

2.-- De latere levensbeschrijvingen.

De verhalen worden ‘onwettelijk’: de positief-toetsbare gegevens worden aangedikt met miraculeuze geschiedenissen.

a. Toetsbare wonderen worden bijgewerkt en wonderlijker gemaakt,-- o.m. met nieuwe details. Zo de genezing van Paduana, die traag verloopt, maar later als snel verlopend weergegeven wordt.

b. Toetsbare gegevens worden vermenigvuldigd.

Zo zijn bilocatie (Antonius die hier verblijft wordt elders als persoonlijk aanwezig waargenomen), de verschijning van het kind Jezus die én uitgevonden én op verscheidene tijden en plaatsen gesitueerd worden.

c. Toetsbare of verzonden gegevens in andere wonderlijke figuren worden ontleend en in Antonius’ leven ingeschakeld.

Zo b.v. de demonische bekeringen van zijn naamgenoot, Antonius de Grote (251/356; anachoreet in Egypte), worden ook van hem verteld.

d. Toetsbare, louter natuurlijke gebeurtenissen worden tot buitennatuurlijke. Zo de doodgewone ontmoeting van Antonius met Ezzelino, met de reguliere kanunnik van Coimbra e.d.

Opm.-- Hier hebben wij nu de tegenvoeter van b.v. de “betrokken letteren”, die iedere bijwerking vanuit wat verzonden is of die zelfs het wonderlijke uitbannen.

Historisch Revisionisme (Negationisme).

Het gegeven is wat men nu heet ‘holocaust’, d.i. het Judeocide of Jodenuitroeiing door het Nationaalsocialisme (= Nazisme), vanaf de ontketening tot en met de val van het Nazisme in 1945. ‘Genocide’ is volkenmoord: men roeit uit omdat men het volk, resp. - in Nazistische duiding - het ras wil uitgeroeid zien.-

Terloops: sedert 1945 hebben de Nazi’s en de Extreem-Rechtsen altijd al ofwel de Jodenuitroeiing geminimaliseerd (“Historisch Minimalisme”) ofwel ze ontkend (“Historisch Negationisme”).

De term ‘Revisionisme’ is terzake ook gangbaar: hij wijst op een tendentieuze herzien van de weergave omtrent de feitelijke gegevens.

Het is vooral sedert 1975 dat de kwestie van a. het feit zelf der uitroeiing en b. de juiste getalmatige omvang ervan actueel is geworden,-- o.m. door de minimaliserende, ontkennende - in alle geval bevooroordeelde - propaganda vanuit ‘Rechts’ en vooral “Uiterst-Rechts” de laatste jaren. Men voelt dat ‘men’ van die zijde stelselmatig de wetten van de retoriek toepast.

Reeds de fameuze Rationalist en Verlichter, Voltaire, in volle XVIII-de eeuw paste die retoriek toe: “Mentez! Mentez! Il en restera toujours quelque chose”. Hij viseerde daarmee een anti-kerkelijke propaganda.

En inderdaad: mensen, zoals zij zijn, kennen te weinig geschiedenis; zij zijn daardoor juist zeer manipuleerbaar inzake de juiste toedracht. Op dat type van geschiedenisontwetenden werkt zo’n “human engineering” in.

Terloops: dit bewijst het grote belang van het vak ‘geschiedenis’ op school. En wel de positieve, zo wetenschappelijk mogelijke geschiedschrijving -- niet de tendentieuze!

Wie? -- Twee soorten mensen doen aan “Historische vervalsing” inzake Jodenuitroeiing:

- a.** de Extreem-Rechtsen die hun voorlopers willen goedpraten;
- b.** de Anti-Zionisten (b.v. in de Arabische wereld) of de Anti-Semieten, die alwat Joods is, belasteren.

Appl. model.-- Le Pen - de leider van Extreem-Rechts (le Front National) in Frankrijk - zei ooit: “Dans les livres d’histoire c’est un détail”. Hij bedoelt: de laconische taal der handboeken zegt b.v.: “Op bevel van de Nazi’s werden, in totaal, naar schatting, zes miljoen Joden uitgeroeid” Meer zegt men er, mettertijd, niet over. Dat bedoelde Le Pen wanneer hij de Nazi-Jodenuitroeiing “een detail” in de geschiedenis noemde.

Opm. -- Voor verdere informatie: Gie Van Den Berghe, *De uitbuiting van de Holocaust*, Antwerpen/ Baarn, Houtekiet, 1990;

id., Slachtoffers, ontkeners, wetenschappers en kennis over volkenmoorden, in: *Streven* 1992: jan., 364/367 (waaruit o.m. blijkt dat er sterk gediscussieerd wordt omtrent sommige juiste cijfers der uitroeiing,-- wat koren op de molen der ontkeners of verkleiners is, natuurlijk).

Opm. -- De positieve - 'stellige' - waarheid snijdt langs meer dan één kant: Joden durven nogal doen alsof zij de enige slachtoffers der Nazi-uitroeiing zijn. Maar er zijn de Polen, de Russen en de Zigeuners. "Worüber man nicht spricht!". Zich als de enige slachtoffers voordoen is evenzeer "human engineering", manipulering van de mening der medemens.

Opm. -- In 1915 pleegden Turken een volkenmoord in Armenië: nu nog pogen heel wat Turken dit feit als feit of als omvangrijk feit weg te redeneren. Ook 'Negationisme', 'Revisionisme' of 'Minimalisme'!

Sovjet-Revisionisme.-- Niets interessanter dan "gemengd verhaal". - In december 1987 gaf M. Gorbatsjev, in een beroemd geworden toespraak, voor het eerst, als officieel Sovjetman, toe dat b.v. na de dood van Lenin in 1924 mannen als Trotzki, Zinoviev, Kamenev, Boecharin van de partijlijn 'afweken'.

Veelheid van meningen aan de top van de Sovjet Unie kon immers niet door de Marxistisch-Leninistische beugel.

Meer nog: ongehoord! Hij noemde de schuld van Stalin, die hij een groot Sovjet-burger bleef noemen, "enorm en onvergeeflijk". Reden: de stelselmatige uitroeiing van miljoenen ideologisch-tegenstanders, alsook de even stelselmatige verplaatsing van hele 'ongewenste' volksgroepen naar andere delen van de Sovjet-Unie.-

Meteen kondigde hij een nieuwe geschiedschrijving aan. Wat behelsde dat de geschiedschrijving in de Sovjet-Unie, tot dan toe, niet objectief - niet-positief - beoefend werd, maar als een onderdeel van de Sovjet-retoriek.

Eveneens kondigde Gorbatsjev aan dat een bijzondere commissie van het Politburo zich met het eerherstel van de talloze slachtoffers van het 'systeem' zou ophouden.

"De lessen van de geschiedenis en volledige duidelijkheid daarover zijn nodig voor een juiste oriëntatie naar de toekomst". Aldus steeds Gorbi (zoals de Duitsers hem graag noemen).

Steekproef 53.-- Verhaalkunde (narrativisme) (225/ 230)

Wij beginners met een tekst van Platon.-- *Kratulos* 438d / 439b.

“Socrates, in gesprek met Kratulos (een aanhanger van Herakleitos), zegt: “Indien het nu mogelijk is van de dingen een goede kennis op te doen niet enkel via de namen maar ook vanuit de dingen zelf, welke van die twee leerprocessen zal dan de ‘schoonste’ en de zekerste zijn?”

M.a.w. zullen wij het best van het beeld (de weergave) vertrekken om - door het ingaan op dat ‘beeld’ op zichzelf - uit te maken of het een “goed afbeelding” is,-- om zodoende de waarheid te leren kennen waarvan zij de afbeelding is? Of: zullen wij van de waarheid uitgaan, - deze waarheid op zich leren kennen en zodoende uitmaken of het beeld ervan behoorlijk werd uitgevoerd?” -- Waarop Kratulos : “Mij dunkt: wij zullen van de waarheid moeten uitgaan”:

Opm.-- De tweedeling of systechnie “werkelijkheid/ werkelijkheidsweergave” beheerst deze tekst. Het epistemologisch ‘realisme’ neemt aan dat - dankzij een onmiddellijk contact met de onverwerkte werkelijkheid - de werkelijkheid zelf, minstens gedeeltelijk (inductie is steekproeven nemen), kenbaar is.

Het epistemologisch ‘nominalisme’ stelt voorop dat het kennend subject in zichzelf opgesloten zit en vanuit zichzelf - n.a.v. een contact met de ongeduide werkelijkheid - een denkbeeld construeert dat misschien iets van de werkelijke gegevens weergeeft, maar vooral om zichzelf gewaardeerd wordt.

Het realisme steunt op een immediatisme (onmiddellijk contact dat weergave bevat); het nominalisme op een mediatisme (middellijk, indirect contact dat aanleiding wordt tot projectie).

Taalkundig.-- Taal over de werkelijkheid kan dus, realistisch, als weergave, minstens gedeeltelijk (inductieve steekproef), geduid worden. Taal kan, echter, ook, nominalistisch, als aanmaak van een constructie geduid worden n.a.v. de werkelijkheid waarover zij het heeft.

Twee hoofdtypes van ‘narrativisme’ -- ‘Narrativisme’ is de mening dat betekenis, zin en wezen van de werkelijke gebeurtenissen (voortekens/ vervolgen), slechts ontstaat dankzij de weergave ervan. M.a.w.: niet het verhaalde op zich, voor ieder verhalen, heeft betekenis. Het verhaal geeft - scheidt - de betekenis die het gebeuren heeft (of liever: door het verhalend subject ‘krijgt’).

Het basisnarrativisme.-- De grondige betekenis van de term ‘narrativisme’ komt neer op het onderscheid tussen de heuristiek, de verwerving van informatie (losse materialen; E.R. 09), enerzijds, en, anderzijds, de harmologie (E.R. 10) en de stilistiek (E.R. 12).

Met name: de werkelijkheid krijgt voor ons, d.i. vanuit ons gezichtspunt (perspectiviteit), meer betekenis dan zij al had voor die drieledige arbeid van de geest. Betekende het verhalen van de feiten niet die aanwinst inzake inzicht, dan zou het nooit interesse opwekken, natuurlijk. In het extreme geval is het zelfs zo dat een als totaal verward en zinloos overkomende werkelijkheid, pas vorm krijgt dankzij het verhalen ervan.

Opm.-- Aristoteles, in zijn Retoriek, onderscheidt twee vormgevingen inzake proza.

De eerste is de tekst bestaande uit een vooral door nevenschikkende zinnen gekenmerkte stijl. Hij neemt sommige teksten van Herodotos als voorbeeld: “En toen (...). En daarna (...). En dan verder (...).

Een dynamisch systeem dat een geordend, op rationele wijze geconstrueerd algoritme is, vertoont zo’n tekst - zeker niet op het eerste gezicht - niet.

Opm.-- Zo’n taalgebruik benadert het dichtst de reeks “voortekens/ vervolgen”, de karakteristiek van het gebeuren. Maar minimizeert een duiding.

De tweede vormgeving is die welke vooral onderschikkende zinnen bevat (de zgn. ‘periodische’ stijl). Maar daar is de verwerking veel sterker: de verhaler ordent volgens een door hemzelf ontworpen ordening der dingen. Het harmologisch en stilistisch aspect is er veel meer uitgewerkt en dus is zo’n vormgeving ‘narrativistischer’ dan de vorige. Zij construeert immers veel sterker ‘betekenis’ der feiten.

Opm.-- Het basis-narrativisme houdt in dat het onderscheid tussen ‘historisch’ en ‘gemengd’ verhaal vervaagt, wat nog niet betekent, om met de Romilly te spreken, dat een gemengd verhaal ‘liegt’. Wel geeft het vorm en maakt begrijpelijker.

P. Ricoeur.-- Ricoeur (1913/2005, Fenomenoloog en Hermeneutiker), in Construire (Genève) 24.09.1986, 28/29 (Interview de J. Fr. Duval), zegt wat volgt.

1. Wat wij heten “de menselijke tijd”, krijgt pas wezensvorm en onderscheidbaarheid van de rest wanneer wij b.v. zeggen: “Vanaf -776 heeft men, in het Oude Griekenland, iedere vier jaar een olympiade.

Dit tot in het jaar 396 na Jezus Christus”. Of nog: onze Gregoriaanse kalender ‘dateert’, d.i. ordent chronologisch en historisch, al wat gebeurt, vanuit Jezus Christus die gold als “het midden van de gewijde geschiedenis”. M.a.w. : een Bijbels-theologisch feit wordt tot het middel om de volgorde der voortekens en der vervolgen “een vorm” te geven.

2. Wat wij heten “de menselijke geschiedenis” krijgt pas wezensvorm en onderscheidbaarheid wanneer wij de materialen - de sporen of ‘getuigeresten’ - gebouwen, documenten e.d.m. - uit het verleden schiften zo dat “een geschiedenis” (een geordende feitenvolgorde) te voorschijn geroepen wordt uit een aanvankelijk vormeloos overkomende massa gegevens

“Il n’y aurait probablement pas d’ordre dans le temps, si nous ne le racontions pas. Roland Barthes (1915/1980; tekstwetenschapper), d’ailleurs, a beaucoup insisté là-dessus: nous ne connaissons pas de société qui n’ait pas de récits”. (A.c., 29).

Opm.-- Let op ‘probablement’! Ricoeur is zeer voorzichtig. Inderdaad: op zich - buitentalig - heeft én de tijd én de geschiedenis wel degelijk een orde en een zin (ofschoon deze ons ontsnappen voor een groot deel). De ordening en de zin die wij erin brengen door tijd en geschiedenis te vertellen, is een steekproef vanuit één of meer zeer beperkte standpunten. ‘Inductivisme’ heten wij dat.

Don Cupitt.-- Bibl. st.: J. Haers, *Don Cupitt*, in: *Streven* 1992: febr. 467.

Ziehier hoe Haers het boek van de Postmoderne godsdienstfilosoof (Cambridge) *What is a Story?*, London, Scm Press, typeert.

“De kern van Cupitt’s betoog is zijn overtuiging dat leven, tijd, verlangen, -- maar ook wetenschap, ethische houdingen, filosofie en religie taalproducten zijn, die ontstaan uit het vertellen van verhalen: verhalen scheppen en produceren leven en bevredigen, op die manier, het paradoxe, nog niet tot rijpheid gekomen reikhalzen naar bestaan van het leven (o.c.,50)”.

Een filosofisch ‘realisme’ dat vooropstelt of tracht te vertrekken van een werkelijkheid buiten of onafhankelijk van de talige mens, is een innerlijke tegenstrijdigheid. Het heeft weinig zin te spreken over ‘waarheid’ (op zich), ‘zelfbewustzijn’ (dat op de gegevens rechtstreeks uitgeeft), ‘ervaring’ (van wat direct gegeten is), “doel en resultaat van de geschiedenis”(als ‘groot’ verhaal).

Op Schriftuurlijk terrein geeft zo'n basispositie aanleiding tot b.v. de bewering van Cupitt dat Jezus "een verhalen-uitlokkende anomalie of talisman" geheten wordt (o.c., 106vv.), dat, waar Jezus telkens weer naar zijn hemelse Vader verwijst, men beter God opgeeft en zich met Jezus tevreden stelt (o.c., 133).

Beweringen waarvan Haers zegt dat zij "de wenkbrauwen doen fronsen". Haers besluit, inzake theologie vooral, met deze woorden: "Kortom: een veilig wereldbeeld staat op instorten en de volle omvang van de uitdaging aan theologen in een Postmoderne wereld wordt duidelijk".

Haers heeft ook kritiek op de speels-ironische levenshouding - denk aan de slenterende filosofie der Postmodernen - alsook op het feit dat "het verlangen naar transcendentie" (versta: het feit dat de mensheid blijkt geeft van open te staan voor iets dat de zicht- en tastbare wereld overschrijdt ('trancenderen' is "te boven gaan")) niets meer is dan een "noodzakelijke dynamiek" in de mensheid.

Wel neemt Haers de vraagstelling (E.R. 140: problematiek), al is zij onvolledig, ernstig op. Niet de antwoorden die Cupitt daarop geeft.

Opm.-- Ziedaar een smaakje inzake Postmodern narrativisme: de genuanceerdheid van wat wij het basisnarrativisme heetten, en van de stellingname van een Ricoeur is bij Cupitt verdwenen en maakt plaats voor een extreme vorm van narrativisme. Zodat wij inderdaad twee hoofdtypes van narrativisme kunnen vaststellen,-- een voorzichtig want realistisch onderbouwd en een extreem want nominalistisch onderbouwd narrativisme.

Opm.-- Bibl. st.: F.R. Ankersmit, *Twee vormen van narrativisme*, in: Tijdschr.v.Filos. 1988: 1 (maart), 40/81;

id., *De navel van de geschiedenis (Over interpretatie, representatie en historische realiteit)*, Groningen, 1991;

B. Verschaffel, *Verhaal, toeval en geschiedenis (Bemerkingen bij het narrativisme)*, in: Tijdschr.v.Fil. 1988: 1 (maart), 20/39.

Ankersmit vernieuwde de historische benadering - denk aan zijn *Narrative Logic* (1981) - als volgt.

Het verleden (met de getuigeresten) bezit op zich geen wezenheid of structuur. Enkel de verhalen over dat verleden voeren een structuur in. 'Narrativisme' ziet dus ordering niet in het object van de geschiedwetenschap maar in het verhaal dat wij erover vertellen.-- Wat duidelijk nominalisme verraadt.

Steekproef 54.-- Verslagkunde. (229/234)

Een verhandeling kan, behalve beschrijvingen en verhalen, ook verslag nodig hebben. Daarom een woordje over het rapport (wezen en types). Wat is nu ‘rapportereren’ in de zin van “als verslaggever / verslaggeefster iets weergeven”?

Het gegeven: een zaak of een tekst; het gevraagde: een kort of uitgebreid verslag geven met of zonder waardeoordeel (duiding).

De tekstlengte.—

a. Het bondig of kort verslag is een zo objectief mogelijke beschrijving of verhaal (of de twee samen) van het wezenlijke (existentie/ essentie en minimaal - essentiële omstandigheden) van het gegeven. Cfr. E.R. 145 (Hoofdgemeenplaatsen).

Opm. -- De term ‘karakteristiek’, indien algemeen opgevat (toepasselijk op om het even wat), is een goede vervangnaam.

-- **b.** Het omstandig of uitvoerig verslag.-- De omstandigheden - ‘details’ geheten - worden duchtig uit de doeken gedaan.

Het object.-- Objectaal gezien zijn er twee grote types.

a. Het zaakverslag.-- Gegeven: een toedracht, zonder tekst (tenzij als onderdeel); gevraagd: die toedracht zo juist mogelijk ‘verslaan’. Indien die toedracht een synchronisch gegeven is - zo b.v. de ogenblikkelijke toestand op een school - dan wordt dat een korte of lange beschrijving; indien de toedracht een diachronisch gegeven is - zo b.v. de afbrokkeling van een wijkschooltje - dan is de taak een verhaal (lang of kort, volgens de opdracht).

b. Het tekstverslag.-- Gegeven: een tekst; gevraagd: of gesproken (een toespraak) of geschreven, in alle geval is de taak de tekst - desnoods met eigen termen - kort of uitgebreid weer te geven zo dat de ‘boodschap’ (bericht, informatie) in de tekst zo juist mogelijk weergegeven wordt.

Toelichtingen omtrent enkele types van verslag.

Wij staan nu stil bij een aantal soorten verslag.

Opm.-- R. Zahnd, *Contre le ‘zapping’*, in: Journal de Genève / Gazette de Lausanne 29.01.1992.

Steller begint als volgt: “Iemand - al of niet beroemd - bekijken, die iemand gedurende vijftig minuten - in een wit - zwartfilm, aan het woord laten (...) lijkt heden achterhaald. Algemeen gezien geeft het vaak zielig schouwspel dat tv is, enkel spits technologie en ultrasnelle flitsen te zien.

Meteen valt onze hele cultuur graag in het gemak van de “intellectuele zapping en effect zoekerij”, waarbij oppervlakkigheid schering en inslag is”.

Opm.-- Wat steller zegt, is voorzeker juist. Dit belet niet dat wij, met ons snel levensritme, een veel grotere nood hebben dan vroeger aan zo kort mogelijke teksten. Daarvandaan de verhoogde frequentie en vormenrijkdom van verslagen.

De reportage.-- Uiteraard een zaakverslag. Volgens G.u.I. Schweikle, Hrsg., *Metzler Literaturlexikon*, 1984, 364f. (Reportage), omvat een goede reportage twee elementen:

a. het reine verslag, d.i. de zo objectief mogelijke weergave - beschrijving / verhaal - van een toedracht (personage, toestand, gebeuren, ja, een boek);

b. gebeurlijk maar niet noodzakelijk een duidingselement.-- In de journalistieke zin van de term ontstond de ‘reportage’ + 1880 (als verslag voor een dagblad).

De digest.-- Misschien niet erg Nederlandse term.

Oorsprong.-- Vanaf keizer Augustus (-63/+14) tot keizer Justinianus (482/565) werden de beroemdste gerechtelijke beslissingen verzameld in ‘Digesta’.

Nu betekent ‘digest’ ofwel een uittreksel (periodiek) ofwel een tot een kleinere omvang herleide tekst (of ook de periodiek die zich daarin specialiseert). In deze laatste betekenis is het een verslag. -

Opm.-- Er zijn ook boeken die zoiets bevatten. Denken wij aan Bernard Pivot, *La bibliothèque idéale*, Paris, 1988, 660 pp. (een goudmijn inzake letterkundige werken, - met ultrakorte anecdotes);-- aan Presses Pocket, *Guide de lecture*, 1990 (voor leerkrachten: letterkundige werken met analyses in verslagvorm).

Het referaat.-- De term heeft meer dan één betekenis.

1. Voordracht ter inleiding van een bespreking.

2.a. Samenvatting van een voordracht.

2.b. Gewoonweg: verslag.-- Met kentrekken als volgt: de korte samenvatting van een artikel met alle bronvermeldingen.

Geschiedkundige toelichting.-- De eerste van wie wij - ingewerkt in zijn *Historia* - verslagen hebben, is Herodotus.

De Protosofistiek. - Wij zijn - 450/-350. De ‘brachulogia’, letterlijk: op verkorte wijze ter sprake brengen, was, in Sofistisch taalgebruik, een verslag (hetzij samenvattende tekst hetzij korte toespraak hetzij kort antwoord). Cfr. J. P. Dumont, *Les sophistes*, Puf, 1969, 248.

Bij Platon treft men o.m. als verhaal aan drie passussen, nl. *Gastmaal* 173b, *Parmenides* 126b, *Theaitetos* 142d. In de Euthudemos biedt Kriton een verhaal dat hij nader omschrijft als 'epangelia', verslag, waarin het oordeel van een naamloze toehoorder weergegeven wordt. Cfr. M. Canto trad./intr., Platon, *Euthydeme*, Paris, 1989, 19.

Romeins - Hellenistische modellen.

Bibl. st.: H.I. Marrou, *Histoire de l'éducation dans l'antiquité*, Paris, 1948, 239.

De leerlingen moesten, na voorlezing, b.v. een 'muthos', (verhaal: E.R. 89) verslaan.-Zo hebben wij volgende modellen.

De leeuw en de vos.-- Het verslag van een leerling luidt als volgt.-- Een leeuw, met de dag ouder, geraakte erg verzwakt. Met zijn kracht en snelheid kon hij aan enig voedsel niet meer geraken. Hij hield zich dan ook doorlopend in een grot op, -- met de schijn dat hij ziek was. -- De dieren - in de mening dat het passend was - kwamen hem tot binnen in zijn grot bezoeken. Waar bij de leeuw ze telkens weer vatte om ze te verslinden.

Ook een vos kwam in de nabijheid. Hij doorzag de list van de leeuw en zette zich neer buiten de grot. Vanop die plaats vroeg hij aan de leeuw hoe hij het stelde. Waarop de leeuw: "Met mij gaat het slecht. Doch een vraag: om welke reden komt gij niet eens bij mij in de grot? Dan zouden wij met elkaar kunnen praten".

Waarop de vos : "Ik zou wel willen binnenkomen, was het niet dat ik vele voetsporen vaststel van dieren die binnengaan, maar geen enkel voetspoor van iemand die buitenkomt".

Op gelijkaardige wijze maken schrandere mensen uit 'takmèria', (duidelijke) tekens, de gevaren op en ontkomen zij eraan.

Opm.-- Welke gemeenplaatsen ziet gij aan het werk?

De vadermoordenaar.-- De Papyrus Fayoum heeft een leerlingenwerkje nagelaten.

Gegeven: een mythe in versvorm (niet bewaard). Gevraagd: een 'parafrasis', parafrase (met zoveel mogelijk eigen woorden juist weergeven, -- hier in de vorm van een verslag).

Nu de bewaarde tekst: "Een jongen die zijn vader vermoord had en die de wetgeving inzake vadermoord vreesde, vluchtte de woestijn in" (opm.: een citaat of aanhaling uit wat de leerkracht heeft voorgelezen). Terwijl hij doorheen het gebergte trok, werd hij door een leeuw achternagezeten. Met die leeuw op de hielen klom hij in een boom. Daarop zag hij een 'draak' (slang) in de richting van zijn boom snellen om er mogelijkwijze ook in op te klimmen (...).

Terwijl hij voor die ‘draak’ op de vlucht was, deed, hij een val. -- De booswicht ontsnapt niet aan een godheid: “De godheid zal de booswicht voor het gerecht dagen” (opm.: weerom een aanhaling in versvorm).

Opm.-- De structuur van beide ‘muthoi’ (verhalen).

Wij staan hier voor een tweeledige gemeenplaats: “regulatief (= universeel) model/applicatief (= singulier, particulier)

Let erop: deel 1 van het verhaal is een geschiedenisje; deel 2 is de ‘gnome’ (sententia, zedeles; cfr E.R. 89). Deel 1 is het singuliere voorval; deel 2 is de samenvattende, universele regel. Zonder de zedenles is de fabel blind, zonder het verhaal is zij leeg.

De leeuw en de vos.

a. De muthos is lotsanalyse: de wereld waarin wij leven, is verraderlijk en verschalkend. De onoplettend - naïeve trapt erin (“de dieren”); de oplettend - schrandere niet (“de vos”). Cfr E.R. 02 : de vos! Waarbij de vos de semiotische methode toepast: hij ziet niet direct de verschalkte slachtoffers; wel ziet hij direct de nooit terugkerende voetsporen ervan (wat doet denken aan U. Eco, De naam van de roos, Amsterdam, Bakker, 1985 (“Men bedient zich alleen van tekens en tekens van tekens als de dingen zelf ontbreken” (o.c., 36)).

b. De muthos bevat een analogie: zoals de vos aan de verschalking ontsnapt door eerst zeer nauwkeurig de sporen - tekens van afwezigheid - na te gaan, zo ook ontsnapt de schrandere mens dankzij analyse van ‘tekmeria’, tekens (waarin het overheersen van de semiotische methode in het leven in een verschalkende wereld weerom blijkt: het heelal verbergt veeleer dan het toont en is dus verraderlijk). Modeltheoretisch: van het bekende, het model, de vos, redeneert de fabel naar het onbekende, het origineel, de (schrandere) mens.

De vadermoordenaar.

a. Het laatste vers is van Menandros van Athene (-342/-291; beroemd blijspeldichter). Waaruit blijkt, indirect, dat de tekst van na Menandros is.

b. De muthos is lotsanalyse: indien grensoverschrijding, dan godheid die straffend ingrijpt. Reeds de achternazittende leeuw en de dreigende slang zijn ‘tekens’ van een onheil bevattend lot dat - zo denkt de mythische mentaliteit - een godheid bewerkt.

Nawoord.-- Greet De Keyser, *Stress op school*, in: Elga 13 (1988: sept.), 55/56.

Wij halen uit het artikeltje - gesteund op literatuur terzake - volgend uittreksel dat de didactische rol van b.v. het navertellend verslaan van iets dat vernomen is, duidelijk aantoont.

“Hoofdpijnen bepalen”.-- Dat is zowat het belangrijkste bij het studeren.-- Probeer aan te duiden wat u zeker moet kennen. Maak eventueel van enkele sleutelwoorden een schema of bewerk een tekst met een kleurstift.

Schrijf niet te veel details op want dan verliest u een duidelijk overzicht. Wel kunt u, naast het schema met sleutelwoorden en definities of formules, een kleine ruimte voorzien om een paar details op te schrijven die toch wel belangrijk zijn.

Als de hoofdpijnen niet duidelijk zijn en de leerkracht helpt u niet om er meer inzicht in te krijgen, praat er dan over met klasgenoten. Een discussie over de stof helpt dikwijls.-- Stel in elk geval altijd de vraag “Waar leidt ieder hoofdstuk toe en wat is het einddoel van de cursus?”.

Ook heel handig is het weergeven van de stof in eigen woorden (opm.: parafraze; E.R. 233). Dat maakt geschreven dingen veel gemakkelijker om te verwerken. Bovendien kunt u zo de stof alleen maar herhalen als u ze goed en wel begrepen hebt”.

Opm.-- De raadgeving hier wordt ingeprent zodra men b.v. zoals bij de Antieke Grieken teksten leert aanhoren of lezen en verslaan volgens regels (gemeenplaatsen) zoals b.v. ‘geschiedenisje’ en ‘zedesles’. Een fabel kan reeds zeer vroeg dergelijke dingen bijbrengen, indien tenminste men ze meedeelt zoals de Oude retoren het deden, die tekstbeheersing en niet tekstsonderworpenheid bedoelden.

Kroniek.-- Eén van de betekenissen van de term ‘kroniek’ is: verslag van gedenkwaardige feiten.

Ziehier een model.-- Georges Simenon.-- Hij is 85.-- Lausanne 10 (Ats).

G. Simenon wordt beschouwd als de vruchtbaarste Franstalige romancier sedert Honoré de Balzac (1799/1850; *La comédie humaine* (+ 90 delen)).

Vrijdag a. s. gaat hij te Lausanne zijn 85-ste verjaardag vieren. Hij woont er sedert een goeie dertig jaar.

Hij werd op 12/02/1903 in Luik (België) geboren (1903/1989). Vermelden wij “pour la petite histoire” (E.W. 217: Alltagsgeschichte) dat hij op 13/02/1903 zou geboren zijn maar dat zijn moeder, wegens haar bijgeloof, hem deed inschrijven op 12/02/1903.--

Simenon doorliep zowat de hele wereld totdat hij zich, in 1955, in Zwitserland vestigde.

Georges Simenon heeft, onder zijn naam, bijna tweehonderdtwintig romans gepubliceerd, waaronder tachtig politieromans die commissaris Maigret beroemd hebben gemaakt. Onder een schuilnaam gaf hij bijna driehonderd andere werken ten beste.

Zijn boeken werden in zeventig talen vertaald,-- in veertig landen gedrukt. Zij werden meer dan zestig keren voor verfilming en meer dan tweehonderd keren voor tv omgewerkt.

Naar schatting zouden reeds bijna vijfhonderd miljoen lezers / lezeressen hem gelezen hebben en zouden honderden miljoenen luisteraars / luisteraarsters en tv-kijkenden zijn psychologische of politionele werken gehoord en/of gezien hebben. Dit over de hele planeet.

Officieel heeft G. Simenon het schrijven gestaakt in 1973, maar in 1981 publiceerde hij nog zijn Levensherinneringen.-- Hij werd met de eremedaille van de stad Lausanne vereremerkt. Vele malen werd hij in de vreemde gehuldigd. Zeer teruggetrokken in een klein huisje leeft Simenon in le canton de Vaud, ... zijn dertigste verblijfplaats.

Opm.-- Het is klaar: de kroniek is één lange reeks gemeenplaatsen. Kunt gij ze eruit halen?

De voorstelling (presentatie) van een schrijver.-- Nemen wij een singulier model.-
- Gaël Fain, trad., *Joseph Schumpeter, Capitalisme, socialisme et democratie*, Paris, 1951-1, 1984-2.

Op de kaft bevindt zich volgend verslagstype. -- Joseph Aloys Schumpeter is in Oostenrijk, in 1883, geboren en, in 1950, in de USA gestorven.-- Hij gaat door als een van de beste economen van onze tijd. Hij was de onbetwiste leider van de Weense School. Later werd hij prof aan Harvard University. Snel verwierf hij een internationale weerklank.

Zijn beroemd werk, *Capitalism, Socialism and Democracy*, London, 1942, gaat door voor één van de basiswerken over de moderne economie. Het biedt een weergaloze analyse van de economische fenomenen zoals wij ze beleven.-- Kan het Kapitalisme overleven? Kan het Socialisme lukken? Steller geeft een antwoord op beide vragen. Onderwijl geeft hij een voorgevoel van de ontwikkeling van onze economie in de wereld van morgen.

Opm.-- Weerom een aantal gemeenplaatsen.. Ontdek ze door aandachtig overlezen! De tekst is - terloops gezegd - een mooi model van 'enkion', lofrede (E.R. 891 156, 187). Wat, voor de zoveelste keer, bewijst dat dit teksttype actueel blijft.

Steekproef 55.-- verslagkunde (tekstsamentrekking). (235/239)

Bibl. st.: Y. Stalloni, *méthode de contraction et de synthèse de textes (Concours d'entrée des grandes écoles)*, Paris, 1983-2;

J. Moreau, *La contraction et la synthèse de textes*, Paris, 1977;-- Editions Marketing, *Contraction et synthèse de textes à l'entrée des grandes écoles (Epreuves intégrales des concours)*, Paris, 1983.

De laatste jaren wordt - o.m. in Frankrijk - de traditionele verhandeling vervangen door de enkelvoudige - contractions - of de meervoudige - synthèse - tekstsamentrekking.

Appl. model.-- Ed. Marketing, o.c., 5/8.-- H.E.C. 79 (*Polytechnique*). Duur: drie uren, Gegeven: Roger Caillois (1913/1978), *L' esprit des sectes*; gevraagd: vat samen in vierhonderd woorden, belicht daarbij de hoofdgedachten en de gedachtegang ("l' articulation de la pensée"),-- geef op het einde van uw kopij het aantal gebruikte woorden aan.

Opm.-- Gegeven: een tekst (over een cultuurfenomeen, de secten); gevraagd: een gekwantificeerd verslag van tekstverkortende aard.

Appl. model.-- E.S.C.A. 79.-- Duur: drie uren.-- Vat volgende tekst samen in vierhonderd woorden. De kandidaten moeten, op de kopij, met schijven van vijftig regels (alle vijftig lijnen) het aantal gebruikte woorden in de rand vermelden,-- juist tegenover de aan dat aantal beantwoordende regel. Het totale aantal gebruikte woorden wordt op het einde van de kopij vermeld.-- Een overschrijding van tien procent is toegelaten. Boven de 440 woorden, echter, zal bij iedere schijf van tien woorden één punt afgetrokken worden bij de verbetering.-- De verbeteraars houden met de uitvoering rekening (o.c., 109/113).

Toelichting.-- Y. Stalloni, o.c., 7, zegt : meestal is de puntenaftrekking één punt voor iedere snede (= tekstgedeelte) - één punt op een totaal van twintig - voor iedere snede van tien woorden boven de tolerantiedrempel. Indien b.v. 400 woorden gevraagd worden, dan is de marge 40 (d.i. tot 360 of 440 gedulde afwijking). Vanaf 359 of 441 woorden (te weinig of te veel) verliest de kandidaat één punt. Enz..

Besluit -- Men voert klaarblijkelijk een bijna wiskundige methode in die tot zeer nauwkeurig, denkend lezen en verslaan dwingt,-- zonder veel bellettrie.

Definities.

a. enkelvoudige tekstsamentrekking.-- Gegeven: één tekst; gevraagd: deze herleiden - verkortend verslag - tot één derde (een vierde, een vijfde enz.) van zijn tekstlengte (woordenaantal).-

b. meervoudige tekstsamentrekking.-- Gegeven : meer dan één tekst; gevraagd : deze herleiden tot een wordenaantal (een derde, een vierde, enz.) dat gevoelig beneden dat van de gegeven teksten ligt. -

Opm.-- Herlees E.R. 09: driedelige textuologie. De elementen (heuristisch) voor zover verwerkt in een schikking (gedachtegang, plan, indeling der rubrieken (= tekstgedeelten) (harmologisch) en in een stilering (stilistisch).

Praxis.-- De werkwijze wordt o.m. door Y. Stalloni als volgt belicht.

1.-- Aanvankelijke totaallezing.

Eerst de tekst in zijn geheel lezen. Men heeft, volgens Stalloni, voor 4.000 woorden omtrent 30 tot 40 minuten nodig.

Opm.-- Dit is een toepassing van het economiebeginsel (Pierre d' Auriol (+1322)), dat zegt: "Doe niet met meer wat met minder ook gaat". M.a.w.: door eerst het geheel te lezen - met onderweg misschien al enkele notulen - verliest men zich niet in details,

Resultaat: a. hoofdgedachten en belangrijkste delen, b. hoofddrukken.

2.-- Onderdelenontleding. Stalloni:

a. vat eerst de grotere tekstonderdelen samen (wat inzicht in het plan (schikking) behelst);

b. vat daarna de paragrafen (= tekstonderdelen die juist één gedachte ontwikkelen) samen. Vat de gehele gedachtegang na de samenvatting van iedere paragraaf samen (om telkens weer het geheel bij te houden).

Kleinschalig model.-- Bibl. st.: G. Niquet, *Structurer sa pensée / Structurer sa phrase*, Paris, 1978, 10/12.

Gegeven: een stel kortere teksten; gevraagd: deze tekstverkort weergeven.

Opm.-- Dit is niet letterlijk de tekstsamentrekking, maar een vooroefening.

Gegeven. A.1. De tv loopt op late avonden uit: vaak is zij medeverantwoordelijk voor morgenvermoeidheden.

A.2. Geen vin wordt nog verroerd! Zich verplaatsen om iets anders te beleven of om medemensen te ontmoeten: uitgesloten! Men zit, vastgespijkerd, op het tv-scherm te gapen.

A.3. De mens - als tv-kijkend wezen - is aan een louter lijdelijke kennismaking met het heelal toe : langs de tv krijgt hij wel informatie toegeschoven, doch zelf licht hij zich niet actief in.

A.4. De tv- beelden dwarrelen - rukwinden gelijk - over het scherm. De wereld wordt tot een wervelstorm, een draaikolk. Als vallende bladeren worden de nieuwsberichten - eens doorgegeven - meegesleurd.

A.5. Wat werkelijk is en wat puur ingebeeld is, loopt ineen: Stendhal (= Henri Bayle, bijgenaamd Stendhal (1783/1842; Frans romanschrijver)) vlak naast Georges Pompidou (1911/1974; Frans president 1969/1974); Don Juan (legendarisch figuur; misschien ooit een Spaans edelman, Don Juan Tenorio, die gedurende de XVI- de eeuw in Sevilla leefde) wordt op Sylvie Vartan (Franse actrice) verliefd. Het is, cultureel gesproken, volop “Vlaamse kermis”!

A.6. Zeg mij hoe gij uw vrije tijd besteedt, en ik zal u zeggen tot welk cultuurtype gij behoort (aldus een socioloog). Op de verwerking van wat tv biedt, toegepast, toont ons dit zinnetje dat o.m. de zondagse tv- programma's een mogelijke waardemeter van de tv-cultuurverspreiding bieden: zij reiken van de western 's namiddags tot de smartlapvertoning 's avonds. Wat een teleurstellende middelmatigheid gespreid over armzalige scenario's, teksten, bedoelingen, beelden op het tv-scherm! Alles komt neer op het doden van de tijd. Resultaat: juist als de kijkdichtheid bijzonder groot is, staat men op een massief verspreide, smakeloze middelmatigheid.

A.7. Een tv-verslag komt nooit in zijn volledigheid en zonder 'toelichting' op het scherm. De tv-verslaggever / tv-verslaggeefster beperkt zijn / haar beelden tot een smalle keuze waar ... hij/zij de eigen duiding aan toevoegt. Meteen is het zonneklaar: de tv dringt ons haar zienswijze en haar waardeoordeel omtrent de gebeurtenissen op.

B.1. Soms denkt men dat de tv-beelden rechtstreeks overkomen en lijdelijk verwerkt worden. De werkelijkheid is anders: het ene lid van het gezin wil een sportuitzending, het andere een film, nog een ander technologie of toneel. De mediagenieter is tegelijk mediaduider, ja, mediakritieker. Verre van ze steeds te doen verzuilen binnen de eigen perspectief, kan de tv ook de gezinsleden tot onderlinge discussie nopen.

B.2. De bijval van uitzendingen over geneeskunde hoeft niet te verwonderen : zij gaan in, op een nood bij de kijkende, nl. de behoefte aan het inwinnen van inlichtingen wat betreft geneeskunde.

B.3. De tv stelt wereldletterkunde ter beschikking van het publiek. Iets dat zonder de tv nooit buiten een mini-kringetje van gegadigden zou geraakt zijn.

B.4. Ik ben leerkracht in Franse letterkunde. Op zekere dag verrassen mijn leerlingen mij : zij waren in een redetwist verwickeld omtrent *Le rouge et le noir* (een roman van Stendhal (1831)). Ik was benieuwd: zij hadden warempel een film gezien - 's avonds te voren - op basis van genoemd roman. Mijn boekhandelaar vertelde mij dat, behalve jongeren, ook anderen dit gedaan hadden. Meer nog: de verkoop van het boek was, sindsdien, gevoelig gestegen. Hetzelfde deed zich voor na *Germinal* (uit de reeks *Les Rougon-Maguart* (1885) over het leven der mijnwerkers -- van de Naturalist Emile Zola (1840/1902; E.R. 169).

Gevraagd.

a.1. Volgens de Stalloni-methode hebt gij nu de totaallezing verricht. De belettering en becijfering - door ons in de tekst ingevoegd - is bedoeld om uw analyse vlotter te doen verlopen. Kunt gij, nu reeds, hoofdgedachte(n), indeling (althans de grote indeling), hoofddruk verwoorden, zoveel mogelijk met eigen woorden? Welke titel zoudt gij aan de twee teksten - het is een meervoudige samentrekking - geven?

a.2. De gemeenplaatsen 'stelling' (E.R. 89: thesis, d.i. een stellingname die men verdedigt) en 'betoog' (argumentatie; E.R. 89: kataskeuè en anaskeuè; cfr E.R. 157 (betoog)) geven u de mogelijkheid de hoofdgedachten uit te drukken : probeer!

b.1. Zet de gedachtegang - schikking - op papier,-- gebeurlijk paragraafje na paragraafje (die gij samenvat en betitelt).

b.2. Vergelijk A.3/A.7, A.3/B.1, A.4/ A.5, B.1/B.2.3.4. Wat komt dankzij de toepassing van de comparatieve methode te voorschijn?

Opn.-- Om de gekwantificeerde tekstsamentrekking toe te passen: tel de woorden van de hele tekst; deel door 3 en probeer een 'synthese' (meervoudige samentrekking) klaar te spelen.

"Tien klassieken in tien minuten"

Bibl. st.: USA.-- "*Fast Food*" van de cultuur in Californië, in: *Journal de Genève* 01.11.1981.-- Santa Monica, 1 (AFP).-- "Zoveel boeken; zo weinig tijd!"

Twee Californische uitgevers hebben dit dilemma willen oplossen: zij publiceren een cassette die u toelaat in tien minuten tien klassieke werken te 'lezen'.

Zij is voor Yuppies (begoede jongeren) bestemd, jonge Amerikaanse carrièrejagers, die altijd tijd te weinig hebben en op gemakkelijk te verwerven cultuur tuk zijn.--

“De verkoop van boeken die op cassette vastgelegd zijn, neemt in de USA meer en meer toe. Wij hebben gemeend dat het hoog tijd werd ze alle samen te trekken”. Aldus Jim Baker (31).

Met “Tien klassieken in tien minuten” is het mogelijk in zeshonderd seconden te weet te komen waarover het gaat in Moby Dick, Gejaagd door de wind, Robin des bois, De druiven der gramschap, Romeo en Juliette, Gatsby, A Tramway named Desire, Alice in Wonderland, Oliver Twist en Homeros’ Odusseia.

Deze tekstsamentrekkingen worden voorgelezen door een acteur bekend om zijn spreeknelheid. Zij duren elk zestig seconden.

Behalve Gejaagd door de wind en Gatsby, die respectievelijk 0,48 en 0,75 seconde meer toegemeten krijgen. “De grote literatuur heeft deze bijkomende halve seconde vandoen” licht Andy Meyer (32) toe.

Sommige literatuurlijfhebbers zullen wellicht protesteren als zij vernemen dat Gejaagd door de wind een - inderdaad verwonderlijke - tekstsamentrekking ondergaat: het werk wordt in drie zinnen, met een totaal van driehonderdvijftig woorden, samengetrokken. Onmogelijk is Oorlog en vrede tot vijfenzestig seconden samen te trekken.

De tekstinperkingen door Becker/Meyer aan de tekstomvang opgelegd hebben blijkbaar ook haar grenzen. Zo b.v. behoort Oorlog en vrede niet tot de “tien klassieken”: het was gewoon onmogelijk de tekst van Lev Tolstoj binnen de vijfenzestig seconden samen te trekken.

Opm.-- De kwantificering is hier op haar maximum! Cfr. E.R. 36 (Miki).
Totdaar enkele gegevens omtrent een nieuwe manier van ‘rapporteren’ -

Nog dit.-- L.Maltin/ M. Clark e.a., *Speelfilmenencyclopedie*, Haarlem, Rostrum, 1988-4.-- Het werk dient zich aan als “naslagwerk met gegevens en korte besprekingen van bioscoop, tv-en videofilms”. De uitgave van 1982 behandelde twintigduizend filmtitels! In deze vierde editie staan vijftigduizend filmtitels!

Let nu goed op wat “een samentrekking” zijn kan. Voor iedere film wordt een ruimte beschikbaar gesteld van gemiddeld tien regels.

Deze tekstjes behelzen a. een karakteristiek (schets van het wezenlijke) en b. een beoordeling. Wat men met de terminus technicus (bijzondere term) heet ‘realia’ vertegenwoordigt zowat de helft van die tekstjes (denk aan nationaliteit, jaartal, lengte, regisseur, acterende sterren, bekroningen).

Een teken van onze ‘zappende’ cultuur, die vlindert van het ene naar het andere.

Steekproef 56.-- Verhandelingsleer (definitie). (240/243)

Tot nog toe hebben wij de afzonderbare ‘elementen’ - versta : ‘onderdelen’ - van het verhandelen overlopen. Behalve E.R. 156, 158, waar een totaal schema - de achtledige chreia (bruikbaar schema) - ter sprake kwam.

Wat nu volgt betreft de verhandeling als geheel en als aparte soort tekst.-- Daarom - eindelijk - een definitie.

Bibl. st.: O. Willmann, *Abriss der Philosophie*, 9/13 (*Die Materien der Logik von der Aufsatzlehre aus gesehen*);

O. Pecqueur, *Manuel pratique de dissertation française*, Namur, 1922-2;

R.S. Beal / J. Korg., *Thought in Prose*, Englewood Cliffs, N.I., Prentice - Hall, 1984-7 (vrl. p.c., 633/639 (*The Methods and Aims of Prose*));

S.P. Moss, *Composition by Logic*, Belmont (California) 1966;

G. Niquet, *Structurer sa pensée/ Structurer sa phrase (Techniques d' expression orale et écrite)*, Paris, 1978;

H. De Boer, *Schriftelijk rapporteren (Een praktische handleiding bij het samenstellen van rapporten, nota's, memoranda, scripties, dissertaties, zakelijke correspondentie en dgl.)*, Utr/Antw. 1961;

J. Bojin/M. Dunand, *Documents et exposés efficaces (Messages, structure du raisonnement, illustrations graphiques)*, Paris, 1982;

G. Beville, *L'expression écrite, image de l' entreprise (Structure, style, présentation)*, Paris, 1979;

U. Eco, *Hoe schrijf ik een scriptie?* Amsterdam, 1985.-- Een losse greep uit ontelbare werken, natuurlijk.

Opm.-- De verhandeling is soms verwonderlijk actueel: n.a.v. *Carrefour des littératures européennes de Strasbourg* - 1990 - hebben jongeren uit Frankrijk en Duitsland verhandelingen mogen schrijven ... over de hereniging van beide Duitslanden: kenners stonden verbaasd van de “opmerkelijke rijpheid van geest” (o.m. bij drie jongeren uit Dresden).

Opm.: Wij zeggen wel: “geestesrijpheid”. Zonder die kwalificering is een ‘goede’ verhandeling ondoenlijk. De tekst die wij hier over het verhandelen voorleggen, heeft geen andere bedoeling.

Definitie.-- Platonisch gezien is ‘verhandeling’ een idee, d.i. een hoge werkelijkheid die voor alle verhandelingen die wij maken, bestaat en is zij strikt genomen ‘ondefiniceerbaar’. Die idee ‘verhandeling’ is diffuus in ieders geest aanwezig als een licht dat voorlicht (wij weten allen ergens wat juist en goed verhandelen is), maar zelf ongrijpbaar.

Wat wij wel hebben, is een of ander denkbeeld (begrip) ‘verhandeling’: dat is wel definieerbaar, maar gebrekkig en telkens weer voor correctieven vatbaar. Daar gaan wij.

Eerste definitie.-- E. Fleerackers, *De verhandeling*, Antwerpen, 1944, 13, definieert: “De verhandeling is de beredeneerde ontwikkeling van een thema”.

Terloops: dat komt enigszins overeen met de chreia die of een feit of een uitspraak ontwikkelde.

Opm.-- De definitie “De verhandeling is de stelselmatige (methodische) ontwikkeling van een ‘abstract’ thema”, vervalt in het euvel der manke definities: een thema (universeel) is niet altijd een ‘abstract’ thema (particulier).

Tweede definitie.-- S. Moss, *Composition by Logic*, 121/136 (Opinion Statement), zegt: “Een vooruitgezette mening (...) is de stelling (= oordeel) die wij doorheen de gehele tekst wensen waar te maken” (o.c., 121).-- Dit is wat de Antieke Grieken ‘thesis’, Lat.: propositio, stelling (die men verdedigt), noemden.

Opm.-- De schikking - gedachtegang, plan, volgorde - weerspiegelt de eenheid die de stelling die men verdedigt of voorstaat, uitmaakt, telkens weer anders.

De stelling wordt in de inleiding aangeraakt (aandachtsvestiging, welwillendstemming b.v.), in de strikte stellingname gedefinieerd (hier komt de formulering van de thesis op haar plaats), in de indeling (plan) opgesplitst in onderdelen, die de hoofdpunten van de themaontwikkeling behelzen, in beschrijvingen, verhalen, verslagen met feiten gestoffeerd, in het betoog (argumentatie) hetzij streng bewezen hetzij aannemelijk gemaakt, in de weerlegging door vernietiging van ieder tegenmodel verantwoord op indirecte wijze, in de samenvatting nog eens opnieuw geformuleerd, in het slot (‘slotrede’) nog eens kort belicht (waardeoordeel, emotioneel element).

Opm.-- Meteen hebben wij de grote onderdelen van een goede verhandeling

De betogende stijl.-- Aan de stijl, d.i. vormgeving, zullen wij niet zoveel aandacht besteden. Toch dit.

H. Uyttersprot, *Beschouwingen over Franz Kafka*, 2. *Stijl als wisselstroom, of de lijn naar het oneindige*, in: *De Vlaamse Gids* 37 (1953): 9 (sept.), 534/548, staat stil bij het feit dat Franz Kafka (1883/1924) in zijn verhalen - novellen, romans - twee stijlen vertoont. -- “Zonder moeite herkent men in Het proces, in

Het slot, een vrij regelmatige wisseling: a. Kafka discussieert scherp en streng; b. hij verhaalt ook vlot en licht.-- Hij is dialecticus (= redeneerder, argumenteerder) én verteller.-- In de grote romans is hij beide tegelijk en wel in zulke verhouding dat verhalende, resp. beschrijvende delen en dialectische elkander ongeveer in evenwicht houden!: (A.c., 534).

De typisch betogende stijl - aldus Uyttersprot - ziet men aan de “ophoping van de discussietermen” (a.c., 546). Zo b.v. ‘deuten’ (duiden) ‘Meinung’ (mening), ‘erklären’ (verklaren), “einerseits/ auf anderer Seite” (enerzijds, anderzijds). Dat ziet men ook aan “feiten/ hypothesen distingo’s” (opm.: ‘distinguo’ komt uit de Scholastiek: “ik onderscheid”)

Zegt Uyttersprot: “In de discussie zelf kan deze eindeloze reeks “feiten / hypothesen / onderscheiden” zonder grenzen doorgaan”(a.c., 546).

Wat aan het eindeloos grondslagenonderzoek doet denken.

Besluit. Zowel de enkelvoudige termen als de denkinhouden verraden de redenerende of betogende verhandelingsstijl.

R. Beal/ J. Korg, *Thought in Prose*, 633/639, toont op een andere maar gelijklopende manier aan waaraan men de betogende stijl kan erkennen.

a. De methoden.

Analyse (hier verstaan als opsplitsing in onderdelen (denk aan de Cartesiaanse methode)), classificering (indeling), vergelijking (gelijkenis en tegenstelling), beide een vorm van analogie (stellers verwarren ‘analogie’ met ‘gelijkstelling’ onder minstens één oogpunt),-- definitie, illustratie (exemplificatie, het geven van voorbeelden).

b. - De doelstellingen.

Met die term bedoelen stellers de genres - types van teksten. Verhaal, beschrijving,-- proces- en algoritmebeschrijving, rationele verantwoording en overreding, waardeoordeel.

Men ziet in dit degelijke Amerikaanse handboek de grote traditie der klassieke retoriek duidelijk aan het werk.

Typologie-- Er zijn natuurlijk heel wat indelingen in soorten mogelijk. Waarvan enkele modellen.-- De triade “bespiegeling/ mijmering/ pleidooi”. -- Fleerackers, o.c., 13.

De bespiegeling - theoria, speculatio (Lat.), met de geest grondig op iets ingaan - laat verstand en rede aan bod komen; de mijmering laat het gemoed en het waardevoelen meer doorwegen; het pleidooi activeert het waardevoelen als wil en actie.

De dyade “informeel / formeel”

Pecqueur voert dit onderscheid in.

a.-- Informele verhandelingen - hij noemt ze “dissertations badines” - wijken af van de voorschriften (zij zijn ‘onvormelijk’). Pretentieloos wordt ingegaan in betogende stijl op een of ander thema,-- zonder aanspraak te maken op wetenschappelijkheid (men zou ze ‘voorwetenschappelijk’ kunnen heten). Cfr o.c., 356/385 (Dissertations badines).

b.-- Formele verhandelingen houden zich aan de voorschriften,-- zijn ‘vormelijk’ (men erkent er de wezensvorm in).-- Pecqueur deelt ze in:

i. literaire (o.c., 167/318), -- zo b.v. over het thema “La Fontaine is onze Homeros” (een uitspraak van Hippolyte Taine);

ii. wetenschappelijke (o.c., 319/355),-- zo b.v. over “Wetenschap, nijverheid en poëzie” (Max Ducamp);

iii. ethisch-politische (wij zouden nu zeggen: menswetenschappelijke of zelfs geesteswetenschappelijke),-- zoals b.v. “Mensen behoren elkander te helpen” (Lamennais) of ‘Eigenliefde’ (La Rochefoucauld) (o.c., 13/166).

De dyade “voorwijsgerig / wijsgerig”.

A.R. Henderickx, *De rechtvaardigheid in De staat van Platon*, in: Tijdschr. v. Fil. 7 (1945): 1/2, 19, 31, 1 -- 27.

Het gaat over de ‘hupografè’, beschrijving (schets). In *Politeia* (= De staat) vi is de tekst over de ‘aretè’ (Lat.: virtus, deugdelijkheid) slechts een ‘hupografe’, een eerste wijsgerige benadering of, liever, ergens nog wat ‘voorwijsgerig’.

Het wordt althans voor Platon, pas echt ‘wijsgerig’ wanneer men behalve de tot verschillende vormen van deugdelijkheid en het algemene begrip dat daaruit induceerbaar is, ook nog doordringt tot de idee, d.i. dat wat voor iedere vorm van deugdelijkheid en voor ieder begrip ervan reeds een licht werpt op al wat ‘deugdelijk’ zou kunnen zijn, maar op zich niet definieerbaar is.

In *Politeia* komt dit - de idee - ter sprake in vi, 504d/e. Pas dan beseft men wat echt ‘deugdelijkheid’ is: zij komt door in de verschillende duidingen ervan, maar is zelf niet direct vatbaar. Wel duikt die idee op vanuit het on- en onderbewuste deel van onze ziel, als een licht dat en ons gedrag ter zake en ons denken daaromtrent voorlicht.

Besluit

a. Er is een begrip ‘verhandeling’, dat behelst: de behandeling van een thema.

b. Er zijn varianten: én naar benaderingswijze (bespiegelend / mijmerend / pleitend; informeel / formeel) én naar object.

Steekproef 57.-- Verhandelingsleer (betoogtheorie) (244/245)

Ter inleiding.

Wat nu volgt, is tenslotte een uitleg omtrent de basisdrieledigheid der retoriek inzake betoog : “logos (het redeneerelement) / pathos (het waarde-element) / ethos (het element gezag dat van degene die aan het woord is, uitgaat)”. -- Dit zal verderop duidelijk worden.

Nu de betoogtheorie.

Grondig gezien hoort deze thuis in de denkleer (logica) en methodologie (toegepaste logica).

Toch nog dit: Twee hoofdtypes van betoog.-- Isokrates van Athene, de grote retor, gaf als middelen om een verstandhouding te stichten twee taalgebruiken aan.

1.-- “Zo spreken dat men het logisch strenge bewijs levert” en

2.-- “(bij gebrek daaraan) zo spreken dat men een stelling geloofwaardig maakt”
cfr. e.r. 159 (eristiek).

Opm.-- Met Aristoteles het retorisch gedrag beperken tot het tweede type lijkt ons onhoudbaar.

De retorische bewijsvoering.

R. Barthes, *L'aventure sémiol.*, 126, 136, zet kort de traditionele bewijstheorie uiteen.

1.-- Directe bewijzen.

“Pisteis a.technai” zijn aanwezig telkens wanneer de feiten, d.i. wat onmiddellijk gegeven is, uit zichzelf spreken.

Zo b.v. een door iedereen kenbare wetgeving, een getuigenis dat iemand direct verneembaar aflegt, een bekentenis waarvoor men uitkomt, de termen van een overeenkomst die gekend zijn. Zonder enige logische bewijsvoering kan men die gegevens in de strikte zin van “gegeven dingen” voorleggen.

2.-- Indirecte bewijzen.

Dit type van (Lat.) ‘probationes’ heetten de Antieke Grieken “pisteis en.technai”. De gegevens spreken niet onmiddellijk en uit zichzelf: slechts via redenering krijgen zij bewijswaarde.

Toelichting.-- Dit onderscheid tussen directe en indirecte betogen dateert, binnen het Griekse denken, van Xenofanes van Kolofon (-580/-490) en ook van Alkmaion van Kroton (-520/-450; inzake tekenduiding).

De leer omtrent de indirecte bewijsvoering.

De Antieken hebben ons terzake een interessante kennisleer nagelaten : zij onderscheiden drie types, nl. “eikos (wat aannemelijk is), tekmerion (zeker teken), semèion (aanduiding)”. Wij leggen deze drie nu even uit.

Het waarschijnlijke.

Wanneer - in alle volkeren - de tradities beweren "Ouders, kinderen zult gij eren" (het vierde gebod), dan lijkt deze ethisch-politische vooropstelling 'aannemelijk', -- ook wanneer men hyperkritisch ingesteld is. -- De onuitgesproken redenering luidt: "Al wat universeel-planetair aangenomen wordt als levensregel door de eeuwen en cultuurverschillen heen, is, naar alle waarschijnlijkheid, verantwoordbaar".

Opm. -- Men wete goed dat, ook in Primitieve, zgn. 'prekritische' culturen, een algemeen beginsel zijn uitzonderingen kent "Vader, moeder,-- kinderen zult gij eren", ja, tenzij er noodzakelijke en voldoende redenen zijn om van die regel of te wijken. Zo b.v. t.o.v. ouders die hun kinderen misbruiken. Maar zelf dan nog blijft het 'principiële' geboden de ouders ergens als te eren te duiden.

Het teken.

1. Het zekere teken.

Wanneer een meisje zwanger is, dan is dit het zekere teken van bevruchting. Dit is een 'tekmerion', in de retorisch-technische betekenis. Veel redenering is daar niet toe nodig. Toch kan dit niet zomaar als uit zichzelf sprekend feit retorisch benut worden.

2.-- De aanduiding.

'Sèmeion'. -- Om binnen ons voorbeeld te blijven :

1. Het meisje is zwanger; 2. Hoe is zij in die toestand geraakt? Dat is in het teken van haar zwangerschap niet met zekerheid aangeduid. Toch is het 'aangeduid'! Is zij verkracht? Deed zij aan seks? Hier is het redeneerelement veel noodzakelijker. Vooral het element 'onderzoek' dringt zich op, gezien het zeer indirecte karakter van het gegeven.-- Ander model.

U. Eco, *De naam van de roos*, Amsterdam, 1985, 35: sporen - dat zijn tekens - zijn in de sneeuw aangetroffen. Het 'lezen' - de semiotische naam voor 'duiden' - van een spoor is een aansporing tot verder onderzoek. In Eco's bizarre roman is er sprake van voetafdrukken, bloedsporen,-- het teken van "een groot en hemels bloedbad" (o.c.,53). Cfr. E.R. 216 (intrigerende tekens).

Het onderscheid tussen zeker teken en aanduidend of twijfelend teken is vlottend. Toch is het er:

1. zwangerschapstekens wijzen met zekerheid op een kind (tenzij in de hysterische zwangerschappen);
2. zwangerschapstekens wijzen met onzekerheid naar de precieze oorsprong ervan.

Besluit.-- Men kan én het waarschijnlijke én de tekens als algemene tekens duiden: het waarschijnlijke is een teken van iets aannemelijks.

Steekproef 58. Verhandelingsleer (lemmatisch-analytische methode (246 253));
De taakduiding (opgavehermeneutiek) kan soms moeilijk uitvallen.--

Daarom een korte uiteenzetting over een methode om uit een moeilijkheid te geraken.

De systechnie “gegeven/ gevraagd”.

Gegeven: b.v. “Het begrip ‘Moedergodin’, (wezen en waarde)” als integraal thema. Ontleed: gegeven: al wat men beweert over Moedergodinnen;

Gevraagd: wezen en waarde van die beweringen. Bij dit laatste zij opgemerkt dat beschrijving, verhaal en verslag, gebeurlijk verklaring, en waardeoordeel (‘waardevraag’) tot het ontwikkelen van de verhandelingstekst behoren.

De analytische methode.

Gegeven: iets (b.v. Moedergodinnengeloof);

Gevraagd: de ‘analysis’ (in de Platonische zin), analyse, d.i. reductieve redenering. Hier b.v.: “Indien Moedergodinnen werkelijk bestaan, dan is het geloof aan Moedergodinnen begrijpelijk (‘verklaard’). Welnu, geloof aan Moedergodinnen; dus Moedergodinnen bestaan werkelijk”. Deze laatste nazin met zijn ‘dus’ bevat een hypothese of ‘lemma’.

M.a.w.: een te toetsen vooropstelling. M.a.w.: het gevraagde loopt uit op een toetsing (onderzoek).

De lemmatisch-analytische methode.

Bibl. st.: O. Willmann, *Geschichte des Idealismus, III (Der Idealismus der Neuzeit)*, Braunschweig, 1907-2, 48 (Das Prinzip der Analysis);

G.Brown, “How would it look if...?”, in: *Tijdschr.v.Filos.* 48 (1986): 4 (dec.), 583/594.

Platon is gekend, van in de Oudheid, als de invoerder op duidelijke wijze van de lemmatisch-analytische methode,-- kortweg: “analytische methode”.

1. Deze is één toepassing van de analytische - versta: hypothetische - methode der reductieve redenering.-- De hypothetische methode denkt in “indien/dan - zinnen” (indien vooropstelling, hier: hypothese, dan gevolgtrekking).

2. Wanneer men zonder het gegeven volledig te kennen, toch moet doorgaan met het ontwikkelen van een onderwerp (het gegeven), dan maakt men van het gevraagde (het onbekende of gezochte)

a. een hypothese en

b. doet men alsof men dat gevraagde - onbekende - reeds kende. Men stelt m.a.w. wat gezocht wordt, als reeds gevonden voorop. Daarmee werkt men dan.

In de wiskunde voert men daartoe een geëigend teken in, x b.v..

Zo in een simpel applicatief model : $2 = x + 12x$. Of : $x = 2y$. Enz.

Ofschoon men niet weet - het gezochte - wat x of x , y zijn, toch kan men er wiskundige bewerkingen mee verrichten. Dat is lemmatische analyse, in de Platonische zin : een lemma, als bekend geduide onbekende werkelijkheid, wordt ingevoerd en daarna zoekt men de onbekende op (analisis).

Schets van uitwerking.

Gesteld: een prof aanvaardt van een studentin die tot New Age behoort, als thema “De Moedergodinnenreligies”. Het gevraagde.-- Twee gevallen kunnen zich voordoen.

1. De Prof, schoorvoetend, zegt: “Ga na of wij, als actuele mensen, met een West-Europese mentaliteit, diepgaand door te twijfelen aan dergelijke dingen (o.g.v. onze Westerse Rationalistische Verlichting) beïnvloed, nog over ernstige redenen kunnen beschikken om zoiets als a. religie en b. dan nog Moedergodinnenreligie ernstig te nemen”.

In dit geval is de studentin gebonden aan de nauwe opdracht : de prof formuleert de te onderzoeken thesis of stelling (= basisoordeel),-- met de argumenten voor en tegen.

2. De prof zegt enkel: “Doe wat gij wilt, als gij mij maar een goede verhandeling afgeeft”. -- In dit geval is onze studentin ook gebonden, maar enkel aan de existentie en essentie en de omstandigheden (E.R. 145) die het thema kenmerken. Want, in dit tweede geval, staat zij zelf rechtstreeks voor (het gegeven en) het gevraagde - zonder de vernauwing door de opdrachtgever ingevoerd (hierboven).

Opm.-- De zgn. ‘vrije’ verhandeling bestaat niet: ofwel is zij aan de prof gebonden ofwel is zij rechtstreeks aan de zaak gebonden (met de gemeenplaatsen die een echte verhandeling definiëren). De Anarchistisch-Romantici b.v. die de “radicale vrijheid” invoeren, bedriegen zichzelf.

Besluit. Tot daar het wezenlijke over het koppel “gegeven/ gevraagd”: het komt als fundament van pas bij iedere verhandeling die naam waardig.

De heuristiek.-- Cfr. E.R. 09/10.-- Over welke gegevens beschikken wij? Of nog eerder: de eerste taak is de bronnen van informatie opzoeken. Hier komt een degelijke bibliografie op haar plaats.

Opm. -- In onze ‘grammatologische’ (d.i. van geschreven teksten overlopende) cultuur komt het bronnenmateriaal altijd neer op een “bibliografische steekproef” of toch meestal.

Dit is één type van inductie: uit een te ondoorzichtig geheel ('totaliteit') haalt men een steekproef te voorschijn, wellicht lukraak, om ze van naderbij te onderzoeken. Van daaruit krijgt men een (gedeeltelijk) zicht op het geheel (veralgemening en veralgemeling), Toetsing,

C.J. Bleeker, *De Moedergodin in de Oudheid*, Den Haag, 1960;

Merlin Stone, *Eens was god als vrouw belichaamd*, Katwijk, 1979.

Opm.-- Artikels, boeken zijn mensenwerk. -- Zo is Bleeker's werkje een zakelijk verslag over de Antieke Moedergodin in de Klassieke Oudheid (het Antieke Germanië en het huidige India inbegrepen);

Het ademt de geest van de positieve godsdienstwetenschap uit. Zo is het werk van Merlin Stone dat van een enigszins aanvalsdrijftige feministe, waarin positieve ('stellige') gegevens in dienst gesteld worden van "de bevrijding van de vrouw" (waardoor het een feministisch pleidooi wordt).

Wat erop wijst dat men in de bronnen een schifting moet doorvoeren. Cfr. E.R. 242: Bleeker is 'speculatief' (in de Platonische betekenis), Stone is pleidooi. De degelijke kennis van de types van verhandelingen is hier doorslaggevend.

Opm.-- Doch onze maatschappij is niet enkel 'grammatologisch'! Zij omvat ook veldwerk. Cfr. E.R. 149/153 (M. Mead's verhandeling).

Zo is daar: Jef Van Den Ouweland, *Pacha Mama en haar kinderen*, Leuven, Coll. Pro America Latina, 1991, een boek waarin iemand aan het woord is die ter plaatse mensen ontmoet (en er het leven van deelt: "participating observation") die heden nog in een Moedergodin, in de gestalte van Moeder Aarde, geloven, nl. "Pacha Mama".

Het werkje is vergelijkbaar met wat Tomas Spidlik, *Les grands mystiques russes*, Paris, Nouvelle Cité, 1979, 369/381 (*La terre et le peuple*), zegt over de verering door de traditionele Russische buitenmensen van de Aardmoeder. Dit is een ander type van inductie: wie rechtstreeks mensen contacteert die nog heden Moedergodinnen vereren, neemt ook een steekproef uit het geheel der beschikbare gegevens, maar van een meer levendige aard dan de dode letters van positief-wetenschappelijke teksten of feministische teksten.

De noodzakelijke en voldoende vooropstellingen ('paradigma'). Het begrijpen van gegevens is onmogelijk zonder de erbij passende vooropstellingen.

Hier moeten wij even een alternatieve epistemologie invoeren. Zo o.m. met Sef Kicken, *Alternatieve wetenschap (Op het spoor van nieuwe paradigma's)*, Antwerpen/Amsterdam, 1975.

De vraag bij uitstek is niet zozeer welke gegevens beschikbaar zijn, maar onder welke noodzakelijke en vooral voldoende voorwaarden men die gegevens juist duidt. Dat is de vraag naar de vooropstellingen, die men sedert Th. Kuhn ook 'paradigma's' heet.

Toepassing.

1. *Het waarschijnlijke.* - Cfr. E.R. 245.-- Het is een feit: zowat overal ter wereld treft men gave of gebroken steekproeven van Moedergodinnengeloof aan. Wie zonder vooroordeel, d.i. met de noodzakelijke en voldoende vooropstellingen in het hoofd, dat feit bekijkt, moet wel besluiten: "Er moet toch ergens enige werkelijkheid mee gemoeid zijn".

Dit besluit is één van de noodzakelijkste vooropstellingen om ernstig onderzoekswerk te kunnen verrichten. Wie als vooringenomen Rationalist-Verlichter a-priori iedere werkelijkheid loochent inzake dat feit, neemt aan dat gespreid over de aardbol al de mensen die in Moedergodinnen geloven, zich doodgewoon vergissen (de hypothese - meer is het niet - van een 'Primitieve' - zgn. 'prelogische' (versta: nog niet voor logisch denken vatbare) - mentaliteit).

Wat nog niemand op beslissende wijze bewezen heeft, natuurlijk (al was het maar doordat zoiets niet met Verlicht-Rationalistische bewijsmiddelen bewijsbaar is). - De vraag is: is het Verlicht Rationalistische paradigma wel noodzakelijk en vooral voldoende om wat gegeven is, juist te begrijpen zoals het op zich is (en niet zoals het, in Verlicht-Rationalistische perspectief, lijkt)

Juist de radicale begrensdeheid van het Verlichtingsparadigma noopt mensen als Kicken tot "alternatieve paradigmata".

Besluit.-- Onze studentin met haar thema en problematiek behoort en de Verlicht-Rationalistische en de alternatieve perspectieven mee te betrekken in haar onderzoek van de gegevens. Dat zal dan wel uitlopen op een verificatie en een falsificatie (althans gedeeltelijk).

2. *Het teken.* - Cfr. E.R. 245.-- Het feit dat, gespreid over de aardbol, een aantal mensen geloven dat een Moedergodin bestaat als afzonderbaar begrip, heeft tekenwaarde: het is minstens een aanduidend teken voor essentie en existentie van zo'n begripsinhoud en begripsomvang.

Doch, behalve de mening (hoe verspreid ook), is daar het netwerk van beelden, riten, geplogenheden (de jaarkalender b.v.) dat 'getuigt' (= teken is van) de Moedergodinnen : ook dat zijn 'tekens' die verwijzen naar 'iets'.

Samengevat: 1. Het meningenonderzoek leidt naar het waarschijnlijke; 2. het tekenonderzoek leidt naar verwijzingen.

Resultaat: wij beschikken over een stel informatie, de aanvang van een onderzoek, dat verder gaat dan de losse materialen der heuristiek.

Opm.-- Het paradigma, schoolvoorbeeld, dat ons onderzoek 'vorm' (= wezensvorm) geeft, is het geheime voetstuk van de harmologie (E.R. 10).

Ontologisch onderzoek.

Terloops: 'ontologie' (ook 'metafysiek') is werkelijkheidsleer. Al wat - hoe dan ook (al was het louter ingebeeld - werkelijk, versta: "niet-niets", is, is object van ontologie.

Voetstuk van werkelijke dingen is het tegenstellingspaar "essentie/ existentie". Reeds Platon kende die dyade: 'estin?' (is het?) en 'ti estin?' (wat is het?). De existentie of feitelijk bestaan antwoordt op de vraag: "hoe werkelijk is iets?". De essentie of zijnswijze antwoordt op de vraag: "hoe is het werkelijk" Die twee, ofschoon onderscheiden, zijn nooit gescheiden.

Toegepast: nadat blijkt, uit meningenonderzoek (het waarschijnlijke) en uit tekenonderzoek (de verwijzingen), dat er een cultuurfenomeen in - samenlevingsverband bestaat dat 'Moedergodinnenreligie' heet, rijst de werkelijkheids- of ontologische vraag: "Hoe werkelijk is dat waarrond dat cultuur- en samenlevingsfenomeen draait, nl. de Moedergodin?". Alsook: "(Indien ergens werkelijk, dan) hoe is de Moedergodin werkelijk?".

Laat ons nagaan of, binnen de meningen en de tekens, niet reeds aanwijzingen zijn voor het antwoord op die tweeledige vraag.

Die zijn er:

a. zo nu en dan duikt iemand op die beweert - op mantische (helderziende) wijze - de Moedergodin(nen) te 'zien' (zieners/ ziensters);

b. met de regelmaat van een klok menen aanhangers/ aanhangsters dat het praktische beroep op de Moedergodin in noodsituaties tot zicht- en tastbare resultaten leidt (gebedsverhoring). Het eerste is directe, ofschoon paranormale, waarneming; het tweede is indirecte waarneming (via de resultaten der actieve oplossing van problemen door de Moedergodin, die tussenkomt, -- b.v. in veerijkdom, oogstresultaten e.d.).

De afstandige benadering.

Gesteld: na toetsing van de zo-even vermelde directe en indirecte waarneming kunt gij, persoonlijk, niet uitmaken of zoiets als de Moedergodinnen bestaat. Wat gaat gij doen? De uitweg is de lemmatisch-analytische methode. Onze studentin zal dus kunnen zeggen: “Ik doe alsof het reeds zeker is (hoe dan ook) dat er zoiets als een Moedergodin is. De term ‘Moedergodin’ is het teken waarmee ik die ‘x’ (het onbekende) aanduid, wanneer ik erover spreek. Want zo kan ik erover spreken”.

Opm.-- Deze houding komt neer op de Fenomenologische: de Fenomenoloog geeft weer, afstandig, d.i. hij oordeelt zo weinig mogelijk, maar - als een Impressionistisch schilder “geeft weer” wat hij waarneemt. Het fenomeen en niets dan het fenomeen, d.i. dat wat zich onmiddellijk toont.

Waarmee wij vervallen in wat in E.R. 244 gezegd werd: de gegevens en niets dan de gegevens, de directe en via die directe de indirecte. Aangezien onze studentin slechts over indirecte kennis beschikt, indien zij positief-wetenschappelijk wil te werk gaan, moet zij zich ‘kritisch’ houden aan die indirecte - afstandige - benadering. Zo niet vervalt zij in een persoonlijk getuigenis (maar dan wordt haar verhandeling een pleidooi; E.R. 242).

Een ‘getuigenis’ is uitkomen voor wat men individueel ervaart of meent te ervaren. Dat heeft wel tekenwaarde voor buitenstaanders maar de wetenschappelijke bewijskracht is nul. Tenzij als teken van iets anders, dat aan de greep van de Verlicht-Rationalistische methode ontsnapt.

Opm.-- In ons geval hier ging het over een godsdienstwetenschappelijk fenomeen. Maar de methode - de afstandige, lemmatisch-analytische methode - geldt voor alle gevallen waar een eristische situatie heerst.

Herlees E.R. 159/160 (Eristiek): onze studentin moet voortdurend rekening houden met het tegenmodel, aangezien zij moet redeneren: “Ik evenmin als mijn tegenstander, de Verlicht-Rationalist, bewijs doorslaggevend wat ik beweert”.

Opm.-- Deze beweringen over eristische situaties kunnen irriterend overkomen voor ‘overtuigden’ die pleidooien houden. Dat is en blijft juist. Want er steekt iets negatiefs in eristiek. Maar - streng logisch’ gesproken - is de eristiek oermachtig.

- a. Zolang men in onbesliste en misschien onbeslisbare situaties zit en
- b. zolang men streng wetenschappelijk wil werken, is eristiek de enige, uitweg die logisch streng verantwoordbaar is.

Steekproef 59.-- Verhandelingsleer (pathetiek), (254/258)

Logos (betoog), pathos.

In het Antieke Grieks betekent 'pathos' - het woord wordt onvertaald ook nu nog in het Nederlands of het Duits gebruikt - meer dan één enkel gemoeds- en wilfenomeen.

Toch keert één gemeenschappelijke eigenschap steevast terug: "Al wat men, als waardegevoelig mens vooral, doorleeft, ondergaat, beleeft".

'Pathetiek' is dan ook in deze laatste zin te verstaan: de leer omtrent al wat men als berichtontvanger inzake waarden doorleeft.

Opn.-- Vanwege de tuitzender van het bericht, een spreker, een schrijfster b.v., kan men gerust de huidige term "sensitivity training" gebruiken: "sensitivity training" immers is het inoefenen, o.l.v. een leidende instantie (hier de berichtgever), van waarden en haar aanvoeling.

Eerst een bibl. st. :

K. Lee, *A New Basis for Moral Philosophy*, London, Routledge/ K. Paul, 1985 (de stelling van het werk luidt: "indien zijn, dan waarde"; wat wil zeggen: waardevoelen is subjectief ervaren; waarde echter is een objectief-rationeel benaderbare werkelijkheid);

D. Rochebin, *Entretiens de Bayonne (Les hormones font la révolution)*, in: Journal de Genève 06.05.1989 (over de driftenbiologie en o. m. de beslissende rol der hormonen in het waardevoelen);

S. Strasser, *Das Gemüt (Grundgedanken zu einer phänomenologischen Philosophie und Theorie des menschlichen Gefühlslebens)*, Utr./Antw./Freiburg, 1956 (een fundamenteel werk);

J.P. Sartre, *Esquisse d' une théorie des émotions*, Paris, 1939;

Th. Ribot, *La psychologie des sentiments*, Paris, 1917-10 (nog steeds lezenswaard);

Ingrid Craemer-Ruegenberg, Hrsg., *Pathos, Affekt, Gefühl*, München, K.Albert, 1981 (veertien referaten over pathetiek vanaf Aristoteles tot heden);

G. Taylor, *Pride, Shame and Guilt (Emotions of Self-Assessment)*, Oxford, Clarendon Press, 1985.

Ziedaar een steekproefje. Vergeten wij niet wat een Max Scheler (axiologie) en vooral een Vl. Soloviev (schaamte / vertedering / eerbied) ons terzake kunnen leren.

De gemoedsreacties van het publiek.

Het onthaal hoe 'rationeel' ook is er niet zonder waardevoelen. -- De 'pathè' (Grieks meervoud van 'Pathos': Lat.: *passiones*) kunnen met R. Barthelemy, L' aventure semiologique (en met Aristoteles) - o.c., 146s. - ingedeeld in systechnieën.

De doorsneemens kent liefde/ haat, vertrouwen/ vree, dankbaarheid/ ondankbaarheid b.v.. Waarbij Barthes opmerkt dat in Aristoteles' zienswijze de pathetiek "een sociologie van de massacultuur" inzake gemoedsreacties behelst.

Opm.-- Minstens even interessant is Platon's driftenleer.

De mens (ook de gevormde) staat gericht op a. nachtrust, b. voeding, c. geslachtelijk leven, d. bezit, e. eer en, vooral wanneer hij/zij boven genoemde waardestrekkingen uitgroeit, op f. de objectieve of werkelijke waarde der dingen. Dit laatste is eigen aan de 'nous' (Lat.: intellectus) of geest in de mens. Daarvandaan dat Platon's noölogie (theorie omtrent de geest) ook een axiologie of waardenleer omvat.

Opm.-- Wat nu is dat wat de "werkelijke waarde" verleent aan al wat 'goed' is in onze ogen? Hij heet het "to agathon", al te letterlijk vertaald: "het goede",- beter vertaald: "al wat waarde op zich is" (ofwel in een vooraf bestaande sfeer (de sfeer der ideeën) ofwel in al wat wij aan waardevolle dingen ontmoeten. Dat is dan de idee van "het goede" zonder meer dat nergens en overal aantrefbaar is. "Het goede" belicht als een licht dat voorlicht, al wat ons gemoed en onze wil aan waarde aantreft.

Opm.-- Bibl. st.: Elisabeth Kübler-Ross, *Lessen voor levenden (Gesprekken met stervenden)*, Bilthoven, 1970 (vrl. 40/140).

Het boek is een toepassing van onze ABC-theorie (E.R. 47).

'A' is een waardeprikkel,-- hier in de zin van 'teleurstelling' (b.v. de zeer bedroevende informatie of 'mare' dat men gaat sterven).

'C' is de uiteindelijke reactie van onze geest (gemoed en wil inbegrepen, indien in Platonische zin verstaan).

'B' is een scharnierreactie tussen prikkel en uiteindelijk reageren.

Kübler-Ross onderkent volgende 'voorreacties' die de reacties mee bepalen met de prikkel.

1. Ontkenning.-- "Neen! Zoiets kan gewoon niet!". "Neen! Dat mijn vrouw die ik zo goed meen te kennen, mij bedriegt : dat kan niet!". Waarop b.v. afzondering en vereenzaming kan volgen.

2. Woede ('agressie').-- "Ik ben gewoon razend!". "Wacht maar! Als dat waar is wat ik nu verneem!".

Opm.-- Wrok (ressentiment) is uitgestelde woede of 'rage'.

3. Dingen (marchandage).-- "Ik zal meer lief dan ooit zijn. Het komt dan nog wel in orde!". "Als O.L. Heer mij nog wat laat leven, zal ik beter gaan leven".

4. Neerslachtigheid (depressie).

“Ik pieker er al maar door over”. “Sedert de dood van mijn vader kom ik er maar niet bovenop “Ik voel mij, sedertdien, ergens schuldig!”.

5. Aanvaarding.-- “Ja, dat is nu eenmaal het feitelijke leven”. “Ik ben nu zo ver dat ik mijn echtscheiding verwerkt heb : ik heb mijn innerlijke vrede herwonnen”. “Ik maak er mij niet meer kwaad in: mijn gezond verstand drijft (weerom) boven”.

Opm.-- Het hoofdstuk over de gemoeds- en wilsreacties is zeer ondoorzichtig. Wel zijn er lijnen in ontdekbaar. Maar, grondig gezien, blijft het bij axiologische steekproeven.

Zo b.v. nog dit.-- Y. Michaud, *La violence*, Paris, 1986, 3, zegt o.m. dat geweld (‘geweldpleging’) dingen omvat als doding, slagen toebrengen, beschadigen,-- oorlog, onderdrukking,-- misdadigheid, terrorisme.

Wie ziet niet dat de zo opgesomde fenomenen zeer frequent zijn en frequenter worden? Het is één van de bezorgdheden van onze Postmoderne cultuur.

Ligt teleurstelling (‘A’) eraan ten grondslag? Of is de mens ergens in wezen agressief? Het wordt omstreden: de ene beweert van wel, de andere van niet.

Een ding is zeker: onze cultuur lijkt een soort voortdurende “inoefening in geweld” (sensitivity training in geweldpleging) te behelzen. - Dat wijst op een ‘ziekte’ in het waardevol. En op een ziekte in de geest. Mensen als Diel, de psycholoog, hebben erop gewezen dat de cynicus/ cynica even ‘ziek’ is - naar geest - als b.v. de neuroticus/ neurotica. Retoriek die geweld preekt, verziekt de mensheid.

A. Plack, *Der Mythos vom Aggressionstrieb*, München, 1974, bekritiseert - met anderen - de agressieopvattingen van S.Freud, K.Lorenz, Nico Tinbergen, Al. Mitscherlich e.a...

Arno Plack e.a. verwijten wat volgt:

- a. Er is gebrek aan feitenmateriaal.
- b. Agressie is i. niet aangeboren en ii. niet universeel, -- zowel bij dieren als bij mensen.

Het betoog van die stelling - verkort:

- a. grote apen zijn veeleer vriendelijk dan aanvalsgezind;
- b. Primitieven vertonen een type van medemenselijkheid dermate dat zij - in hun barre levensomstandigheden - konden en kunnen overleven.

R. Girard, *La violence et le sacré*, Paris, 1972, bekritiseert de menswetenschappen om reden van een welomschreven duiding van het geweld die als vooropstelling dient in de analyse der menswetenschappelijke gegevens. -

Besluit.-- Weerom: stelling is één; betoog is twee. Zwak betoog is manke stelling!

Opm.-- Susanne Piët, *Het loon van de angst*, Baarn, 1987, confronteert ons met een opvallend actueel gevoel, de angst.

Probleemstelling.

a. Enerzijds voelt de gewone mens vooral angst aan als een te mijden gevoelstoestand. Voeg daaraan toe dat sedert S. Freud en denkgenoten het verduidelijkt werd dat (en hoe) de angst de mens belemmert in zijn zelfontplooiing: wie onder “de druk van de angst leeft”, weet zich onvrij.

b. Anderzijds zijn er mensen - avonturiers b.v. - die in zich een heftige drang ervaren die er hen toe aanzet iets gevaarlijks te ondernemen (soms als beroep: doders, poilitielui).

En ook: het succes van misdaadletterkunde en griezelfilms wijst erop dat - binnen de veilige sfeer van de binnenkamer weliswaar - veel mensen ‘genieten’ van de doorleefde angst. In deze laatste zin spreekt S. Piët van “het loon (versta: de genietbare zijde) van de angst”. Haar besluit: mensen zoeken gevaar op de eerste plaats om reden van de spanning die zij behelst en om reden ook van de wil om die spanning te beheersen.

Anders uitgedrukt: mensen willen weten wat zij waard zijn in riskante situaties. Met heel wat empirisch materiaal wordt deze stelling verdedigd.

Model.

Alexander Poesjkin (1799/1837; Russisch Romantisch schrijver), in zijn *De Kapiteinsdochter*, geeft “Het lied der tot de galg gedoemden”.

Samenzweerdere - Poegatsjov en een tiental hoofdlui van de Kozakken - zijn rond de tafel, verhit van de drank. Het gesprek gaat over de aanval van deze morgen, over de perspectieven van de opstand. De volgende dag zouden zij tegen Orenburg oprukken,-- iets gewaagds.

Melancholisch zingen zij daarop hun lievelingslied: “Weest stil, weest stil, groene bossen, mijn leven!- Laat mij, jonge kerel, mijn gedachten denken!-- Morgen moet ik, zo jong en zo flink, voor de rechter staan.-- Voor de strenge rechter,-- voor de machtige tsaar.-- Dan zal de machtige tsaar mij vragen: “Zeg mij eens, jongen, zeg mij eens, boerenzoon,-- met wie hebt gij geroofd, met wie hebt gij geplunderd? Hebt gij vele makkers met u mee gehad?”.

“Ik zeg u, heer, rechtgelovige tsaar, - de volle waarheid zeg ik, woord voor woord.- Makkers heb ik gehad, vier bij elkaar : mijn eerste makker was de zwarte nacht, mijn tweede makker was mijn stalen dolk - en mijn derde dat was mijn goede paard; mijn vierde makker mijn gespannen boog. Mijn boden, -- dat waren mijn spitse pijlen”.

Wat zegt dan de heer, de rechtgelovige tsaar? “Goed zo, mijn jongen, mijn boerenzoon, gij kunt roven”, Gij kunt ook voor de rechter staan! - Daarvoor, mijn jongen, zal ik u goed belonen: -- met een hoog kasteel, midden in de velden, -- van twee palen en een dwarshout ertussenin”.

Poesjkin voegt daaraan toe: “Onmogelijk weer te geven de indruk die dit lied van het volk over de galg - gezongen door mannen die zelf tot de galg gedoemd waren - op mij maakte. Hun grimmige gezichten, hun harmonieuze stemmen, de weemoedige uitdrukking in hun woorden die op zich toch al veelzeggend waren, - dat alles deed mij door “heilige schrik” getroffen worden”.

Opm.-- Dit doet denken aan wat Ernst Jünger schrijft over “der Waldganger” (degene die het woud als tehuis kiest) en diens ‘desenvoltura’ (onverschrokkenheid), d.i. het teken van het feit dat de geest de angst overwint. De onverschrokkenen doorleeft angst als iedereen maar zijn geest beheerst dat nare, ‘bizarre’ gevoel.

Naar een typologie van het waardevoelen.

Bibl. st.: A.O. Bettermann, *Psychologie und Psychopathologie des Wertens*, Meisenheim-am-Glan, 1949.

Het ‘werten’ - waardeschatten - wil Bettermann schiften in gezonde en ziekelijke vormen. Hij onderscheidt vier grote groepen van ‘waarderen’.

1. De naïeve waardering.

Zeer verspreid. Vooral kinderen waarderen op die wijze, zonder onderscheiden in te voeren, zonder vragen te stellen, erg zelfzeker-- om met Piaget te spreken: gecentreerd (rond de eigen persoon) - gaat de naïeve waardering in op waarden, -- vooral op erfwaarden.

2. De emphatische of gevoelsnadrukkelijke waardering.

Gevoelsgeladen waardering. Bettermann bestempelt ze als ‘irrationeel’ in de ogen van zakelijk-nuchter ingestelde medemensen. Zij ontspringt aan de wezenskern - de ziel - van de waarderende persoonlijkheid, onafhankelijk van de omgeving. Op onbewuste wijze wordt de zo gewaardeerde waarde ‘vergoddelijkt’; op een troep gezet, als onschendbaar aangevoeld.-- Iedere echte liefde en alle ware godsdienstigheid neigen naar dit type van waarderen.

3. De taxerende of ramende waardering.

Taxeren is iets in functie van iets anders waarderen: men taxeert een medemens b.v. naar zijn maatschappelijk aanzien, naar de winst die men er kan uit trekken,-- niet om hemzelf. Het niet-spontane, -- integendeel: het weloverwogene valt op.

Het berekenende verstand weegt hier door.-- Denk aan een schilderij: terwijl de emfatische kunstminnaar “in mateloze bewondering” valt, is de kunsthandelaar al aan het berekenen “hoeveel dat zal opbrengen”. -- Volgens Bettermann: typisch voor een zekere bourgeoisiecultuur.

4. De waardevervreemde waardering.

Bettermann's Duitse term: 'Wert.ent.fremdung! De op die wijze waardeschattende is en blijft afzijdig, afstandig t.o.v. de waarde op zichzelf.

Wat reeds enigszins aan het werk was in de zo-even geschetste ramende waardering, zet zich hier volledig door: koel schat men in.

Zo wat Bettermann als 'estheticisme' kenmerkt: iets schoons of kunstvols wordt gewaardeerd - als men die term nog mag gebruiken - niet omdat het schoon of kunstvol is, maar om de nadenkend-analyserende doorleefde beleving ervan. Zo wat Betterman heet “intellectualistisch criticisme”: deze levenshouding ondermijnt radicaal de basis van iedere overgave aan een of andere waarde. Zo - aldus tenminste Bettermann - de “humoristische waardehouding” (die o.i. beter “ironisch-sarcastische waardeschatting” zou genoemd worden), waarbij men (om zichzelf te beveiligen tegen de uitstraling van een waarde) lachend, belachelijk makend afstand neemt tegenover een waarde.

Opm. Laat ons precies zijn:

a. 'humor' is onschuldig - goedaardig iets in zijn lachwekkendheid bloottrekken (een humoristisch mens kan zeer goedaardig zijn en vergoelijkt);

b. 'ironie' is schamper waarderen van iets dat men echt afkeurt, met een afstandige lach,-- niet zonder bitterheid (die in humor ontbreekt);

c. 'sarcasme' (van het Grieks 'sarkasmos', letterlijk: ontvlezing) is bijtende ironie (waarbij het 'sardonische' lachen grijnzend-spottend lachen is).

Humor is niet waardevervreemd of waardevervreemdend. Ironie, sarcasme - zeker wanneer zij tot de grondtoon van het leven van iemand behoren - wel.

Volgens Bettermann is de waardevervreemde waardeschatting - in de volste graad ervan - enkel in de psychose (zielsziekte) aantrefbaar : wie kent niet de waardeverreemde en bevreemdende, bizarre lach van de waanzinnigen?

Opm.-- Let erop hoe beide laatste types van waarderen, vooral het laatste, kenmerkend kunnen zijn voor een gedeelte van de intelligentsia (de intellectuele en artistieke voorhoede), voor zover zij iets dandy-achtigs en hoogmoedigs vertoont (een elitisme).

Steekproef 60.-- verhandelingsleer (pathetiek: gemeenplaatsen). (260/260)

Zoals er logische en stilistische gemeenplaatsen zijn, zo zijn er ook axiologische. Zij vertegenwoordigen 'waarden'.

Zo zal Aristoteles (met hem de hele Oudheid) de zin voor maat, het recht, de grootmoedigheid (= onbaatzuchtige gemoedsadel: 'megalo.psuchia'), het openbaar belang, de eer als types van 'goed' ter sprake brengen.

Appl. mod.-- In de agora, de volksvergadering, wil b.v. een politicus een maatregel 'doordrukken'. Daartoe zal hij die maatregel als 'goed' (waardevol) voorstellen. Dit goed-zijn zal hij b.v. aantonen door erop te wijzen dat, indien die maatregel erdoor komt, dit het geluk van de stadstaat vergroot.

Waarbij 'geluk' reeds op zich een waarde vertegenwoordigt: het geluk is de alomvattende waarde waarin alle deelwaarden die dat geluk mee bepalen, bevat zijn. Dit kan aangetoond in een eudemonologie (geluksleer): indien een waarde niet het geluk vermeerderd, is zij dan wel nog een 'waarde'?

Cfr. ***Wl. Tatarkiewicz*** (1886/1981), *Analysis of Happiness*, The Hague, 1976 (semantische, psychologische, biotechnische en ethische perspectieven op alwat 'geluk' heet,-- vooral sedert het werk *De vita beata* van de Laatstoieker Seneca van Corduba (+1/+65), een werk dat uitdrukkelijk axiologisch denkt).

Opm.-- *Journal of Value Inquiry* (Dordrecht) is een tijdschrift dat zich wijdt aan waardenonderzoek, vooral voor zover zij in de ethiek (= moraaltheorie), maatschappijleer, rechtsleer (theorie en praktijk), esthetiek (theorie omtrent, al wat schoon is, o.m. kunst).

het waardekarakter van de boodschap (bericht).

R. Barthes, *L' aventure sémiologique*, 136.

a. Situatie.-- Maart 1965: Chinese studenten manifesteren voor de Amerikaanse ambassade in Moskou. De Sovjetpolitie onderdrukt die manifestatie. Waarop de Chinese regering protest aantekent.

b. Tekst (boodschap).-- De Sovjets sturen volgende nota.-

1.1. In alle landen bestaan diplomatieke normen (waarden).

Opm.: een perfect voorbeeld van "het waarschijnlijke" van een verspreide mening; E.R. 245

1.2. De Chinezen, in eigen land, eerbiedigen die normen.

2.1. Welnu, Chinese studenten hebben, buiten hun land, te Moskou, die normen niet geëerbiedigd.

2.2. Beledigingen, daden van gemeen recht (door die studenten begaan) vallen onder het Sovjet-strafrecht.

Toelichting.

1. Zoals M. Canto, trad./intr., Platon, *Euthydeme*, Paris, 1989, 221, opmerkt: Platon reeds maakt gebruik van het “argumentum ad hominem”(het argument “op de man af”).

Vooropstelling is in dat redeneertype iets van de tegenstander met wie men dialogueert of discussieert (zijn toestand, zijn situatie,-- zijn belangen, zijn woorden, zijn daden) dat men tegen hem uitspeelt.

Men ziet in dat:

a. dit type van betoog zich afzet tegen het “argumentum ad rem” (het argument op de zaak (waarover het gaat) af”

b. ditzelfde type van redeneren het eergevoel in het gedrang brengt van de tegenstander die op zijn zwakke plek ‘genomen’ wordt. Nu is de eer een zeer frequente en zeer treffende waarde, -- dat weet iedereen (Platon stelt de waarde strekking die op de eer gericht staat, in de reeks der niet-hogere tendensen het hoogst).

Hier: in eigen land houden de Chinezen zich aan gevestigde waarden (via verspreide mening kenbaar: ‘waarschijnlijk’); buiten hun land doen zij dit niet. De Sovjet-nota speelt dus iets van de tegenstander uit tegen hemzelf.

2. Meteen ziet men dat het “argumentum ab absurdo” (het argument uit het ongerijmde) - o.m. in de wiskundige redeneringen vaak aantrefbaar - ook hier meespeelt:

Wat uitgespeeld wordt, komt neer op ‘wel’ in eigen land en ‘niet’ in het buitenland. Deze gedragsvormen zijn ‘ad rem’ (wat de zaak betreft) contradictorisch: de Chinezen vertonen een innerlijke tegenspraak (wat ongerijmdheid behelst).

Deze innerlijke contradictie in hun gedrag als geheel genomen - men ziet af van de veranderende situaties, natuurlijk - brengt hun eer in het gedrang: wie zou niet verveeld zitten met een blootgetrokken tegenspraak in eigen gedrag?

Het enthymeem.

In de traditionele retoriek - die daarin van de reine logica en methodologie verschilt - heet ‘argument’ iedere redenering, geldig of niet, voor zover zij de stelling - boodschap, bericht - doet ingang vinden.

Daaronder noteren wij o.m. het enthymeem.-- ‘Enthumema’, wat binnen de eigen innerlijkheid blijft.

O.m. Quintilianus (E.R. 86) heet ‘enthymeem’ dat syllogisme (sluitrede) dat minstens gedeeltelijk onuitgedrukte onderdelen vertoont.

Hier: de Sovjetnota heeft (schijnbaar) geen besluit! 1. “Er bestaan ... en de Chinezen zelf ...”. 2. “Welnu, de Chinese studenten ...”. 3. “Dus ...” (= onuitgesproken gedeelte).

Algemeen besluit.

Een boodschap (inhoud,) vertoont, behalve redenering - logos -, ook waardestrekking - pathos -. Dit zagen wij duidelijk in de Sovjet-tekst: het eergevoel der Chinezen werd bedoeld!

Opm.: --Betrekkingen tussen waarden.

1.-- Rangorde.

Max Scheler, Fenomenoloog-axioloog, heeft getracht een ordening in te voeren. Hij onderscheidt:

a. gewaarwordings- of 'zinnelijke' waarden: al wat lust, genot (tegendeel : onlust, pijn) vertegenwoordigt; m.a.w. : het (on) aangename; zo "Ik voel pijn in mijn dij";

b. levens- of vitale waarden: al wat aan het algehele lichaam vastzit, zoals welbehagen, frisheid (tegendeel matheid, moeheid); ook: gezondheid (tegendeel : ziekte) en 'veredeling' (een veredeld ras van planten b.v.); zo: "Ik heb wel pijn in mijn dij, maar, voor de rest voel ik mij fris en kerngezond en van een gezonde familie!". (zinnetje dat bewijst dat zinnelijke en vitale waarden wel degelijk onderscheidbaar zijn);

c. geestelijke of hogere waarden: het esthetische (schoon/ lelijk), het juridische recht/ onrecht), al wat kennis is (waar/ onwaar; wetenschappelijk / onwetenschappelijk); **d.** sacrale waarden, eigen aan "het heilige" (in Schelers ogen, op gegeven ogenblik, de hoogste waarde).

Opm.-- De vraag rijst : "Waar situeert zich het zedelijke". Het zedelijke situeert zich (zoals het geluk) in alle genoemde waarden, naarmate zij in geweten verantwoordbaar zijn of niet. Zelfs de samenvattende waarde 'geluk' is omvat door de morele waarde: men is maar echt, ontologisch echt, gelukkig wanneer men ook en vooral met de gewetenswaarden in orde is.

2. Tegenstrijdigheid (conflict van waarden).

In het voormalige Oost Duitsland vooral is een subcultuur gegroeid. Talrijk zijn de jongeren die vreemdelingenhaat (xenofobie) koesteren niet maar zij zijn uitzonderlijk aanvalsdrijf. Zij zijn in beginsel werkzoekenden: arbeidsplaatsen zijn een 'waarde'. Nu is die waarde bijzonder bedreigd sedert de insijpeling van vreemden (Roemenen, Zigeuners,-- Turken enz.): zij zien vanuit vreemdelingenkampen mensen eten kopen en uitgaan. Daarvandaan de haat: er zijn te weinig arbeidsplaatsen voor te veel gegadigden.

Conflict n.a.v. een waarde!

Het curieuze: wanneer het Duitsers zijn (dezelfde natie) die een baan wegkapen, aanvaardt men het; zijn het niet-Duitsers, dan wordt men woest: de groepsdynamica werkt.

Steekproef 61.-- Verhandelingsleer (pathetiek: verleiding). (262/264)

Retoriek zou geen retoriek zijn indien zij niet over de verleiding (de verschalking) sprak. Cfr. E.R. 79vv..

Bibl. st.: L. Bellenger, *La persuasion*, Paris, 1985 (o.m. o.c., 78/82 (La logique de la séduction);

J. Baudrillard, *De la séduction*, Paris, 1979;

M. Olender/J. Sojcher, *La séduction*, Paris, 1980 (over Le Colloque de Bruxelles (1979) over dat thema: Baudrillard, Lyotard, Sollers, Bossuet (muziektheoreticus), Cremonini (schilder), Akerman (cineaste) Person (cover-girl)).

P. Jagot/ P. Oudinot, *Comment développer votre charme*, Paris, Dangles (occult).

Opm.-- De publiciteit verleidt. Dat weet iedereen.

Eén voorbeeldje. -- Men kent de cowboy van het sigarettenmerk Marlboro: de campagne duurt sedert 1955 en .. houdt stand.

Leo Burnett met zijn équipe heeft er verscheidene maanden over gedaan om die cowboy te scheppen in 1954/1955. Hij maakt gebruik van wat de School van Chicago heet “de groene taal”: denkbeelden, zinnebeelden - tekens (wij zijn in volle tekentaal (E.R. 246) - die “doen denken aan” of “ongemerkt de uitstraling hebben van” de buiten, de heimat, de ongerepte natuur (wat i.v.m. de zeer giftige tabak paradoxaal overkomt).

Goed: “de natuur” verleidt! Gelanceerd in 1955 wordt die publiciteit wel enkele keren ietsje aangepast. 1964: volle resultaat. Sedert 1970: Marlboro is planetaire leider! Het beeld is dermate in de geesten getrokken dat het ook lukt zonder de naam ‘Marlboro’ uitdrukkelijk te vermelden (een semiotisch enthymeem (E.R. 260)), zonder zelfs een foto of tekening van het sigarettenpakket erbij te voegen!

Terloops: Aimé Lemoine, steller van *Puissance pub (La force du temps dans la communication)*, Paris, Dunod, zegt, i.v.m. Marlboro dat er een waarde, - une valeur - mee gemoeid is, nl. “C’est l’aventure, le dépassement de soi, l’ idéal pionnier” (M. Danthe, Interview: ‘Cowboy’, 35 ans, tous ses poumons!, in: Journal de Genève 02.09. 1989).

M.a.w.: de mannenfiguur in het natuurlandschap, te paard, doet denken aan de (Amerikaanse) pionier. Met de metonymie daarin: “Als ik die sigaret rook, deel ik in de charme van die pionier!”. De (mannelijke) zelfingenomenheid - narcissisme - wordt geprikkeld door Marlboro (sigaret). Het eergevoel!

Applicatief model: de verleidster,

Hoe werkt de verleiding? Laat het ons nagaan aan de hand van een model.

Bibl. st.: Mireille Lemelin, *Charme et sexappeal au masculin*, Ed. de l'Homme (boek dat de mannen middelen aan de hand doet om de mannelijke 'look' (imago, beeldindruk) bij te werken).

F. d'Arc, *Comment draguer*, Ed Mandra (voor al wie schuchter, onhandig, vereenzaamd is, de middelen om een vrouw te versieren);

Y. Castelain, *Petit guide pratique pour tromper sa femme ou son mari avec élégance et en toute impunité*, Ed. Acropole (met als 'gemeenplaatsen' (men zou bijna zeggen "gemene plaatsen"): hoe? waar? wanneer?);-- in een heel andere en ernstig-ethische zin: Revue Autrement No 91 (1987: juni) (*Fatale beauté, une évidence, une énigme*) (over wat schoonheid zou kunnen zijn).

Opm.-- De bibliografische opgave is bewust: wij leven in een amorele, ja, immorele (cynische en waan)wereld van verleidingen allerhande. Nog een steekproefje: Erika Mertens, Uebers, Drüber/ Drunter (*Eine Chronik der geheimen Verführung: Reizwäsche früher und heute*), Herrsching, M. Pawlak Verl. (over mooie vrouwen met 'verleidelijke' onderkieren).

Spreuken 7: de 'parakuptousa!

"Ik verleid. Ik laat mij verleiden" zou het motto kunnen zijn van dit Bijbelse verhaal.-- 'Parakuptousa' (letterlijk vertaald) is "de gene die (zich buigend) zijwaarts kijkt".

Het verhaal.

A. Inleiding.-- Mijn zoon, pas mijn woorden toe. Bewaar mijn voorschriften in uw binnenste. Want, indien gij mijn voorschriften ten uitvoer legt, dan zult gij leven (opm.: 'leven' uit nl. Gods levenskracht of "heilige geest") (...).

Zeg tot de wijsheid (opm.: inzicht in heelal en leven dat Godsinzicht weerspiegelt) : "Gij zijt mijn zuster". Betitel het inzicht met het woord 'familieid'. Dit, om u af te schermen tegen een vreemde vrouw, tegen een onbekende dame die verleidelijke woorden spreekt.

B. Midden ('corpus').

B.1. Voorknoop. Op zekere dag zat ik, in mijn woning aan het venster, door de tralies te kijken. Ik zag het tafereel van jeugdige waanwijzen! Ik zag - te midden van wat men "nog kinderen" zou moeten noemen - een jonge man zonder 'inzicht' (opm.: Goddelijke wijsheid).- Hij sluipt - het steegje door - tot dichtbij de hoek waar zij (de parakuptousa) staat: hij slaat de richting van haar huis in, -- in de avondschemering, wanneer de dag ten einde gaat - in het hart van de nacht en de duisternis.

B.2. Knoop.-- Kijk: een vrouw komt op hem af,-- opgedirkt als een deerne,-- het hart vals. Wat is zij ondernemend en uitdagend! Haar voeten houden het, natuurlijk, in haar huis niet uit! Nu eens is zij in de straten te zien, dan weer op de pleinen : op alle mogelijke hoekjes trekt zij de wacht op.

Kijk: daar heeft zij hem al vast. Meteen omarmt zij hem. Schaamtevrij spreekt zij hem aan: “Ik moest nog een offer brengen. Daarmee ben ik u tegemoet gekomen. Zoekend heb ik u gevonden.-- mijn bedbank heb ik met dekens belegd,-- met geborduurde en Egyptische stoffen. Waar ik lig, heb ik mirre gesprenkeld, aloë en kaneelolie.

Kom maar af : laat ons, minnedronken, tot de morgen leven,-- genieten maar,-- in wellust! Een echtgenoot is, in mijn huis, toch niet te bespeuren: ‘hij’ is weg, -- weg voor een lange rein! En ‘hij’ heeft bovendien de zak met munten mee! ‘Hij’ komt dus maar met de volle maan weer thuis.

B.3. Wending (omslag, keerpunt). Dank zij overreding met de macht verleidt zij hem. Met de poeslieve tover van haar lippen troont zij hem mee. Waarachtig : zonder dralen volgt hij haar,-- een os gelijk die naar de slachtbank trekt,-- gelijk een krankzinnige die, met voetboeien gekluisterd, naar zijn folterkamer trekt totdat een pijl hem de lever doorboort. Of: gelijk een vogeltje dat het vangnet in vliegt. Zonder te beseffen dat zijn ‘leven’ (opm.: weerom: het Godgegeven leven) de inzet is.

C. Lot.

En nu: luister naar mij, mijn zoon! Let op de woorden van mijn mond! -- Uw hart worde toch maar niet verleid in de richting van de wegen van dergelijke vrouwen. Loop toch niet op de paden van zoiets verloren! Want talrijk zijn degenen die dergelijke vrouwen met de ‘dood’ (opm.: de Bijbelse zin van “verlies van goddelijk leven”) getroffen hebben. De stevigste kerels hebben zij gehalsrecht, letterlijk. De woning van dergelijke vrouwen is de weg naar de ‘sjeol’ (opm.: het Bijbelse woord voor ‘onderwereld’), de weghelling die op het dodenrijk uitgeeft.

Commentaar.-- Ziedaar een stukje ‘sapiëntiële’ of wijsheidsliteratuur (één van de grote teksttypes).

1. Het is een verhandeling. De stelling is er: “indien naleving van Gods voorschriften die leven schenken, dan goddelijk leven; indien niet, dan het dodenrijk.

De bewijsvoering is er ook: de door Gods geest geïnspireerde schrijver past de methode van het tegenmodel toe (“indien, zoals de verleide jongeman, dan, zoals hij, het dodenrijk in”.)

2. Dramatisering.

Aristoteles bij de analyse van de redeneringen van Zenon van Elea (E.R. 72) stelt vast dat Zenon niet enkel redeneert maar dramatiseert: hij behandelt een meetkundig-ontologische stelling maar toont ze aan door Achilleus die de schildpad nooit kan inhalen, als uitbeelding van een abstract begrip in te voeren.

Zo ook onze Bijbelse steller : om het theologisch-occult proces der verleiding - ten - dode te ‘illustreeren’ schakelt hij een verhaal in. Daarvandaan wat in de tekst werd aangeduid: voorknoop/ knoopomslag (E.R. 197), d.i. de dramaturgische structuur.

De structuur van de verleiding.

Het is overduidelijk dat de verleidster op het waardevoelen inspeelt. En wel op het - theologisch-occult gezien (beter gezegd, in Bijbelse taal: apocalyptisch gezien) - naïeve, gevoelsnadrukkelijke waardevoelen (E.R. 256: naïef en vooral emfatisch-Apocalyptisch: door in te gaan op de verleiding der deerne verliest de misleide zijn (godgegeven) levenskracht (later heten de theologen dat “staat van heiligmakende genade”), waardoor hij, bij de dood, in de onderwereld der onverloste zielen terecht komt.

‘Apokalupsis’ is onthulling van het occulte aspect van de werkelijkheid, -- hier van de werkelijkheid der verschalkende verleidingskunst.-- Er is voor de Bijbel waardenconflict: de waarde der seksuele genieting is in feite een onwaarde, apocalyptisch gezien.

1. J. Baudrillard, *De la séduction*, zegt: “indien iemand narcissistisch (zelfingenomen) is, dan verleidt hij/ zij”.

2. Er is een tweede theorie : L. Binswanger (1881/1966; Existentialistisch psychiater) -- bekend als de enige met wie Freud vriendschappelijke betrekkingen bleef onderhouden -- zegt: “Er is nemen als en er is nemen bij”.

Hier de deerne neemt de jongeman als zwakkeling (verleidbaar) en daarom neemt zij hem bij zijn zwakke plek (zijn manipuleerbaarheid). Dat is human engineering: “Wij komen verleidbaar over doordat onze kwetsbaarheid voor de scherpzinnige medemens duidelijk is” (Bellenger, o.c., 79).

Slotsom: “indien actief verleiden, dan nemen bij de zwakke plek”.

Steekproef 62.-- Verhandelingsleer (pathetiek : verkoopkunde). (267/270).

Dat er een economische pathetiek bestaat, werd al duidelijk wanneer de Marlboro-reclame ter sprake kwam (E.R. 261). Wij gaan daar nu dieper op in.

Bibl. st.: L.Bellenger, *La persuasion*, Paris, 1985 (36/ 40 (Marketing et sophistique));

J. R. Julien, *Musique et publicité* (Du ‘Cri de Paris’ aux messages publicitaires radiophoniques et télévisés), Paris, Flammarion;

P. Vervaeke, *Prof. Ernst Dichter dringt door tot onbetreden gebieden van de verkoop*, in: De Nieuwe Gids (Gent) 18.05.1962;

Ernst Dichter, *Le marketing mis a nu*, Paris, Tchou, 1970 (Eng. uitgave: McGraw Hill (1964)).

Reeds Thales van Miletos (E.R. 60; 72), de stichter van de Griekse filosofie, kende en praktiseerde economische retoriek “avant la lettre” (bij zijn verkoop als zakenman).

De Protosofistiek, (E.RR. 75), tuk op bezitsvorming en politieke invloed (een voorloper van onze lobbies), deed aan ‘marketing’ (zoals Bellenger zegt).

Volgens J.R. Julien kenden onze Middeleeuwse steden zeer goed ‘publiciteit’: de kreten - marktkreten - der ambachten en zakenlui getuigen ervan; meer nog: zodra de marktkreet verschijnt, is hij met ‘muziek’ verbonden aangezien hij gezongen werd.

(**Terloops:** deze volkse en verkoopkundige muziek inspireerde rechtstreeks de klassieke muziek, want b.v. vanaf de XIII -de eeuw keren de “kreten van Parijs” terug in motetten; in de XVII- de eeuw treft men ze aan in het hofballet; een Beethoven schreef een ‘lied’ geïnspireerd door de kreet der schoorsteenvegers).

Besluit: het is zeker niet de XX-ste eeuw die de publiciteit uitvond!

Verkoopkunde (marketing).

Wij zijn allen verbruik(st)ers en als dusdanig kopers. ‘Marketing’ (ook: ‘marktanalyse’) is de methodische analyse van de afzetmogelijkheden van een product. Eén der vooropstellingen is: vooral in een vrijmarkteconomie als de Westerse worden de verkoopvoorwaarden hetzij geoptimaliseerd hetzij behouden.

Spelen daarin een rol: a. vooruitziende bedrijfsvoering, b.1. publiciteit (= reclame), b.2. in het kader van “public relations” (contact met het publiek).

Opm. -- Het begrip ‘markt’ kan verbreed worden: leidende figuren (politici, schooldirecties) laten zich leiden door marktanalisten! Een school leeft van de ‘markt’ waar zij kinderen ‘werft’; de politici leven van de ‘markt’ waar zij stemmen ‘werven’!

Gemeenplaatsen in de handel.

P. Vervaeck, a.c., zegt dat marktonderzoek in zes gemeenplaatsen samenvatbaar is.-
- 1. Wat wordt aan de man gebracht? 2.a. Waar en 2.b. Wanneer wordt verkocht?. 3. Hoeveel wordt verkocht? (Dit is een precisering van 'wat'). 4. Hoe wordt verkocht? 5. Door wie en aan wie wordt verkocht? (E.R. 145). Zie E.R. 193 voor de verhaalkundige zijde der gemeenplaatsen.

De marktanalist verzamelt informatie in het licht van deze factoren (parameters).-
- De afzetmogelijkheden worden dan verder doorgelicht: de geografische (waar) en actuele en toekomstige (wanneer) uitzichten van de markt,-- de economisch-sociale aspecten, -- de psychologische structuren aan het werk zijn elementen.-- Zo'n feitenmateriaal, liefst exact gemaakt dankzij cijfers en berekeningen, maakt de heuristische basis uit. Cfr. E.RH 09.

De uitgediepte marktanalyse.

Vervaeck zegt dat sedert figuren als E. Dichter en Louis Chesking (Color Research Institute of America) de pub (reclame) grondig gewijzigd werd.

De rol van E. Dichter.

Ernst Dichter (1907/1991) was doctor in psychologie. Daarbij was hij Freudiaan.-
- Aan de Sorbonne (Parijs) wordt Dichter, die uit Wenen komt, licentiaat Wijsbegeerte en Letteren.-- Dit wijst op - denk aan het Harvardbeginsel - een algemene vorming.-- In 1938 vestigt hij zich in de USA. Hij koestert een krachtdenkenbeeld: de vakwetenschappelijke menswetenschappen - psychologie, sociologie - in de verkoopkunde invoeren.

Terloops: vgl. E.R. 94vv. (literatologische hulpwetenschappen).-- In 1946 heeft hij, o.m. dankzij die hulpwetenschappen, zijn aanhangers al klaar in het Institute for Motivational Research. In de zestigerjaren groeit hij uit tot een de verkoopkunde beheersende figuur. Zijn instituut, in New York, is een van de meest geraadpleegde studie bureaus ter wereld. Het is 'motivational', het onderzoekt de onbewuste drijfveren en de bewuste beweegredenen in de verkoop en inzonderheid in het koopgedrag.

Cfr. E.R. 47 indien 'A' het aanbod is en 'C' het uiteindelijke koopgedrag, dan is 'B' het motief in de kopende dat n.a.v. 'A' tot 'C' (de koop) leidt.

Dichter's werk over verkopen wordt "de bijbel van verkopers en kopers": bijna vijfhonderd verkoopsartikels - ingedeeld in een tiental sectoren - in supermarkt, drugstore (USA), shop(winkeltje) worden ter sprake gebracht!

Eet- en drinkwaren, klederen, wat je in de woning nodig hebt, cosmetica, gezondheids- en geneesmiddelen, speelgoed en spel- en sportwaren, vervoermiddelen, communicatiemiddelen, genotsmiddelen, hoogculturele goederen.

Een van de sleutels in Dichter's verkoopsanalyse is het dieptepsychologisch vraaggesprek (in zijn *Le marketing mis à nu*, 314/316 (*L' interview en profondeur*)). Wat oorspronkelijk een psychiatrische methode was, werkt hij uit tot een verkoopsmethode-onderdeel.

Appl. model.

1. Iemand wordt geconfronteerd met iemand die een wagen wil kopen. Of een tv of een pakje sigaretten of koffie.-- Men brengt zijn eerste wagen (zijn eerste sigaret) ter sprake. Waarom? Zoiets kan het ware motief bloottrekken,

2. Men peilt naar de meest gelukte ervaring (inzake wagen, sigaretten, tv, koffie enz.).

3. Volgt de fase der preciseringen (indirecte methode): men peilt - zonder cijfers of aantallen te vragen - naar b.v. het piekuur en frequentie van tv-kijken (gisteren/vandaag: "Hebt gij deze morgen de tv-uitzending over ... gezien?"). Of men peilt naar het koffie-uurtje gisteren.

4. Men gaat over tot de directere peiling: "Welk type zoudt gij nu liefst kopen (inzake wagen, tv, koffie, sigaretten e.d.m.)?". Of: "Wat stelt gij u voor inzake wagen (koffie, enz.)?".

Opm.-- De gemoedsreacties kunnen zeer gevarieerd zijn: soms raakt de aangesprokene verward of wordt hij/ zij kwaad!

Opm.-- Dit schema geeft een denkbeeld van een vraaggesprek dat verkoop moet begunstigen.

Een verkoopsexperiment.

Laat ons concreter zijn.

Bibl. st.: M.A., *De "tweede toestand" van de impulsieve verbruiker*, in: De Linie 07.02. 1964.

In de Duitse Bondsrepubliek van de zestigerjaren waagt een boekhandelaar (door wie?) een experiment. Doel: het uitproberen van een verkoopsstunt. Middel: hij plaatst op een centraal punt in zijn winkel (waar?) een 'gondola' (open hangbak met uitgestalde verkoopsartikelen) (hoe?). Daarin legt hij enkele dure wetenschappelijke werken (wat?).

Boven het geheel hangt hij een bord met een waarschuwing: "Opgepast! Deze boeken zijn moeilijk om lezen en vereisen een bijzondere kennis". (aan wie?).

Resultaat: binnen enkele dagen was het pakket boeken uitverkocht en een paar weken later liep een belangrijke navraag nog door!

Besluit.-- Men ziet dat goede gemeenplaatsen de analyse 'doorzichtig' maken. Zonder die is een analyse te 'blind'!

Opm.-- “Aan wie?” Aan intellectuelen! Het waren wetenschappelijke werken, -- bijaldien duur!

Besluit: de boekhandelaar nam de intellectuelen als perfect manipuleerbaar - (vatbaar voor “human engineering” en “human change”); hij nam ze bij één van hun zwakke plekken, nl. het eergevoel: de kopende intellectuelen wilden zich meten met het peil van de werken en zo zich doen gelden (geldingsdrang, - een der grote waarde-strekkingen volgens Platon). Niet enkel de gewone man, ook de intelligentsia laat zich ‘verleiden’!

Impulsieve (ondoordachte) koopakten.

“Ieder nemen bij’ is een vorm van verschalking. Welnu, uit onderzoeken blijkt dat - in een groot aantal sectoren - de geplande, weloverwogen, ‘rationele’ koop percentsgewijze gevoelig lager ligt dan de impulsieve, ondoordachte, ‘irrationele’ koop.

Men kan dit ook anders zeggen: wie ondoordacht koopt, is koper/ koopster in “un état second” (een tweede bewustzijnstoestand) en die tweede bewustzijnstoestand is frequenter dan de eerste!

Appl. model.-- Dichter, o.c., 314.-- Jan verschijnt op zijn werk met een blauw kostuum.-- Verklaringspoging.

a.1. Jan opent de kleerkast en - kijk - zijn blauw kostuum hangt daar voor hem. Hij neemt het uit de kast.

a.2. Plots schiet het hem te binnen dat hij over geen enkele das beschikt die - volgens zijn vrouw - echt bij dat blauwe pak past.

b.1. Hij neemt dan maar een bruin pak.

b.2. Bij nader toezien merkt hij dat zijn vrouw nog steeds niet een losgekomen knoop heeft aangenaaid.

c. Hij neemt opnieuw het blauwe pak, doet het aan en zegt bij zichzelf: “Ik heb het al sinds lang niet meer gedragen. Dus is het nog niet zo’n slechte oplossing: ik draag het maar vandaag”.

Dichter: gaan wij in op de ware redenen van Jan’s gedrag terzake, dan komt de beslissing over als een ingewikkeld dynamisch systeem, ‘ingewikkeld’: niet één enkele vooropstelling (factor, parameter) verklaart het feit dat hij het blauwe pak draagt, vandaag.

‘Dynamisch’: de beslissing zet in, wijzigt zich, wordt voldragen. De elementen die begrijpelijk maken: Jan’s individuele wezensaard (hij draagt graag mooie pakken); de omgeving (hij opent de kast en daar voor hem juist dat blauwe pak), de medemensen (zijn vrouw vindt dat das en pak bijeen moeten horen; zij vergat de knoop aan te naaien).

Rationalisering hij ‘verrechtvaardigt’ met een redenering (“Ik droeg het blauwe pak toch al in lang niet meer”).

Rationalisering.

De term heeft meer dan één betekenis. Hier betekent hij niet, zoals in de economie, besparen (o.m. door opnieuw aan te passen of opschorting van bedrijf), maar, zoals in de (diepte)-psychologie, “een rationeel verantwoordbaar uitzicht verlenen”. Dat doet Jan: de eigenlijke reden van zijn blauw kostuum is een ‘complex’ (systeem = samenhangend geheel) van redenen, maar op zijn werk zegt hij tot de secretaresse van de patroon: “Ik zag het hangen en zeg bij mijzelf: “Het is al lang geleden dat ik het nog eens droeg” en ik heb het maar eens aangedaan”.

Jan weigert - min of meer ondoordacht - uit menselijk opzicht (“respect humain”), d.i. ijdelheid (zoals Diel, de psycholoog, zou zeggen), te bekennen dat de ware reden toch niet zo ‘elegant’ is.

Inductie.

De beslissing van Jan, de beslissingen van de West-Duitse intellectuelen hierboven heet men ‘gedreven’ (‘impulsieve’) beslissingen waarin de bewuste rede (het met klaar besef van zaken redeneren) soms zeer klein is.

E. Dichter breidt dit inzicht nu uit tot alle feitelijke koopgedragingen. Niet dat zij alle (in de strikte zin) gedreven akten zijn! Neen: maar, als men verkoopt, doet men alsof zij het ‘alle’ kunnen zijn. Zo: de boekhandelaar. Hij beïnvloedt het waardeoordeel dat de beslissing te kopen afdwingt, o.m. door een signifische taaldaad: “Opgepast! Deze boeken zijn moeilijk om lezen”. Zo Jan-op-zijn-werk. De secretaresse ziet hem: zonder nadenken - ondoordacht - neemt zij hem bij zijn zwakke plek en ...onze Jan rationaliseert!

Dichter's theorie.

Het axioma luidt: “indien gij vooropstelt dat de meeste - let op het percentage - koopakten ‘irrationeel’ zijn, dan zult gij aan “motivational research” (vooropstellingsonderzoek) doen in de verkoopkunde en meteen, in de verkoopprocessen groter resultaten boeken”. Betoog dat deze stelling (een vooropstelling) tracht waar te maken.

1. Gewone opiniepeilers mikken op het bewuste, doordachte gedrag (hoogstens zijdelings op de on- en onderbewuste factoren).

2. Het drijfveeronderzoek, echter, gaat én psychologisch én sociologisch én zelfs psychiatrisch te werk, o.m. via het dieptepsychologisch vraaggesprek (E.R. 267, waar de oppervlaktestructuur ervan even geschetst werd).

Dit leggen wij nu nader uit.

Drie lagen in onze geest.-- Pathetisch gezien, d.i. onder oogpunt van inwerking op gemoed en wil (waardevermogen), onderscheidt Dichter drie peilen (‘niveaus’).

A.- Het bewuste denk- en redeneerpeil.- gedeeltelijk tenminste redeneren de mensen logisch.

B.-- Het onderbewuste peil. Hier situeert Dichter e.a. angst, afgunst, schaamtegevoel,-- ook allerlei vooroordelen.

Appl. model.-- De autofabrikant Chrysler vroeg ooit Dichter naar zijn mening omtrent een verkoopscampagne t.v.v. het type Plymouth.

1.-- feit.

Marktonderzoekers van Chrysler hadden als rondvraag laten stellen: “Waarom/ waardoor kopen een zeventig procent der wagenkopers een model van hetzelfde merk, wanneer zij van wagen veranderen?”. De antwoorden luiden : “Omdat wij tevreden zijn”.

2.-- Verklaring.

Dichter: “Wij moeten doordringen tot in het onderbewuste van die kopers,-- waarin angst voor het onbekende de determinant (dat wat determinerend, nopend, inwerkt) is die noopt tot niet veranderen van merk.

Gevolg: wij moeten het nieuwe merk dat op de markt te koop aangeboden wordt, wel tonen maar wijzen op het traditionele wezen ervan. Voegen wij als verkopers daarom een kenspreuk erbij: “Vijf minuten volstaan om u met deze nieuwe Plymouth vertrouwd te maken”.”

C. - Het onbewuste peil.-- Dichter peilt nog dieper,-- naar een nog dieper laag in ons pathetisch leven. Naam: “het onbewuste”. Psychische processen, waaronder ook de verkoopprocessen, vinden hun voornaamste “bewegende energieën” in dat ‘onbewuste’.

Op deze diepte ontbreekt zelfs het besef (‘bewustzijn’) van wat wij doen. Daar situeren zich de echt geconditioneerde reflexen.

Opm. Hierbij komen twee richtingen ter sprake:

a. de Psychoreflexologie van Ivan Pavlov (1849/1936; Nobelprijs fysiologie en geneeskunde 1904) en Vladimir von Bechterev (1857/1927; psycho-fysioloog);

Pavlov experimenteerde de voorwaardelijke reflexen op honden (indien zien van voedsel, dan speekselreflex); von Bechterev paste deze methode toe op mensen;

b. het Behaviorisme (Edward Thorndike (1874/1949) en John Watson (1878/1958) in de USA, met Thorndike’s Animal Intelligence (1898)).

Beide strekkingen samengevat: “indien prikkel, dan reactie”.

Besluit: Ernst Dichter is tegelijk culturoloog: hij ziet onze beschaving als “een psycho-economische cultuur”. Aldus in zijn *Strategy of Desire* (Mc Craw Hill, 1964).

Steekproef 63.-- verhandelingsleer (pathetiek: “business ethics”). (273/280)

“Logos, pathos”. Ook de ethische waarden behoren tot de analyses der retorische pathetiek. Daarom een kapiteltje erover.

Beginnen wij met Dichter zelf.-- Zoals alle vernieuwers heeft ook E. Dichter én vurige bewonderaars én heftige verguizers gehad. Onder deze laatsten Vance Packard (De verborgen verleiders,-- The Status Seekers) die hem verwijt het commercieel bedrijf om te vormen tot “een systeem van voorwaardelijke reflexen” zonder ethische waarden.

De vraag die rijst bij mensen die, behalve deskundigheid (in zaken doen b.v.), ook nog geweten aan de dag leggen, luidt: “Is zo’n demonische verkooptechniek nog ergens in geweten verantwoordbaar?”.

Opm.-- Meteen vervallen wij in de Platonische problematiek: Socrates (in feite Platon) valt de Sofisten van zijn tijd aan. Niet omdat zij deskundigen wilden vormen (‘techne’, vaardigheid). Wel omdat zij deskundigen met te weinig of zelfs geen geweten aan het vormen waren aan de lopende band. Zegt Socrates op gegeven moment: “Indien louter deskundigheid het enige is inzake na te streven waarde, dan heeft o.m. de dief gelijk! Waardoor? Doordat hij wel deskundig maar niet gewetensvol is en dus heel wat efficiënter dan de gewetensvolle deskundige die in de strijd om het leven gehinderd is door gewetensbezwaren, te werk gaat”

Appl. model: de huidige Europese oplichter.

Bibl. st.: A.T.S., *Récession.- Défauts de paiements (140.000 entreprises européennes seront insolvables cette année)*, in: Journal de Genève / Gazette de Lausanne 31.10. 1931.

Creditreform, een vereniging voor economische informatie, stelt vast dat “de economische misdadigheid” een echt probleem uitmaakt voor de Europese handelswereld. Iets, waarbij de Kmo’s (kleine en middelgrote ondernemingen) onder de kwetsbaarsten zijn.

De structuur der oplichterij.

1.-- Wie wil oplichten (‘zwendel’), begint met te bestellen bij een leverancier en betaalt stipt.

2.-- Hij wint zodoende het vertrouwen. Hij begint met veel groter hoeveelheden te bestellen, maar speculeert op alsmear langer uitstel van betalen en alsmear ingewikkelder betalingswijzen.

3.-- De hele factuur geraakt nooit betaald, terwijl de oplichter de waar in andere landen aan lage prijzen van de hand doet.

Creditreform zegt dat zo’n oplichterij een opvallende rol speelt in Europa.

Appl. model: lobby 's en maffia's.

Een lobby (drukkingsgroep) is een kliek mensen, met macht achter zich, die, door het gewicht van de macht, maar zoveel mogelijk binnen de grenzen der wettigheid, wegen op regeringen en politieke klasse of afzonderlijke politici.

Een maffia (of: mafia) is een ondergrondse kliek, gewoonlijk georganiseerd in de vorm van een "geheim genootschap" (met occulte methoden), die een macht vormt zo dat zij én als lobby én als parallelle, onwettige 'economie' werkt, daarbij niet terugschrikkend voor echte misdaad in allerlei vormen.

Het verschil tussen beide, lobby en maffia, zit hem vooral in het al of niet wettig te werk gaan.

Ethisch.-- Ofschoon wettig, d.i. volgens de bestaande wetgeving, kan een lobby toch a- of zelfs immoreel te werk gaan: macht - vooral veel macht - bederft het geweten. Wat de maffia betreft, is dit nog veel klaarder: macht in de vorm van geweld en beïnvloeding bederft het geweten.

Verleiding.-- De lobby is 'verleidelijk' doordat hij wettig lijkt over heel de lijn, waar hij, in feite, via handige wetstoepassingen, enkel de eigen economie en de eraan inherente macht beoogt. De maffia maakt zich 'verleidelijk' door b.v. binnen het gelijklopend economisch netwerk dat zij beheerst, aan schoolvervoer of zelfs gezondheidszorg en openlijke weldadigheid te doen.

Besluit: een soort subtiel, moeilijk te doorzien 'masker' verhult het ware wezen, dat "bemaskerde macht" is.

Appl. model : paranormale en 'occulte' economische methoden.

Altijd al hebben industriëlen en handelaars - net als machthebbers en politici - op helderzienden en magiërs/magiërinnen beroep gedaan. Doch sedert de opkomst van wat men is gaan heten "New Age" is dit soms schaamteloos toegenomen. Dat een ondernemer een kaartlegster raadpleegt of een helderziende of een astroloog, is op zich ethisch neutraal. Dat diezelfde ondernemer een concurrent tracht uit te schakelen d.m.v. occulte methoden, die (misschien) wel deskundig maar zonder geweten zijn, is zonder meer even gewetenloos als het gedrag van een maffioso die niet voor moord terugschrikt.

Al is het veel meer 'bemaskerd': "Secrecy is the beginning of crime" luidt een Engelse spreuk ("Geheimhouding is de aanloop tot misdadigheid").

Dit is vooral het geval wanneer occultisme de vorm van "geheim genootschap" aanneemt. Cfr. het uitstekende werkje van S. Hutin, *Les sociétés secrètes*, Paris., PUF, 1963-5.

Appl. model: "Seks-in-economie".

Een laatste steekproef inzake economische verleiding.

Bibl. st.: F.R., Gourmandise.-- *Les dessous du chocolatpassion*, in: L'Illustré (Lausanne) 09.01.1991, 28/31.

1. Seks - in - economie.

Neem een stralend mooie vrouw. Leg ze op haar rug, het kopje neerhangend, de vlezige mond open van extatisch genot. Neem daar een foto van. Voeg er een titel aan toe: "Genieten maar! Tot men ervan zwijmelt!".

Nu denkt gij dat het gaat om een erotiserende prent goed voor een porno - blad als Lui. Mis! Het is een chocoladereclame! Zo wilde het Lindt, topfiguur van onze Zwitserse chocoladefabrikanten, -- om de beroemde plak 'Lindor' te 'sublimeren'. Dit, n.a.v. een publiciteitscampagne, oktober 1990, in de revue Elle.

2. Nationale aanpassing.

Let erop bij ons, in Zwitserland, is deze prent niet gelanceerd; zij is thuis in Frankrijk. "Zo'n aankondiging was te gewaagd, te sensueel voor de Zwitserse mentaliteit". Terwijl zij welbewust het snoepen van chocolade en geslachtsgenot verbinden, ja, vereenzelvigen, beseffen de ontwerpers van dergelijke publiciteit dat zij "een taboe overtreden". Daarom - uit berekenende voorzichtigheid - hebben zij zichzelf aan censuur onderworpen vooraleer Zwitserland binnen te dringen. Tot daar de inleiding.

Wij geven hierbij de foto's van de voor Fransen en voor Zwitsers bestemde reclames. (Red: zie achteraan in deze cursus.)

Bibl. st.: Victoria Marchand, Information.-- *Médecins sans frontières part en guerre (Touristes mis en garde contre les "Sex Tours")*, in: Journal de Genève/Gazette de Lausanne 17.12.1991.

Artsen zonder grenzen pakt het seksreizen keihard aan.

In Thailand b.v. treft men een 800.000 prostituees beneden de twintig aan. Kinderen, vanaf hun zesde levensjaar worden opgesloten in bordelen: de meesten onder hen zijn dan nog gestolen kinderen ! Vaak aids-besmet! -- 73% van de toeristen die Thailand aandoen, zijn mannen die alleen reizen.

Opgemerkt zij dat in vele Zuid-Amerikaanse of Afrikaanse landen kinderen hun lichaam verkopen om b.v. te overleven.

Opm.-- Cl. Barras, Société: Débat pour les 25 ans de Pro Familia (Quel rôle jouent les médias dans le domaine de la sexualité?), in: Journal de Genève/Gazette de Lausanne 01.11.1991.

Gaan wij eerst even na in hoe ver de taboevrije seks op het feitelijk gedrag inwerkt. Pro Familia is een medisch-sociaal centrum. Gilles Lipovetsky, prof filosofie Universit  de Grenoble, vat de rol van de media inzake ‘seksualisering’ der samenleving als volgt samen.

1.-- De media hebben ervoor gezorgd dat taboevrije seks een zo goed als aanvaarde waarde geworden is.

2.-- Maar de overconsumptie inzake seks zoals de media ze te zien geven, leidt niet tot volledige ontaarding van de samenleving: “Het is niet doordat het ‘erotisme’ (de term van prof Lipovetsky) meer aan uitstalling toe is, dat het meer gepraktiseerd wordt. Men maakt van “de nieuwe vrijheid” geen misbruik”.

Hij verwijst daarbij naar sommige statistieken. Zo verklaarden in 1985 35% der Fransen dat zij slechts  en enkele partner(in) hadden gekend. Volgens Lipovetsky is  en van de tegengewichten tegen “de seksuele bevrijding” uitgerekend het toegenomen individualisme, waardoor de mensen zich radicaal zelfstandig gedragen,-- zelfs t.o.v. “de nieuwe vrijheid”. Wat bewijst dat zelfs prikkelende publiciteit niet almachtig inwerkt.

Opm. Amy Pagnozzi, *Virgins with attitude (2000 virgins: they're not What You Think)*, in: *Glamour* (New York) 1992: April, 234/237, 293/297.

Oktober 1991: *Glamour* doet een oproep tot maagdelijk levende meisjes en vrouwen om zich uit te spreken. Bijna tweeduizend meestal jonge vrouwen hebben gereageerd.

Niettegenstaande een soms zeer zware druk van de omgeving, - die om de vrije keuze inzake 'erotisme' niet eerbiedigt, - blijven zij - om diverse redenen - geloven in een maagdelijk leven. Zo goed als altijd uit individuele overtuiging. Wat Lipovetsky's mening bevestigt. Volgens The Alan Guttmacher Institute leveren 25% van de vrouwen zich niet aan 'seks' over t/m haar negentiende jaar en blijven 20% van de ongetrouwde vrouwen maagdelijk tot haar dertigste jaar.

Besluit van *Glamour*: "Call them the silent minority", De zwijgende minderheid die tegen de seksstroom in vaart.

Het begrip "zwarte markt".

Bibl. st.: R. Sédillot, *Histoire des marchés noirs*, Paris, 1984.

De term "black market" kwam op gedurende de Prohibitieperiode (1919/1933) in de USA, toen aldaar de alcoholische dranken verboden ('prohibition') werden. Hij kwam bij ons door gedurende Wereldoorlog II (1939/1945), toen bij grote schaarste op "de zwarte markt" alles te krijgen was. Hij is in sedert de ineenstorting van het Oostblok.

Definitie: "marktverrichtingen voor zover deze buiten de erkende kanalen en op de rand van de wettigheid plaats hebben". Stelling van Sédillot: "indien overdreven reglementering vanwege de overheid en/of indien te hoge graad van schaarste (goederen (voedselschaarste b.v.), diensten (deviezenschaarste b.v.)), dan zwarte markt. Het tegen-model: "Schaf regel en wet af en maak dat er geen te grote schaarste is, en er is, ineens, geen zwarte markt meer".

Opm.-- Waarom brengen wij het begrip "zwarte markt" ter sprake? Omdat wij willen ingaan op het thema "geweten en verleiding".

De Antieke Romeinen wisten het al: "Quid leges sine moribus?" ("Wat bereiken wetten zonder zeden?"). Reglementering ter bestrijding van misbruik en misdadigheid is maar tot op zekere hoogte 'efficiënt'. Indien het geweten er niet is, bereikt men soms niet veel. Regulering verwekt o.m. zwarte markt!

Journal of business ethics.

Deze periodiek - in Dordrecht - beoogt een multidisciplinaire benadering ('disciplina' = vakwetenschap) van "zaken doen" ('business').

Gegeven: zaken doen.

Gevraagd: invoering en / of instandhouding van gewetensvol zaken doen.

Definitie: a. “Zakendoen” is, volgens het genoemde tijdschrift, “ieder systeem waarbinnen uitwisseling van goederen en diensten plaats grijpt”;

b. ‘ethiek’ is “alle menselijk handelen dat het veilig stellen van een (moreel) ‘goed’ leven tot doel heeft”.

Een verhandeling over “goed leven in zaken”.

Wij hebben nu de noodzakelijke en voldoende informatie om volgende korte maar degelijke verhandeling - een toonbeeldje in het genre - goed te begrijpen.

Paul Garcin, *Economie.-- Informer ou intoxiquer?*, in: Journal de Genève 01.06.1990.

Markteconomie en prijsvorming.

Een (vrije-) markteconomie kan onmogelijk op de gewenste manier werken zonder een betrouwbaar en enigszins doorzichtig prijsvormingsmechanisme.

a. Dat is de les uit de goede of slechte werking van de geïndustrialiseerde economieën van de laatste decennia.

b. Diezelfde les wordt zonder onderbreken de Oostbloklanden die naar een markteconomie onderweg zijn, bijgebracht.

Markteconomie en informatie.

Doch er is een ander element dat even doorslaggevend is voor de goede werking van een markteconomie, nl. informatie. Net zoals de prijzen, eens dat zij onwerkelijk zijn, zo ook een onvolledige en scheefgetrokken of oneerlijke of valse informatie. Zo’n informatie brengt al wat in de economie betrokken is, in verwarring, doet verkeerde beslissingen treffen, verlamt in haar geheel de productiviteit van een economie.

Economie als geheel en sommige onderdelen ervan.

Welnu, a. de economie als geheel kan enkel maar het slachtoffer zijn van een scheefgetrokken of valse informatie. Dat is klaar.

b. Niet zo gaat het met afzonderlijke onderdelen van een economie: particulieren, ondernemingen, de staat,-- zij kunnen uit zo’n onwerkelijke informatie op zelfstandige wijze profijt halen.

Ten andere: deze onderdelen geven al te vaak toe aan de verleiding tot vergiftiging. Een dossier, onlangs verschenen in Science et Vie, -- ‘Economie’ bewijst het.

Vergiftiging: Onder ‘vergiftiging’ (‘intoxication’) wordt verstaan “de weloverwogen wil van sommige leidende figuren van ondernemingen of van staten om van de instelling waarvan zij de vertegenwoordigers zijn, een onwerkelijk beeld op te hangen”.

Met de bedoeling, natuurlijk, sommige zwakke plekken of sommige al te sterke aspecten te verbergen.

Soorten vergiftiging.

a. De opvallendste gevallen.-- Zij zijn niet de gevaarlijkste. Daarin neemt vergiftiging de vorm van de reine leugen aan.-- Men kondigt b.v. aan dat een product voor de markt gereed is, terwijl het nog op de tafel van de ontwerper ligt. Of: men publiceert bepaalde inflatievooruitzichten terwijl men weet dat zij nooit zullen bewaarheid worden..

b. Andere gevallen.-- In vele gevallen is de vergiftiging verraderlijker. Zo b.v. wil een onderneming of een staat iets verbergen. Daartoe wikkelen zij zich in een mistlaag van een massa zo goed als niet toetsbare informatie. Tegenmaatregelen.

1. De neiging om te vergiftigen vloeit uit een al te natuurlijke tendens de mens eigen om zich een zo aantrekkelijk mogelijk uitzicht te geven met het doel daar voordelen uit te trekken. Gevolg: de wil tot vergiftigen zal onuitroeibaar blijven.

2. Wat echter wel kan, is: zoals misbruiken inzake prijzen zoals de kartels ze plegen, zo ook de vergiftiging! Zij behoort getemd te worden met het oog op het algemene economische klimaat.

2.a. Toepassing van wetgeving kan noodzakelijk zijn om de meest schreeuwende en duidelijk aflijnbare misbruiken af te straffen.

2.b. Toepassing van een wetgeving is echter, in de meeste gevallen, “dans la majeure partie des cas”, ondoenlijk. Gevolg: twee andere methoden dringen zich op.

(1) Een economische ethiek.

Moraal inzake economie is zeer in de mode in de USA: met veel geduld hamert men in de geest van economisch verantwoordelijken enkele gedragsregels en enkele vooropstellingen uit de deontologie (plichtenleer) die het onderscheid tussen vrijheid en misbruik van vrijheid klaar stellen.

(2) Een directe drukking.

Men maakt het de mogelijke vergiftigers duidelijk dat zij niet op straffeloosheid moeten rekenen, dat zij uitleg zullen te geven hebben omtrent iedere bewering die zij de wereld insturen.

Iedereen medeverantwoordelijk.-- De pers heeft daarin, natuurlijk, een uiterst opbouwende rol te spelen. Maar ook de aandeelhouders, de bedienden, de cliënten of verbruikers behoren zich kritisch op te stellen. Doel: een bijdrage leveren aan de betere werking van de markteconomie.

Opm. - Tot daar Garcin's artikel. Het gaat over “business ethics”, maar binnen de economie zelf gesitueerd, Wat men “immanente sanctie” heten kan.

Textuologische toelichting.

Herlees nu o.m. E.R. 241 (de eenmakende rol van de stelling).

a. Men herkent gemakkelijk gemeenplaatsen als gelijkenis (prijs/ informatie), systeem (geheel / delen),-- definitie en indeling.

b. E.R. 203 spreekt over “historische dialectiek” (logica in gebeurtenissen): is in het artikel van Garcin zoiets aantrefbaar? (“Indien ... dan logisch daaruit volgend ...”).

c. Garcin verdedigt een stelling: hoe ze juist en volledig formuleren? Is de titel “Informereren of vergiftigen” een juiste en vooral volledige weergave van de stelling?

d. Vertoont het artikel een slot?

e. Is praxeologie (E. RH. 201) herkenbaar in wat Garcin beschrijft? f. Is het schema ‘ABC’ (E.R. 47) toepasselijk op “misbruik / tegenmaatregelen”?

Opm.-- Menswetenschappen en verleiding.

1. **John Dewey** (1859/1952), - o.m. sinds zijn *Human Nature an Conduct (An Introduction to Social Psychology)*, New York, 1922, stond “social engineering” juist vertaald: ‘mensbeheersing’, voor (vooral in de “hier-en-nu-methode”: mensen zien af van gevestigde normen om manipuleerbaar te zijn).

2. **Kurt Lewin** (1890/1947), o.m. sinds zijn *A Dynamic Theory of Personality* (1935), zette de Human-Changebeweging in (vanaf 1956) - cfr. zijn Research Center for Group Dynamics (1945/1947: M.I.T., Cambridge, Massachusetts) -, waarin menswijziging centraal staat.

In beide theorieën wordt het leven van de mens (en de mens zelf) als een dynamisch systeem geduid, wiens ‘processen’ men manipuleren (beheersen) kan,-- dankzij menswetenschappen (psychologie, sociologie op de eerste maar niet de enige plaats). - Cfr. E.R. 266: Dichter e.a. voeren menswetenschappen in de economie in om mensen te ‘mennen’ (wat de Antieke Grieken ‘psuchagogia’, letterlijk: zielemenning, mensbeheersing, heetten; wat door de Sofisten louter technisch en door Platon behalve technisch ook ethisch geduid werd).

Dit komt neer op mensbeheersing en menswijziging zoals zij b.v. in de groepen (en de groepsdynamica) beoefend wordt. In de grond zijn de beoefenaars van dergelijke menswetenschappen zonder ethiek neo-sofisten. Achter die tendens, gaat een machtswil schuil die de medemens niet als “ik-nog-eens” maar als “niet-ik” (zoals A. Schopenhauer (1788/1860) zei) duiden,-- een machtswil die, afstandig t.o.v. “de naaste’ die naaste veeleer uitbuit dan helpt of begunstigt.

Steekproef 64.-- Verhandelingsleer ('ethos'). (281/286)

Wij leven, in onze Postmoderne sfeer, in een normencrisis. M.W. Fischer, Hrsg., *Worauf kann man sich noch berufen? (Dauer und Wendel von Normen in Umbruchszeiten)*, Stuttgart, Steiner, 1987, raakt een doorslaggevend punt aan inzake de vooropstellingen van onze cultuur: insinueert de titel niet dat al wat dient om zich op te beroepen, in crisis geraakt is? Zoals Lyotard zegt: "in naam van wat" verrechtvaardigt men wat?

Logos, pathos, èthos.

Opgelet: a. 'ethos' (= niet met een 'è' maar met een 'e') betekende in het Antieke Grieks "gewoonte, zede, gebruik".

b. Maar 'èthos' - onvertaald in alle talen 'ethos' - betekent "inborst, temperament en karakter

R. Barthes, *L'aventure sémiologique*, 146, vermeldt de term 'èthè', het meervoud van 'èthos', dat "temperaments- en karaktertrekken" betekent, voor zover op elkaar inwerkend.

Dat is de betekenis van de derde term in de retorische reeks "logos/ pathos/ èthos". Inborst nl. van degene die een boodschap tracht te doen ingang vinden in een publiek of in de ziel van een medemens.

Welnu, ook dat aspect is in volle crisis onder de invloed van 'kritiek' der zeden en personen eigen aan een cynische Verlichting, volstaat het heden om op het hoogstaand karakter van een figuur te wijzen om een leger 'kritiekers' "in naam van ontmaskering", gesteund op menswetenschappen (denk aan de Psychoanalyse), het hoogstaand karakter te zien in twijfel trekken ("In de grond van zijn ziel deugt niemand" lijkt de onuitgesproken lijfspreuk te zijn). Achter iedere (schijnbare) zielenadel gaat - aldus die kritiekers - een of andere lagere drift schuil. Waardoor die (schijnbare) zielenadel) hypocrisie is.-- Dat is het huidige probleem der retoriek.

Zeer vroeg - in de Protosofistische retoriek - zien wij figuren als Thrasu(m)machos van Chalkedon (-450/-380) de grootste nadruk leggen op het bewerken van het gevoelsleven d.m.v. stilistiek (vormgeving, E.R. 12) en actie (acteren; E.R. 19).

Zijn tijdgenoot, ook denkgenoot, Gorgias van Leontinoi (-480/-375) heeft ons, in zijn Lofrede op Helenè, prachtige woorden nagelaten over het gekunstelde woord als pathetisch middel.

De vraag rijst: "Wanneer acteert iemand schijnheilig?". M.a.w.: wanneer betekent acteren echte informatie en wanneer 'vergiftigt' zij?

Hiermee raken wij aan het probleem van - wat psychologen heten - de echtheid ('authenticiteit') : herlezen wij E.R. 270 (De drie lagen in onze geest), dan rijst de vraag: "Wanneer is iemand 'echt'? Is hij/ zij het wanneer hij/ zij rationele daden stelt? Is hij/ zij het wanneer hij/ zij onderbewust bewogen (door herinneringen) of onbewust gedreven (de echt voorwaardelijke reflexen) handelt? Dat is ook aanwezig in het 'èthos', de (zedelijk) invloed die van de berichtgever/berichtgeefster uitgaat.-- Laat ons, aan de hand van applicatieve modellen, analyseren.

De "neurologisch-psychiatrische" uitstraling.

Wij nemen een roman, nl. Waltraud Anna Mitgutsch, *Afzondering*, Van Gennep.

W. Mitgutsch (1938/...) is een Oostenrijkse schrijfster (eerste werk : Het land van de geslagen kinderen) die de vragen rond het kind, gebeurlijk met autobiografisch materiaal, oproept.

Bibl. st.: Jo De Ruyck, Waltraud Anna Mitgutsch: *Kiezen voor Jakob*, in: De Nieuwe Gids 18.10.1990.-- De Ruyck biedt in zijn artikeltje, dat zeer goed gemaakt is, een verhandelingetje dat wij even analyseren.

Het gegeven: 'autisme',

"Het fenomeen 'autisme' is, bij het grote publiek, beter bekend geraakt via de succesfilm Rain Man (waarin Dustin Hoffman de rol van een autistisch man vertolkt)".

"Wanneer Martha en Felix een zoon krijgen, Jakob, blijkt al heel snel dat het kind 'anders' is. Het wil maar niet lopen of praten. Het kan niet lezen maar is heel muzikaal en het tekent uitstekend. Het lijkt dwars door iedereen heen te kijken (opm.: steller bedoelt de starende blik in het ijl) Het kan urenlang onbedaarlijk huilen, waarna het plots ophoudt en een lieve, aanhankelijke jongen wordt; -- Ziedaar een karakteristiek (E.R. 186) of kort 'portret'.

Chaologische benadering.

E.R. 106v.-- "Jakob is een autistisch kind".-- Jakob huult b.v. niet wanneer hij een gat in zijn knie valt, wel wanneer zijn moeder, tijdens het boodschappen doen, de gebruikelijke volgorde van de gangetjes in de supermarkt vergeet.-- Meteen één van de typische symptomen voor autisme: zodra van een vast patroon afgeweken wordt, is Jakob helemaal overstuur.

Opm. -- Op een knal reageren autistici niet; op een geritsel springen zij op:

Dit herinnert aan:

a. het ‘vlindereffect’ (bij het opvliegen van een vlinder, plots, verandert het hele weer): op een ultraklein voorteken (geritsel) reageren autistici abnormaal heftig;

b het “omgekeerde vlindereffect”: op een knal (hevig voorteken) reageren zij met een onmerkbaar vervolg. Cfr. E.R. 196 (Voorteken/vervolg).

Opm.-- Er is nog een tweede verhaalkundig fenomeen. Jakob heeft een keer het verloop in de supermarkt doorgemaakt en is a.h.w. geprogrammeerd: indien, achteraf, van het vastgelegde algoritme (E.R. 148 (Algoritme); 201) afgeweken wordt, reageert hij daarop ‘neurotisch’ (E.R.K. 47 (“Ik kan zoiets nooit verwerken” (dramatisering))): hij huilt! Overigens: iedere wijziging doet lijden, zoals iedere overgang Primitieven uit hun evenwicht brengt en overgangsriten noodzakelijk maakt (denk aan Arnold Van Gennep’ s Rites de passage) (A. Van Gennep (1873/1957; antropoloog en folklorist).

Het “ABC-schema”.

E.R. 47. - Een prikkel ‘A’ zet, bij een normaal mens, via ‘Bn’ (normale structuur van geest) een ‘Cn’ in (een normale reactie).

Dezelfde - schijnbaar althans - prikkel ‘A’ zet, bij een autistisch mens, via ‘Ba’ (autistische structuur), een ‘Ca’ (een autistische reactie) in.

M.a.w.: de waarneming van een autistisch wezen ziet a.h.w. doorheen de prikkel ‘A’ een andere prikkel ‘Aa’ (de autistische prikkel), waardoor de autistische mens als imago afgeeft dat hij/ zij “in een andere wereld leeft”. Wat juist neemt hij/ zij waar?

Reincarnisten beweren dat zij n.a.v. een prikkel ‘An’ (normaal waargenomen gegeven) een prikkel ‘Aa’ waarnemen uit een vorig, traumatiserend leven,-- o.g.v. een herinnering die onderbewust is blijven - onverwerkt overigens - voortleven en het lot meebepalen.

De associatie kan daarbij zowel metaforisch (gelijkenis,) als metonymisch (samenhang) zijn, zo dat o.g.v. gelijkenis en/ of samenhang de autistische mens bij ‘An’ aan ‘Aa’ denkt.

Opm.-- Vakwetenschappelijk is de Reïncarnistische hypothese niet uit te sluiten maar zo goed als niet bewijsbaar (E.R. 253 (Afstandige benadering).

De groepsdynamica.

Onder ‘groep’ verstaan wij hier “al wat zich normaal verstaat”. Mitgutsch geeft weer. “Een Lijdensweg langs ziekenhuizen en kinderartsen onthult wat allang duidelijk was: Jakob is een autistisch kind”. Aldus De Ruyck.

“Ironisch genoeg lijken de dokters en psychiaters waarbij Martha te rade gaat, aan een vorm van ‘beroepsautisme’ te lijden: zij slagen er maar niet in het specifieke probleem van Jakob te analyseren! Zij draaien zijn ziektebeeld zo dat het precies past in wat er volgens het medische boekje bekend, mogelijk en aanvaardbaar is”. Aldus De Ruyck.

Opm.-- Hierbij verwijzen wij naar E.R. 248vv. (paradigma): de Verlicht-Rationalistische wetenschap reduceert de gegevens zo dat zij in haar vooropstellingen (= paradigma) passen i.p.v. de vooropstellingen, eigen aan het gegeven, op te sporen.

Het gedeelde lot.

Het doet zich altijd voor wanneer mensen zich medemenselijk gedragen t.o.v. wie afwijkt.-- “Datzelfde geldt trouwens voor Martha zelf: volgens de medici kan alleen zij “de oorzaak” zijn van Jakobs autisme”.

Opm.-- Dit toont het (soms zeer naïeve) ‘familialisme’ (alles door het gezin, op de eerste plaats de moeder, willen verklaren) dat een aantal - niet alle - medici vertonen.

“Op die manier raakt Martha niet alleen hoop en vertrouwen kwijt maar bouwt zij aan een reusachtig schuldgevoel.-- De hele omgeving trouwens wijst haar beschuldigend na,-- met voorop haar man, Felix.”

Opm.: Dit doet denken aan René Girard’s ‘verzondebokking’: reeds in traditionele culturen schuiven de leden van “de groep” schuldgevoelens af op een ‘zondebok’ (die de woestijn ingejaagd wordt, versta: die “afgezonderd wordt” waardoor de groep - steeds “de groep” - weerom ‘rein’ wordt (geacht).

Zelfs de huwelijkspartner.

Herlees E.R. 253 (Teleurstellingsverwerking).-- “Felix ontpopt zich tot een zelfingenomen hufter (= opschepper) die niet kan aanvaarden dat “een zoon-van-hem” “niet normaal” zou zijn.

In het begin weigert hij botweg te zien wat er mis is (hij moet immers denken om zijn studie en carrière). Later kijkt hij gewoon de andere kant op. Hij laat Martha aan haar lot over: het huwelijk valt dan ook uit elkander. Martha besluit Jakob alleen op te voeden”.

Opm.-- De psycholoog Diel zou hierbij zeggen: “De zoveelste maal de ijdelheid!”. -- Ziet gij de groepsdynamica werken: onbegrip! Uit onbegrip: uitstoting!

Groepsdynamica.-- Deze dynamica bestudeert de krachten aan het werk binnen een groep.--

“Jakob alleen opvoeden blijkt snel een taak die een mens nauwelijks aankan,-- niet alleen wegens de problemen van het autistische kind zelf, maar vooral door de ronduit vijandige reacties van de maatschappij.-- Jakob is weliswaar een heel bijzonder kind met onmiskenbare kwaliteiten, maar hij voldoet niet aan de regels van de samenleving.

Martha verliest -- door haar keuze voor Jakob -- bijna al haar vrienden; zij krijgt last met huiseigenaars, vindt maar geen school die bereid is een minimum aan extra-aandacht aan Jakob te besteden; zij wordt door buurtbewoners weggepest, -- kan nergens voor enige hulp aankloppen! Aldus steeds letterlijk De Ruyck.

Op zoveel vijandigheid kan Martha niet anders reageren dan met diepe haat,-- een haat die je als lezer met haar gaat delen. Je kunt daar moeilijk omheen want - urenlang - sleept Mitgutsch je mee in een wereld van voortdurende afwijzing, onbegrip,-- eenzaamheid, radeloosheid”.

‘*Afzondering*’. -- Lezen wij met aandacht, want het vergaat heel wat medemensen die met hetzij psychiatrische hetzij paranormale gegevens te doen hebben, evenzo!

“Afzondering roept vaak een gevoel van opstandigheid op,-- van medelijden en protest. Maar veel vaker nog doet dit boek gewoon pijn.-- Zonder omhaal doet Mitgutsch haar verhaal: hard en zonder compromis. Martha verliest, inderdaad, elke zin voor nuance. Haar enige reactie is verbittering en haat.

Deze vicieuze cirkel van haat komt ondraaglijk hard aan. Maar hij stelt het probleem wel heel duidelijk. De schrijfster dringt door tot een niveau waar niet langer het gevoel maar de ziel van de mens onherstelbaar gekwetst wordt”.

Opm. -- Cfr. E.R. 34 (Onthaalleer).-- De Ruyck is blijkbaar diep geraakt door de lezing van het moorddadige boek van haat. Haat aan uitstoting ontsprongen,-- een effect van de dynamica van de groep. De boodschap van de groep als groep - retorisch gezien - is “Du bist ein nicht-Ich” (om met Schopenhauer te spreken). “Du bist nicht Ich-noch-einmal”.

Na bijna twintig eeuwen Bijbels Christendom is onze maatschappij dus nog steeds “zonder hart” .. daar waar het om wezens gaat die “te anders” zijn.-- Zegt De Ruyck: “Waltraud Anna Mitgutsch schrijft niet om haar lezers te vermaken. Wellicht schrijft zij niet voor haar eigen plezier.

Je voelt dat deze vrouw iets kwijt moet,-- dat schrijven een haast therapeutische functie krijgt”.

Bijbelse toelichting.

a. Het boek zet, op XX- st' eeuwse wijze, het Naturalisme der XIX-de eeuw voort (E.R. 169). Het crepeert van miserabilisme of - wat de Duitsers zeggen - 'Elendmalerei'. Het is een Echte schildering (E.R. 167): de schrijfster werpt u te midden van het negatieve.

b. "Op zoveel vijandigheid - zegt De Ruyck - kan Martha uiteindelijk niet anders reageren dan met diepe haat". Dat niet-anders-kunnen is veel gezegd. Er zijn immers mensen die het wel konden.

b.1. Het legt de ziel - het 'èthos' - van Mitgutsch (Martha) bloot in haar allerindividueelste reactie.

b.2. Wat zeker is, is dat het Godsgeloof (zoals b.v. de Bijbel dat voorstaat) hier, binnen de problematiek van de uitstoting - 'afzondering' - zoals de groepsdynamica ze te zien geeft, zijn waar licht toegemeten krijgt. Op wie, op wat terugvallen indien men in die graad uitgestoten is?

Seculier, d.i. binnen de grenzen van dit aardse, al te aardse leven (zoals een Nietzsche dat predikt), is er geen toevlucht voor een Martha!

Sacraal, d.i. buiten, ja, boven de grenzen van deze aarde, is er wel een toevlucht: God. Daarop loopt de afzondering van de groep - welke groep het ook zij - te pletter! Met God is men nooit eenzaam. Hij is daar - altijd. - Ook al lost zijn aanwezigheid niet het autisme op (ofschoon een genezing na gebed nooit principieel uit te sluiten is), toch schenkt geloof aan God aan de Drie-ene godheid, kracht om te 'dragen'. Deze draagkracht is wezenlijk om de 'afzondering' echt aan te kunnen.

Het naturalistische werk van Mitgutsch zindert van "de dood van God" (E.R. 14), van "de leegte van een wereld waarin God dood is".

De uitstraling van een psychiatrisch wezen.

"Het meest tragische daarbij - aldus De Ruyck - is nog dat Jakob - om wie het allemaal gaat - eigenlijk overal buiten staat. Jakob leeft in zijn eigen wereld,-- houdt slechts met moeite een brug van liefde naar zijn moeder toe in stand. Voor de rest, echter, geeft hij niets prijs van "hoe hij denkt, hoe hij de wereld ziet".

Jakob 'is' gewoon. Voor de rest blijft hij een groot vraagteken.-- Dat straalt hij uit. Dat is zijn 'èthos'. M.a.w.: Jakob is 'bizar' grillig-fantastisch en onguur-bevreemdend (E.R. 174). En door zijn uitstraling scheidt hij rondom zich een bizarre wereld.

Daarmee verstaan wij waarom de Antieke retoren van het 'èthos' van iemand spraken als van een boodschap die uitgezonden wordt.

Steekproef 65.-- Verhandelingsleer ('ethos') (287/290)

Het 'èthos' is de boodschap die een spreker, een schrijver - al wie een bericht uitzendt - uitstraalt door zijn eigen wezen zelf.

Laten wij verder applicatieve modellen ontleden.

1.-- Het gezagsargument.

Bibl. st.: W.C. Salmon, *Logic*, Englewood Cliffs, N.J. Prentice Hall, 1963, 63/67.

Een frequente methode om een stelling te verdedigen is het aanhalen - 'citaat' - van een persoon, een instelling, een tekst, die de stelling moet staven. Het bekende "argementum ab auctoritate".

De syllogistische vorm is: "x beweert p. Dus p (is waar)". Preciezer: "x is een betrouwbaar gezag inzake p. Welnu, x beweert p. Dus p (is waar)".

Praktisch en streng logisch: "De grote meerderheid der beweringen van x inzake een domein D zijn waar (bevonden). Welnu, p is een bewering van x inzake het domein D. Dus p is (waarschijnlijk) waar".

Besluit -- Let op twee hoofdzaken:

a. het domein (een specialist die zijn domein te buiten gaat, riskeert onkunde aan de dag te leggen);

b. niet alle, maar "de grote meerderheid"! Wat wil zeggen dat een kans bestaat dat de bewering p nu uitgerekend tot de minderheid (die onwaar is) behoort.

2.-- Het charismatisch gezag.

C. Rogers (1902/1966) omschreef "charismatisch gezag" als volgt.

1. De charismaticus / charismatica is iemand die afkerig is van iedere gezagsvorm die zich van buiten uit opdringt,-- op de 'autoritaire' wijze.

2. Die "nieuwe mens" (zo heet Rogers dat gezagstype) vertoont een grondig vertrouwen in de eigen, individuele ervaringen -- dermate zelfs dat hij/ zij juist daardoor anderen meetrekt.

Men ziet het : Rogers heeft het over "bezielers/ bezielsters", - figuren (E.R. 187: "Hij/ zij is een figuur") waaraan anderen, minder machtig als persoonlijkheden, zich optrekken.

Opm. -- 'Charisma' is, in het Nieuwe testament, "een genadegave (die aan Pinksteren, met de gaven van de heilige geest of levenskracht, ontspringt) die niet individuele heiligheid (op de eerste plaats) maar collectieve heiligheid bedoelt". Als men wil: "een sociaal gerichte genadegave van God".

Een Rogers seculariseert dat bijbels begrip en verbreedt het tot "al wat sterke persoonlijkheden als dusdanig uitstralen" (een èthos). - Wat, praktisch, niet zonder suggestie (E.R. 50vv.) verloopt. Men herleze, in dit licht, wat over suggestie gezegd werd.

Een paar modellen.

1. Eerst een Traditioneel model.

Sedert de afbouw van het Sovjetsysteem, 1985+, komen de Donkozakken weer boven in de ex-Sovjet-Unie. Vooral in Rostov, maar over heel het gewezen grondgebied.

De eigen vooropstellingen zijn: gehoorzaamheid aan de wet en de tuchtregels, arbeidsliefde, moed, eerbied voor de ‘dekens’, stevige familiebanden.

Maar één aspect roept het begrip “charismatisch gezag” op: een Kozak gehoorzaamt, praktisch gesproken, allereerst aan zijn ‘ataman’, d.i. de gezagdrager die, in elk dorp gekozen wordt. Indien - wat één der hoofdropdrachten is van een Donkozak - de ataman het ‘plicht’ acht de Russen bij te staan, dan vertrekt de Kozak naar b.v. een gevechtsgebied.

Opm -- Men zal opwerpen : “Ja, maar hier is een traditionele structuur aan het werk”. Dat is juist. Maar, indien men nauwkeurig toekijkt, dan merkt men vlug op dat “het volk”, in zo’n traditionele cultuur, wel degelijk mensen “met charisma” uitkiest. Wat nogal wat verschilt van ons Westers democratisch ‘kiezen’.

2 Nu een Postmodern model.

Jean-Marie Le Pen (1928/...) is, in Frankrijk, de ‘leider’ - “le Chef” - van le Front National, een Nationaal-Populistische beweging en partij. Zijn ideologie:

a. Frankrijk heeft een zending in de wereld, vooral o.g.v. zijn hoge, ‘Christelijke’ tradities;

b. de wetenschappelijk-technologische mogelijkheden van onze eeuw zijn voor die ‘zending’ een uitstekend instrument. “Een Fransman, indien bezielde door grootse denkbeelden en geleid door echte leiders, overtreft hetzij in een onderneming hetzij in het leger de hele wereld” is één van zijn uitspraken.

Zijn weerklank.

Behalve +/- 15% van de stemgerechtigden, vooral bij degenen die de ‘vervallende’ democratie de rug toekeren, beschikt Le Pen over ‘aanhangers’.

a. Zijn ‘amis’ (vrienden) beschrijven hem als “un prophète” (een profeet), “le grand homme dont la France a besoin” (de grote man die Frankrijk nodig heeft).

b. Zijn strijdbare astrologen noemen hem “le Menhir tricolore”(de driekleurige menhir). Met diepe eerbied beweren zij: hij is geboren in 1928, d.i. op gelijke afstand tussen 1918 (het einde van een oorlog) en 1938 (het begin van een nieuwe oorlog),-- wat hem als een ‘voorbestede’ doet overkomen inzake strijdbaarheid. Meer nog: die voorbestemming, overkwam hem een 20-ste juni, de dag van de zomerzonnwende, het feest bij uitstek van de Kelten (Galliërs) de voorouders van Le Pen, van wie men weet - naarmate de informatie erover toeneemt - dat zij een volk waren bezielde door een diep godsdienstig gevoel.

Deze vooropstellingen, zijn ideologie en zijn voortrekkerscharisma, verklaren waarom hij op zestienjarige leeftijd al anticommunist werd (“Arbeiders die niet graag werkten, beroepswerklozen, mislukkelingen, verbitterden maakten, bij ons de aanhang van het communisme uit” zegt hij).

Waarom, ook, hij anti-Gaullist werd!: zijn profs en zijn milieu hebben Le Pen ervan overtuigd dat maarschalk Pétain (1856/1951; 1940/1944: Frans staatshoofd) - de held van de slag bij Verdun - er wijs aan deed met de Duitse bezetter samen te werken “pour le bien du pays et la paix”, -- daar waar generaal de Gaulle (1890/1970; weigerde de nederlaag in 1940 en organiseerde de weerstand) de tegenvoeter van Pétain werd.

Opm.-- Waarom bestempelen wij Le Pen als ‘Postmodern’? Is ‘Postmodern’ al wat
a. de moderniteit (sinds Galilei en Descartes, Locke en Hume, Voltaire en Rousseau, Wolff en Kant als Verlicht-Rationalistische leiders) in haar vooropstellingen in twijfel trekt (traditiekritiek, wetenschapsgeloof, technologiegeloof, vooruitgangsgeloof o.g.v. de reine ‘rede’),

b. in naam van “de traditie” (Primitivisme, traditionalisme), hersticht d.m.v. een aantal Moderne verworvenheden en niet zonder een of andere dosis occultisme. Le Pen is traditionalist, maar schuwt niet astrologie (uitgestoten door de Modernen); ja, hij schuwt zelfs niet de sekte van Moon (met wie hij politiek en financieel samengaat).

Bibl. st.: Jean Marcilly, *Le Pen sans bandeau*, Ed. J. Grancher, 1984;
J.-M. Le Pen, *Les Français d’abord*, Ed. Carrère, 1984.

Opm.-- Wat de Postmoderne inslag nog vergroot, is het feit dat Le Pen ooit de uitgever was van een plaat met de liederen der Nazi’s. Op de omslag stond: “De opgang van Adolf Hitler naar de macht en met hem van de nationaalsocialistische Partij vertoonde de kentrekken van een machtige massabeweging, die in de grond volks en democratisch was aangezien hij triomfeerde t.g.v. wettige verkiezingen,-- een omstandigheid die gewoonlijk vergeten wordt.

Welnu, de Nazi’s zijn duidelijk Postmodern.-- Meteen is duidelijk dat de geschiedschrijving van Le Pen (E.R. 223) Negationistisch en Revisionistisch is.

Besluit.-- Het succes van Le Pen vertoont de tekens van een weliswaar echt charisma, maar dat toch voorbehoud vergt.

De weerklank van een ster.

Nemen wij Norma Jean Baker, bijgenaamd “Marilyn Monroe” (1926/1962). Zij was de dochter van Edward Mortenson (een Noors immigrant) en van Gladys Baker. Vanaf 1952 is zij een ‘ster’. Indien de term ‘figuur’ (E.R. 187) op iemand toepasselijk is, dan op Marilyn Monroe die jarenlang de blonde filmster bij uitstek was en de inzet van een lange reeks sekssymbolen.

Wat de ‘weerklank’ (‘resonantie’) kan zijn van zo’n sterren, blijkt uit wat volgt. Het brengt ons het fenomeen ‘fan’ en ‘freak’ voor ogen, -- types van mensen die aan “mateloze verering” lijden (E.R. 256: naïef en emfatisch).

Bibl. st. Joepie 379 (21.06.1981).-- Het gaat over de actrice Charlene Tilton, de vertolkster van Lucy Ewing (Dallasreeks).-- “Ik heb Marilyn Monroe altijd mateloos bewonderd. Een hele tijd wilde ik zelfs mijn voornaam veranderd zien: ik wou te allen prijze Norma Jean heten. -Al wat over Marilyn Monroe ooit geschreven werd - een hele bibliotheek - heb ik gelezen. Of liever: verslonden.

De eerste keer dat ik een film zag, waarin Marilyn Monroe acteerde, was ik buiten mijzelf: ik voelde onmiddellijk dat er iets was dat ons verbond. Vele mensen die ze rechtstreeks hebben gekend, houden staande dat ik “erg op haar gelijk”,-- niet zozeer lichamelijk (ik ben daarvoor te klein van gestalte), maar wel geestelijk”.

Gelijkenis. -- De aanloop van onze loopbaan is identisch: wij waren er zeer vroeg bij; wij werden van meet af aan sensationele figuren;-- wij hebben aan “oudere mannen” onze juiste richting te danken;-- wij hebben allebei zorgen met ons lichaamsgewicht; -- beiden zijn wij zeer kwetsbaar”.

Opm.: M. Monroe pleegde waarschijnlijk zelfmoord,--

Vershil.-- Ik kan het niet verwerken dat zij zich liet manipuleren totdat zij aan die manipulatie ten onder ging. Ik echter loop met het besluit rond: ik volg mijn instincten; ik laat mij door niemand leiden”.

Opm.-- Het ‘èthos’ dat Marilyn Monroe uitstraalt, is dus bijzonder sterk overgekomen bij sommige mensen. Dermate zelfs dat er een sterke vereenzelviging plaats greep. Ja, misschien zelfs een levensgelijkloop (zoals de occultisten zeggen), d.i. een opvallende gelijkenis inzake de hoofdgebeurtenissen van het leven (een soort identische of zeer gelijkende programmatie (algoritme) inzake levensloop.

Besluit: het bericht dat van iemand uitgaat, kan diepgaand zijn.

Steekproef 66.-- Verhandelingsleer ('ethos'). (291/293).

Het 'ethos' is, dus, wat iemand uitstraalt,-- retorisch gezegd: wat voor bericht of boodschap van iemand uitgaat. Meteen: de invloed die iemand door zijn wezen zelf uitoefent.-- Maar blijkbaar ook niet-persoonlijke gegevens kunnen een boodschap uitstralen en een gedragstype overdragen.

Bibl. st.: J. Drouin, *La musique qui rend fou*, in: *Nostra* 477 (28.05.1981), 7.

De Antieke Grieken hebben ons het begrip 'mania', vervoering, roes,-- zelfs razernij, waanzin, nagelaten. Wat volgt, is daarvan een model.

Een schildering.-- Kalmpjes zet hij zijn hi-fitoestel in werking. Glenn Miller's *Strings of Pearls* weerklinkt. Het is één van zijn geliefdste muziekstukken. Nauwelijks komen de eerste klanken door en hij springt op alsof hij geëlektrocuteerd wordt. Zijn hele lichaam krijgt tetanische krampen. Daarop ontspant het zich doorheen heftige bewegingen.

Hij richt zich op - als een ontregeld mechanisme - met de wanordelijke gebaren en uitdrukking van een epilepticus (= lijder aan vallende ziekte). Hij brult. Hij verbrijzelt al wat hem onder de handen komt. Ja, tot alles is hij in staat: iemand vermoorden, de hand aan zichzelf slaan. Dit, terwijl zijn geliefde *Strings of Pearls* al maar door weerklinkt.

Ziedaar de menswijziging die gebeurlijk van muziek kan uitgaan. Die muziek draagt, blijkbaar, in dit geval, een 'ethos', een gedragstype, in zich; meer nog: zij draagt dat gedragstype over. De 'boodschap', in zo'n geval, is allesbehalve geruststellend.

Structuurweergave.-- Michael Saunders en Peter Newman, twee gespecialiseerden inzake "musikogene epilepsie" (door muziek veroorzaakte vallende ziekte), lichten toe.

Sedert een honderd jaar worden dergelijke gevallen bestudeerd. Zij zijn zeldzaam maar alle indrukwekkend.-

Opm.-- Cfr. E.R. 47 (ABC-theorie.-- 'A' is een (geliefd) muziekstuk. 'C' is vallende ziekte. De vraag rijst: wat gebeurt in 'B'? 'B' bevat een mysterieuze factor 'x', die 'A' omvormt tot verwekker van epileptische fenomenen van zeer erge aard.

'A' is dikwijls iets als **Schubert's Ave Maria** of **Mozart's Kleine Nachtmusik**. Werken, klassiek van aard en druk beluisterd door een planetair publiek.

Frank Sharbrough, (Mayo Clinic, Rochester, Minnesota), een vorser, zegt: "In de muziek die zo'n epilepsie verwekt, is niets aan te treffen dat enige verklaring biedt.

Meestal is er zelfs tussen die werken geen vast te stellen verband, Wat b.v. is het verband tussen Mozart en zijn *Kleine Nachtmusik*, Glenn Miller en zijn *Strings of Pearls*, *Think I'm Gonna Fall in Love With You* van de Dooley Brothers en het *Ave Maria* van Schubert?

Vergelijking.

1.-- Een kind uit Toronto (Can.) -- Op zekere dag, luistert het, met zijn kameraadjes, naar enkele klassieke werken. Het krijgt een aanval van waanzin en doodt één van zijn medeleerlingen.

2.-- Een gedragswijziging.-- Sharbrough kent een patiënt die, n.a.v. een tiental muziekwerken (o.m. de hierboven aangehaalde), epileptisch vervoerd geraakt.

a. Tot Januari 1978 was hij een normaal man. Hij luisterde probleemloos.

b. Plots reageert hij epileptisch. Men heeft hem moeten in een dwangbuis steken, want hij was ervan overtuigd dat hij zelfmoord moest plegen.

c. Later is het nog verslecht: hij leeft nu in Mayo Clinic,-- in een geluidloze kamer, en als hij ze verlaat, draagt hij een geluiddempende helm, Gesteld: hij hoort simpelweg een verpleger iets schuifelen. Hij is ertoe in staat hem te doden!

Een fysiologische verklaring.-- Saunders, Newman, Sharbrough,-- zij bekennen voor een raadsel te staan.-- Misschien is er iets aan de hand in dat hersengedeelte dat de klanken 'duidt!-- "Maar wij weten nog altijd niets".

Opm.-- "La musique adoucit les moeurs" (Muziek verzacht de zeden) is dus klaarblijkelijk niet altijd waar (restrictief oordeel).

Nog één vergelijking.-- J.-P. Regimbal, O.S.S.T., et une équipe de collaborateurs, *Le Rock 'N Roll (Viol de la conscience par les messages subliminaux)*, Sherbrooke (Québec, Can.), Ed. Saint-Raphaël, 1983.

Achttien gevallen van zelfmoord, in de streek Montréal / Granby / Québec, in minder dan één jaar, bij jongeren van 15 tot 21 jaar, werden onderzocht. Eén enkele factor kwam in alle gevallen terug: de Rock 'N' Rollmuziek

Indien die analyse juist is, dan zou dit neerkomen op een verzachte versie van "musikogene waanzin". Wat op zich mogelijk is, maar moeilijk te bewijzen.

Opm.-- De werkgroep wijt dit vooral aan 'subliminale' d.i. sluiks in de fonoplaten ingewerkte 'boodschappen!-- "Onze muziek is ertoe in staat gemoedswisselvalligheid, ziekelijk gedrag, zelfs revolte en revolutie te verwekken". Zo zegden het The Beatles!

Steekproef 67. - Verhandelingsleer ('ethos'). (294/296)

Beginnen wij met een occultistisch basisbegrip. Niet dat wij dit als wetenschappelijk geldig beschouwen - hoe zou dat ook binnen de huidige wetenschapstheorie? - maar wij nemen het als louter fenomenale beschrijving.

Bibl. st.: Sylvaine Charlet, *De la rémanence et ses ambiguïtés*, in Nostra - New Age 1985: janvier, 2/5.

Ziehier wat schrijfster zegt.

a. Bekend in occultistisch en zelfs in paranormologische middens - 'paranormologie' is de zoveel mogelijk wetenschappelijke studie van alwat 'occult' ('bizar', niet-normaal maar ook niet abnormaal) is - het begrip 'aura'. Dit is dat wat zowel levenloze als levende dingen 'uitstralen'.

b. Bekend ook is wat men in dezelfde kringen 'gedachtevorm' heet: gedachten, maar ook alwat met het effect van gedachten (beter: bewustzijnsinhouden) gelijkstelbaar is) begaafd is, stichten, 'scheppen', een eigen 'uitstraling' of 'aura'. Zo b.v.: sterke en zelfs zwakke gevoelens,-- smart en pijn, genot en vreugde; de wilsacten (vooral als men iets intens wil); in- en verbeeldingen (weerom vooral als zij sterk gevoelsgeladen zijn); zintuigen (idem). Dat alles scheidt een uitstraling of aura.

a. en b. Beide, - de algemene aura's en de aan bewustzijnsinhouden gebonden aura's, vertonen een opvallende kentering: overblijven. Men zegt ook 'remanentie'. Iedere vorm van verwoesting van grofstoffelijke werkelijkheden, waaraan aura's vastzitten, heeft geen vat op de aura's zelf, die, na de verwoesting van de grofstoffelijke dragers ervan, voortleven. Wij zeggen wel: 'voortleven' i.p.v. overblijven. Want dichterlijke naturen, kunstenaarszielen, -- overgevoeligen,-- zieners en ziensters (mantisch begaafden) en o.m. wichelroede-lopers nemen dat voortleven waar.

Dit kleeft - het woord 'kleven' is hier zeer op zijn plaats - aan b.v. landschappen, waar men een aangename of een bizarre indruk opdoet,-- gebouwen,-- geschriften en werken (kunstwerken), -- foto's, die voor 'begaafden' de 'dragere' zijn van de voortlevende aura's.

Opm.-- Ziedaar wat schrijfster, grosso modo, zegt. Nog eens: zij is occultiste. Toepasselijk is hierop de 'afstandige' benadering (E.R. 253). Wat niet belet dat, indien men, van hier uit, herleest wat over 'ethos' gezegd is, alles ineens veel begrijpelijker overkomt (ook als het onbewijsbaar blijft).

M.a.w. : ofschoon onbewijsbaar en enkel vooropgesteld, dan een licht werpend op alwat 'èthos' is. Ziedaar, streng logisch, ons standpunt. Gaan wij nu in op wat men heet "het stendalsyndroom".

Bibl. st.: Graziella Magherini, *Le syndrome de Stendhal (Du voyage dans les villes d'art)*, (Ed. Usher), 1990.--

Beginnen wij met feiten.-- Sigmund Freud (1856/1939; stichter der Psychoanalyse) (E.R. 213) bezoekt, in Athena, de Akropolis : hij doorleeft een 'bizarre' onbehaaglijkheid.

Henry James (1843/1916; broer van de denker-psycholoog William James;- de Pragmatist) bezoekt Venetië. Hij wordt het slachtoffer van een bizarre onpasselijkheid.

Ziedaar een paar beroemdheden. Maar gewone reizigers in toenemend aantal ervaren analoge vormen van onwel zijn.

Sentimentalisme en reizen.

Volgens Magherini is Laurence Sterne (1713/1768; aanhanger van de Verlichte filosofie van John Locke), met zijn *A Sentimental Journey through France and Italy* (een verslag van een reis in 1765, verschenen in 1768), het prototype van een tekst dit het reizen als existentiële ervaring weergeeft.

Magherini: de term 'sentimenteel' (cfr. E.R. 257: 'emfatisch' of 'gevoelsnadrukkelijk') behelst a. gebeurlijke sterke doorlevingen en b. soms verbazende lichamelijke reacties. Dit,-- bij mensen die reizen en be- en verwonderingen allerhande beleven wanneer zij o.m. in kunstwerken opgaan.

Opm.-- De structuur: 'A' is een kunstwerk (althans vaak); 'C' is de diepe malaise (waarover straks meer). 'B' is de onbekende factor in de psyché van de reizende die maakt dat wat anderen niet eens vermoeden, ineens (gewoonlijk toch) uiterst sterk waarnemen tot ineenzinken toe. M.a.w. : een 'èthos' gaat uit van een kunstwerk b.v.; dit 'èthos' blijft voor de grote massa verborgen; ditzelfde 'èthos' grijpt een aantal 'gevoeligen' (laten wij ze zo noemen) diepgaand aan.

Henri Beyle (bijgenaamd 'Stendhal' (naar de geboorteplaats - Stendal - van Johan Winckelmann (1717/1768; inzetter van de Oudheidscultus vooral in Duitsland).

Wij zijn, met Stendhal 1783/1842. Staan wij stil bij zijn Rome, Naples et Florence en 1817 (tweede uitgave in 1826). In het spoor van Sterne. -- Hij noteerde 22.01.1817 wat volgt.-- "Florence (...) Ik was al in een soort vervoering bij de gedachte dat ik in Florence was en in het gezelschap van beroemde mannen(...).

Bij het verlaten van Santa Croce kreeg ik hartkloppingen - in Berlijn heet men dat 'zenuwen' - . Het leven was uit mij gevaren: ik kon voort marcheren maar met de vrees neer te vallen" (Magherini, o.c., 31).

Opn. -- Zeggen wij nu al dat Stendhal hier het tweede gedeelte beschrijft, want de hele ervaring is ergens een beetje 'manisch' ('himmelhoch jauchzend') en dan - plots - depressief ('zum Tode betrübt').

Franz. - Een schildering (o.c., 53/56).

Een man uit Beieren, ingenieur, uit begoede familie, kunstminnaar. Muziek inbegrepen. Hij is een model van wat de Antieke Romeinen 'curiositas' letterlijk: 'nieuwsgierigheid' (algemene maar diepgaande belangstelling), heetten.

Het is zomer. Franz is op bezoek in Florence. Staat stil bij de beroemde meesterwerken van een gaanderij. Urenlang gaat hij op in schilderijen en tekeningen. "Met hoofd en hart in lichtelaaie".

Zijn ogen.-- Zijn zintuigen nemen anders waar dan gewoonlijk. Nooit eerder door hem geziene kleuren neemt hij waar! Ondersteboven is hij ervan. Het is alsof zijn gewoon gezichtsvermogen buiten werking gesteld werd: hij ervaart zich verblind door "een ongewoon licht".

Aandrang.-- Het is sterker dan hemzelf. Iedere dag keert hij naar de beroemde gaanderij terug. Beheerst, ja, overweldigd door een "harmonie der tegengestelden", nl. opwinding/ neerslachtigheid. Daarbij geraakt hij echter maar nooit verzadigd.

Onderzoek.- Het intrigeert hem: hij wil weten wat er met, ja, in die werken gaande is.

De 'Bacchus' van Caravaggio.

Franz doorleeft n.a.v. dit werk wat volgt.

a. Een onweerstaanbare seksuele opwinding overvalt hem.

b. Zij is tegelijk aangenaam .. en pijnlijk.

Hij geraakt in zweet. Het hart klopt maximaal. Hij wordt door en door onpasselijk.

Gevolg: Franz zoekt een arts op. Deze stuurt hem naar een Centrum voor mentale problemen. Daar ontmoet hij Dr. Graziella Magherini, psychiater en gespecialiseerd in een bizarre kwaal die zij 'stendhalsyndroom' heet. Ter ere van de beroemde Fransman die, volgens haar de eerste was die dat 'syndroom' (versta: een geheel van symptomen) beschreef. Zij stelde o.m. vast dat het nooit Italianen waren die zoiets doormaken maar buitenlanders en wel vooral uit West-Europa. Maar niet enkel uit West-Europa (een Tsjech, een Amerikaanse doorleefden hetzelfde).

Wat Dr Magherini niet lijkt te kennen, is het kleine meesterwerkje van Nikolai Gogol (1809/1852), nl. *Het portret*. Gogol geeft weer de ‘bizarre’ (men vergeve ons het herhaaldelijk gebruik van deze term) inwerking van een portret op de diepere ziel van degenen die ermee geconfronteerd worden op een meer dan oppervlakkige manier.

Magherini : Isabelle (o.c., 67).

Isabelle is een jonge Franse. Zij is lerares in artistieke opvoeding. Met haar leerlingen op bezoek in Florence. -- “Werkelijk aanwezig” -- De kunstwerken waarop zij met de leerlingen ingaat, zijn schilderijen,-- portretten van beroemdheden of zelfportretten van kunstenaars. Mensen die allang dood zijn. Maar wat haar opvalt, is dat de weergegeven figuren a.h.w. “werkelijk aanwezig” zijn.

Malaise.-- Plots wordt zij aangepreng: sommige schilderijen doen haar walgen. Meer nog : zij wil ze vernielen! Deze vernietigingsdrang is zo sterk dat zij over zichzelf ontzet is. Zij beheerst zich echter. Met als uitwerksel een sterke opgewondenheid die blijft. En een ... neerslachtigheid. Alsook een fobie.

Magherini: Sally (o.c., 63/65).

Sally is geboren en opgevoed in New York. In een Italiaans gezin wiens overgrootouders al in de USA geboren werden. Zij is door en door Amerikaanse “middle class” uit New York, met een vorming aan een university.

Uit Parijs arriveert zij in Florence. -- Toen zij zich op haar hotelkamer bevond, barstte zij in geweën uit. Onophoudelijk, op ‘compulsieve’ (onweerstaanbare) wijze weende zij. “Als een klein kind”.

Magherini : “De oorzaak daarvan is - als men haar hoort vertellen - die hotelkamer aan de Arno. Een plek die in haar - zo lijkt het toch - smartelijke ervaringen oproept. Die kamer is weliswaar eerst en vooral een verblijfplaats zoals de kamer in het Parijse hotel. Maar zij is meer dan dat: zij is een soort ‘museum’: streng-sober, oud, overladen, al te weelderig,-- met reproducties van Florentijnse meesterwerken (,....)”.

Herlees nu de inleiding over de aura’s. Ofschoon de aura-hypothese geen enkele streng wetenschappelijke waarde heeft, blijft het toch een feit dat, indien men die aurische hypothese vooropstelt, de door Magherini, de psychiater, vastgestelde feiten plots veel begrijpelijker worden.

Welnu, een ‘hypothese’ is maar echt ‘hypothese,’ in de mate dat zij “begrijpelijk(er) maakt’ d.i. ‘verklaart’.

Steekproef 68.-- Verhandelingsleer ('ethos'). (297)

Bibl. st.: J. Pfeiffer, Hrsg., *Kantbrevier*, Hamburg, s.d., 339 (Nr. 788)

Kant, de grote Duitse Verlichter en tegelijk criticus van de verlichting, was ergens overtuigd van "het radicaal boze" in de mens.-- Dit beslist over het 'èthos' en de invloed ervan.

I. Kant (1724/1804) heeft het in een tekst over de stelling van J.J. Rousseau (1712/1778), bekend onder de formule "terug naar de natuur". Kant: "Rousseau wilde in de grond niet dat de mens naar de natuurtoestand zou terugkeren, maar wel dat hij - van op het cultuurpeil waarop hij nu staat - ernaar zou terugblikken.

De vooropstelling van Rousseau was: "De mens is van nature goed". Daarbij wordt 'natuur' verstaan als "geërfde natuur", doch op negatieve wijze. Met name: de mens is - uit zichzelf en opzettelijk - niet boosaardig. Maar hij loopt wel het gevaar door boosaardige of onhandige leiders en toonbeeldige figuren aangestoken en bedorven te worden.

Aangezien nu echter hiertoe weerom goede mensen vereist zijn, die, op hun beurt, zelf opgevoed moeten worden, en onder dezen wel geen enkele is die niet - hetzij aangeboren hetzij verworven - verdorvenheid in zich draagt, blijft hiermee het probleem van de gewetensopvoeding onopgelost. Immers een boosaardige neiging, ons geslacht eigen, wordt wel door de algemene menselijke rede afgekeurd,-- gebeurlijk aan banden gelegd, doch daarmee nog niet uitgeroeid".

Opm.-- a. Kant, als verlicht-Rationalist, gelooft in een menselijke rede (daarvandaan de naam 'Rationalisme') die 'algemeen' is, d.i. in beginsel in ieder mens aanwezig en voor verdere ontwikkeling ('Verlichting' geheten) vatbaar.

b. Kant is, echter, geen onvoorwaardelijk optimist (zoals meer dan één Verlichter): hij ziet duidelijk "een boosaardige neiging" waarvoor de (afkeurende) rede niet voldoende is om ze weg te werken.

Dit tweeledig inzicht past Kant toe op opvoeding: de uitstraling van opvoeders en leiders e.d.m. is, intrinsiek (van binnen uit), verdorven, minstens gedeeltelijk, door de bedorvenheid in ieder mens latent of manifest aanwezig.

Opm.-- E. Van Elsacker/M. Wijnants, *Dossier.-- Sleutelen aan uw persoonlijke uitstraling*, in: *Elga* 56 (1992: april), 30/44, tracht "praktische tips" te geven om het 'èthos' bij te werken en de persoonlijke uitstraling te versterken. Goed! Maar begrensd door welbepaalde grenzen, die o.m. Kant benadrukte.